

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:

a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség tagjai:

BOGNÁR DEZSŐ, DOMONKOS OTTO, FARKAS IMRE, GOLLNHOFER SÁNDOR, HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, NYESŐ IMRE

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805)

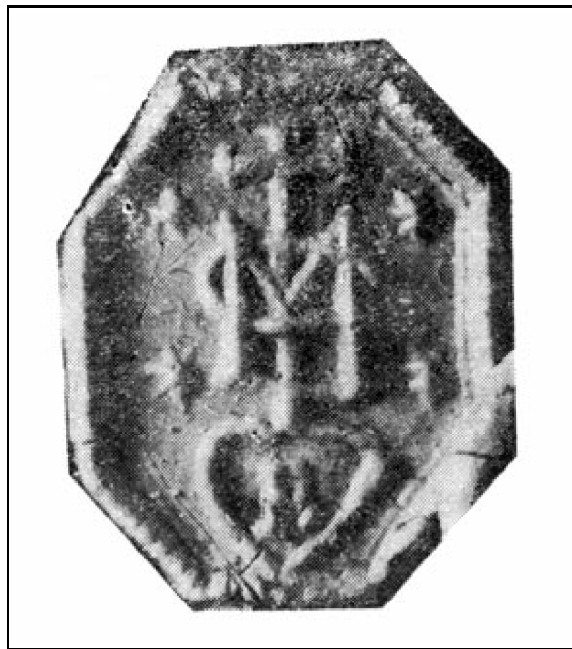
Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805)

1. Az utóbbi évtizedben megnőtt az érdeklődés a magyarországi kalendárium-irodalomnak, mint a közművelődés, a tömegkultúra egyik forrásának múltja iránt. A Magyar Rádió és Televízió Tömegkommunikációs Központjának kezdeményezésére 1972. január 1-től indultak meg az előmunkálatok a magyarországi kalendárium-irodalom rendszeres feltárására. A MTA Irodalomtudományi Intézete a XVIII. századot, a Petőfi Irodalmi Múzeum a XIX. század első felét vállalta. Az előmunkálatokról két beszámoló készült el, Gellériné Lázár Mártáé (A magyarországi kalendárium-irodalom a kapitalizmus korában, 1850–1945. Előzmények, hipotézisek és módszerek a tömegkultúra egy jellegzetes termékének vizsgálatához. Századok, 1974, 1226–1254; 1975, 112–150) és Szelestei N. Lászlóé (Kalendáriumok a 18. századi Magyarországon. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1980. Bp., 1982, 475–516). Ilyen összefüggésben nem érdektelen a soproni levéltár kalendárium-gyűjteményének feltárása, hiszen nem mindegyik naptárnak minden kiadása maradt fenn az egyes gyűjteményekben. Például Rennauer Fülöp soproni nyomdájának 1745. évi naptárát a nyomdáról folyóiratunkban megjelent cikk sem ismerte (Borsa Gedeon–Csatkai Endre: Rennauer Fülöp soproni nyomdájának munkái. SSz. 1961, 50–54). A helytörténet számára sem érdektelen, kiknek a közreműködésével készültek e naptárak (pl. az 1745. évi Mironowsky Vencelével), milyen műveltséget közvetítettek az olvasóknak, a mi esetünkben a városi tanácsnak. Külön érdeklődésre tartanak számot a kalendáriumokban közölt krónikák (vö. Käfer István: Zsolnai szlovák kalendáriumok történetiszemlélete a Rákóczi szabadságharc koráról. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1972. Bp., 1975, 245–289; Dukkon Ágnes: Tótfalusi Kis Miklós naptárjai. Irodalomtörténeti

Közlemények, 1978, 52–61).

A soproni gyűjteményben fennmaradt, 1730-ban Pozsonyban megjelent naptárhoz van hozzákötve Spaiser Ferenc pozsonyi nyomdász magyar krónikája (vö. a gyűjtemény 202. számát). A krónika lényegében csak az uralkodók uralkodási idejének felsorolásából áll, de tanulságos a krónika közlésének a megindokolása: „Erinnerung Des Auctoris an die Ungarische Nation. / Ich mus bekennen / dass mein Gemüth zu einem heftigen Mitleyden bewogen worden, / als ich gesehen / Welch ein zimlicher Abgang / geschriebener Historien, in der Ungarischen Mutter Sprache / diese unsern Vater-Landes sich befinde / aus welcher die gemeinen beyderley Geschlechts unserer vorfahrer vortrefliche Helden Thate erlehre kunte: dadoch andere Völker durch aus / ihre Geschichte [194](#)in eygener Sprache beschrieben. Derohalben erachte es nicht allein vor nöthig / sondern auch sehr nutzlich / des Ungerlandes gantze Geschicht haubtsächlich und kürtzlich zu verfassen. Damit aber hierzu ein jedweder mit fast unempfindlich geringen Unkosten gelangen möge / nahm ich mir selbst voraus einer gegen meine Lands-Leuthe tragendem Pflicht / am ende des Calenders alljährlich stuckweise etwas bis auf unsere Zeithen beydrucken zulassen / dermassen / dass / wo wir in diesem Jahr abgebrochen / hieselbst hin wiedrumb / mit Gottes hülfte / nechts künftigs Jahr angefangen werden solle; und also mit solcherley continuation ein jeder in kurtzer Zeit / nebst dessen Calendern / zu der gantzen Ungarisch-Historischen Wissenschaft leicht gelangen könne.”

2. A feudáliskori Sopron tanácsát különféle nyomdákban készült és könyvkötők által bekötött naptárakkal tisztelték meg, amit a tanács ajándékkal viszonzott.[1\(1\)](#)

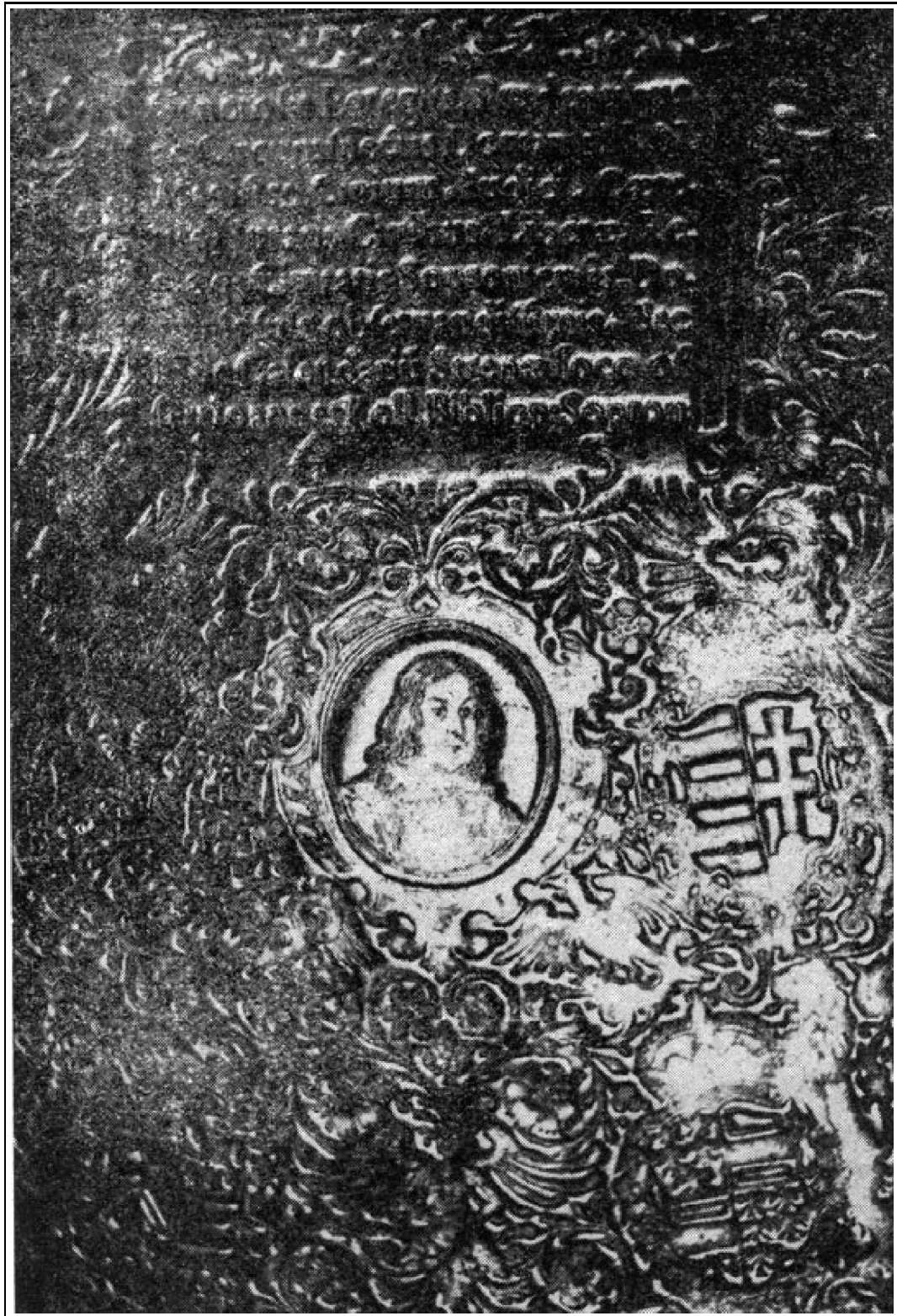
1/a. Schrabs Mihály soproni könyvkötő pecsétje
(Lad. S fasc. VII. nr. 427)

Az ajándék 8 akó bor volt:

1636-ban bécsi nyomdász;[2\(2\)](#)

1647-ben egy könyvkötő 1645. évjáratú borból;[3\(3\)](#)

1665–, 1671–, 1673–, 1674–1675-ben Kohl Johann soproni könyvkötő dedikált naptáráért;[4\(4\)](#)
1683-ban özv. Kohlné, Sophie könyvkötő;[5\(5\)](#)
1689–, 1690-ben a városi könyvkötő;[6\(6\)](#)
1692–, 1694–, 1697-ben Windt Jacob soproni könyvkötő;[7\(7\)](#)

195 1/b. Kohl János soproni könyvkötő által bekötött és a soproni tanácsnak ajánlott 1655. évi naptár (99. sz.)

196 1703–, 1705–, 1707–, 1708–, 1709–, 1711-ben egy könyvkötő; [8\(8\)](#)

1715-ben Heimbeck Johann soproni könyvkötő; [9\(9\)](#)

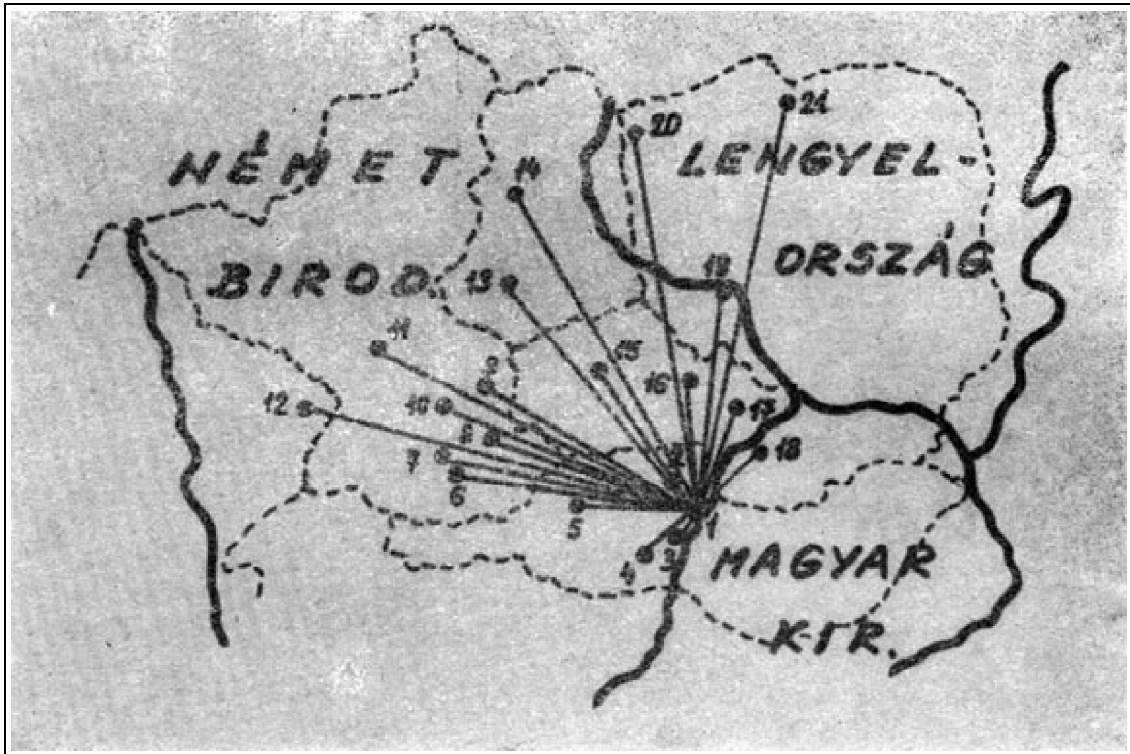
1718–1721-ig Schraps Michael soproni könyvkötő (1/a kép); [10\(10\)](#)

1723–, 1726–, 1734–36–, 1746-ban Heimbeck Johann Georg soproni könyvkötő; [11\(11\)](#)

1749-ben Schrabsné könyvkötő; [12\(12\)](#)

1754-ben Schrabs Gottlieb könyvkötő; [13\(13\)](#)

1756–57-ben Schrabsné Maria Magdalena könyvkötő; [14\(14\)](#)

2. A naptárak származási helye a XVI–XVII. században (jelmagyarázat a 23. lapalji jegyzetben)

A városi tanácsnak az alábbi könyvkötők ajánlották díszesen kötött naptárjaikat:

1602–1605: Manlius Hans (Keresztúr, Sárvár, nyomdász);

1606–1617: Pleiner Joseph (Wien);

1618–1625: Bauer Matthias (Wien);

1627–1633: Helm Laurentius (Wien-Sopron); [15\(15\)](#)

1635: Gregor Gelbhaar (Wien, nyomdász);

197 1636–1647: Melchior Beldt (Sopron);

1648–1649: Andreas Löffel (Sopron);

1650–1685: Johann Kohl (1/b. kép); [16\(16\)](#)

1686–1690: Samuel Schreiber (Sopron); [17\(17\)](#)

1692–1699: Jacob Windt; [18\(18\)](#)

3. Sopron látképe az 1585. évi (3. sz.) címlapján

A XVIII. században a soproni könyvkötők a naptárak bekötéséért már nem bort, hanem készpénzt kaptak: 1771-ben Mathias Fischer¹⁹⁽¹⁹⁾ „Feingebundene Titular Calender aufs Rathaus” 3 fl 40 kr; Heimbeck Anna Maria által elvégzett munkáért a tanács 1774/5-ben összesen 44 fl-ot fizetett. Egyik tétele: „in das Rats Zimmer und in die Canzley 2 Titulatur mit Lateinisch und deutschen ¹⁹⁸Calender” 3.20 fl;²⁰⁽²⁰⁾ az 1792/3. évben Mathias Pfundtner könyvkötészeti munkájának elszámolásából:²¹⁽²¹⁾ „Titulatur Calender wie gewönlich in Rothen Leder” 3.30 fl.

4. Az 1747. évi practicaban (10. sz.) a tél ábrázolása

A naptárakat bejegyzési naptárként „Schreibkalender” használták. Ezekből alakult ki a levéltár naptárgyűjteménye, amely 136 kötetből áll. A könyvkötő egy-egy kötetbe több naptárt kötött egybe. A naptárak szerkezete azonosságot mutat.[22\(22\)](#) Az év napjai után jóslások, tanácsok, néhol fametszetek díszítik azokat. Aztán következik az asztrológiai rész, amelyben a 4 évszakról, termékenységről, háborúról, békéről, vásárok helyéről, idejéről, városi kapuk nyitvatartásáról, érvágásról, postajáratokról stb. olvashatunk (2. kép).[23\(23\)](#) A képek, néha emblématis, allegorikus formában is ismereteket, tanácsokat közölnek. A fényképeket Németh Ferenc (Városi levéltár) készítette.

A naptárak a nyomdák, ill. nyomdászok, címek, szerzők legfontosabb adataival, valamint a megjelenés helyével, idejével:

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / APERGER, ANDREAS

199[APERGER, ANDREAS](#)[24\(24\)](#)

1. New und Alter Schreib Calendar. – Nützliche Kräuter Practic. Pangratz, Christian. Augspurg, 1647.
2. New und Alter Schreib Calendar. – Prognosticon. Joly, Nicolaus. Augspurg, 1647.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye

(1581–1805) / APFFEL, MICHAEL

APFFEL, MICHAEL [25\(25\)](#)

3. Schreib Calender. – Prognosticum Astrologicum. Fabricius, Paul. [26\(26\)](#) Wien, 1581, 1585. – A címlapon körben a városok látképei (Ödenburg, Pressburg, Graz, Linz stb.)

5. Az 1618. évi naptár (11. sz.) címlapjának részlete
(Augustus római császár)

**1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye
(1581–1805) / BAUMANN, GEORG**

BAUMANN, GEORG

4. Schreib Calender. Practica. Frölich (Fröhlich), Dávid, [27\(27\)](#) Bresslaw, 1636, 1637, 1642, 1649.

[2005](#). New und Alter Schreib Kalender. – Astrologisches Judicium-Prognosticon Astrologicum. Hancke (Hanneke, Hanke), Valentin. [28\(28\)](#) Bresslaw, 1636, 1637, 1648.

6. New und Alter Schreib Kalender. – Astrologische Muthmassung. Gebhard, Georg. Bresslaw, 1642. – A naptárban: „December 8. Ferdinandus 3. wird zu Edenburg in Ungern zum Ungerischen Könige gekrönet. 1625.”

6. Az 1699. évi naptár (14. sz.) metszete

7. Welt Spiegel oder Historischer-Kalender. – Astrologisches Bedencken. Frölich, David. Bresslaw, 1647.

2018. Neuer und Alter Schreib-Calender. – Prognosticon. Magirus, Johann. Bresslau, 1648, 1549.

9. New vnd Alter Schreib-Kalender. – Prognosticon. Neubarth, Christoph. Bresslau, 1649.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyújteménye (1581–1805) / BERGEMANN, CHRISTOAN SIGISMUND

BERGEMANN, CHRISTOAN SIGISMUND

10. Astronomischer, Historischer und Schreib-Calender. – Practica. Der Königl. Preuss. Academie der Wissenschaften. Berlin, 1747.

7. Az 1725. évi naptár (18. sz.) metszete

BLANCKEN Blanck. Planck, Planken, JOHANN²⁹⁽²⁹⁾

11. New vnnnd Alter Schreib Calender. – Prognosticon. Kepler (Keppler), Johann. Lintz, 1618.

[202](#)12. Prognosticum Astrologicum. Rivandrus, Joannes. Lintz, 1622.

13. New und Alt Schreib Calender. – Prognosticum. Buchmann (Puchmann), Valentin. Lintz, 1623.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyújteménye (1581–1805) / DRECHENMACHER, CASPAR

DRECHENMACHER, CASPAR[30\(30\)](#)

14. Europaeischer Currier Das ist: Neuer und Alter ... Geschichts Calender. – Practica. Han, Paul Conrad Balthasar.

Augsburg, 1695, 1699, 1706, 1707, 1715, 1723.

3. Az 1683. évi nagyszombati naptár (26. sz.) címlapja
Nagyszombat látképevel

15. Französischer Kriegs-Trangsalen- und Landplagen Calender. – Prognosticon. Han, Paul Conrad

Balthasar. Augspurg, 1697.

203 16. Neuer und Verbessertes ... Welt und Natur-Calender. – Practica. Freymann, Erasmus. Augspurg, 1704.

17. Neuer Sybillinischer Weissagungs-Calender. – Practica. Hackespan, Ciriack. Augspurg, 1706, 1707, 1713, 1717.

18. Neuer und Verbesserter – Natur und Kunst-Curiositaeten Calender. – Practica. Seemann, Andreas. Augspurg, 1725.

9. Az 1695. évi nagyszombati naptár (26. sz.) metszete ('az ártalmakat megfékezem'; 'minket megvéd az árnyék'; baloldalt Merkurkereszt)

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / BRUCKNER, CHRISTIAN BARTHOLOME

BRUCKNER, CHRISTIAN BARTHOLOME

19. Curioser Schreib-Calender. – Prognosticon. Smirnodowski, Nicolaus. Wienn, 1723.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyúteménye (1581–1805) / COSMEROVIUS, JOH, CHRISTOPH

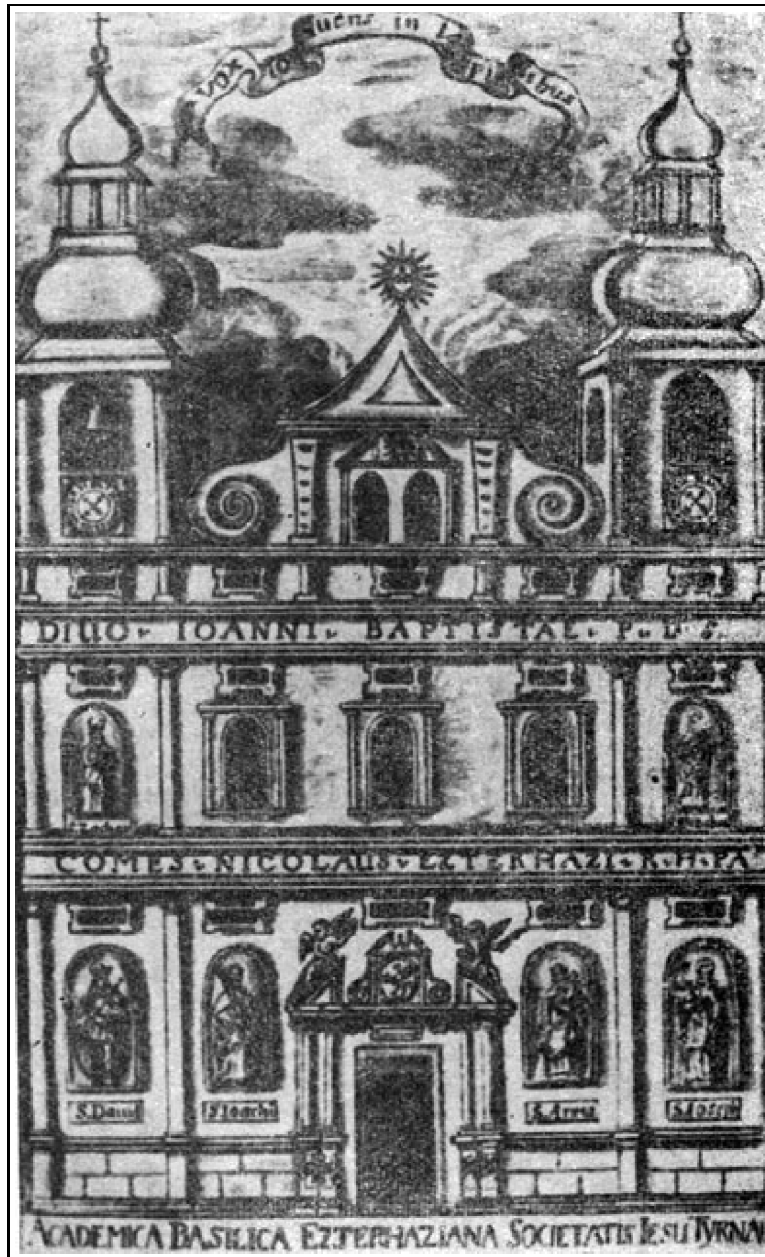
COSMEROVIUS, JOH, CHRISTOPH[31\(31\)](#)

20. Crackawer Schreib Calender. – Practica. Zorawsky, Nicolaus. Wienn, 1683, 1684, 1685, 1686.

20410. Az 1697. évi nagyszombati naptár (26. sz.) metszete
(a keresztények harca a törökkel a Tisza és Temesvár

között 1696. aug. 30-án, amelyben a mieink közül elveszett 3765, az ellenségből legalább 8000'.)

20511. Az 1698. évi nagyszombati naptár (26. sz.) metszete (a nagyszombati jezsuita akadémia)

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / COSMEROVIUS, MATTHAEUS

206 COSMEROVIUS, MATTHAEUS [32\(32\)](#)

21. Crackawer Schreib Calender. – Practica. Zorawsky, Nicolaus. Wienn, 1643, 1646.

22. Calendarium. – Prognosticon, Zorawsky, Nicolaus. Viennae, 1674. (latin nyelvű)

RÉGI, ÉS ÚJ KALENDARIOM,

MELLY

KRISTUS URUNK SZÜLETÉSE UTÁN-VALÓ

M. DCC. LXXVII. 1782

UGYMINT KÖZÖNSÉGES, 366 NAPORBÓL ÁLLÓ
ESZTENDŐRE

Az - Égnek $49^{\circ} 23'$ Polus fel-emelése, és $35^{\circ} 14'$ Deli
hosszúságra szerint alkalmaztatott,

És a' szokott esztendő fokadalmak napjainak fel jegyzésén kívül
különb-féle tudós hasznos materiákkal meg-bővítettett

MAGYAR ORSZÁGNAK, ÉS SZOMSZÉD TARTOMÁNYOKNAK
IGAZGATÁSÁRA.

Cum Privilegio Sacrae Cas. Reg. Apost. Majestatis.

BUDÁN A' KIRÁLYI AKADEMIÁNAK BIRTÓVIL.

Tudósok POSONYBAN Spaiszer Kristján Városi Könyv-közdőel,
a' Schneeweiss-Galitsch-nevű utczákában.

12. Az 1782. évi pozsonyi naptár (28. sz.) címlapja

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / COSMEROVIN, SUSANNA CHRISTINA

COSMEROVIN, SUSANNA CHRISTINA[33\(33\)](#)

23. Crackawer Schreib Calender. – Practica. Zorawsky, Nicolaus. Wienn, 1699.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / DÜMLER, JEREMIAS

207 DÜMLER, JEREMIAS[34\(34\)](#)

24. Newer und Alter Schreibcalender, – Prognosticum Astrologicum, Albanus-Marius (Halbmayer), Georg. Nürnberg, 1636.

25. Newer und Alter Schreibcalender. – Prognosticon Astrologicum. Goldmeyer, Andreas, Nürnberg, 1644.

13. Az 1647. évi naptár (29. sz.) metszete (allegorikus képek a békéről és a háborúról.)

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / EGYETEMI NYOMDA (Tyrnaviae)

EGYETEMI NYOMDA (Tyrnaviae)

26. Calendarium Tyrnaviense. – Prognosis. Nagyszombati Egyetem Jézus Társaság egyik csillagászatot kedvelő tagja.[35\(35\)](#) Tyrnaviae, 1681, 1682, 1683, 1687, 1688, 1690, 1693, 1694, 1695, 1697, 1698, 1699, 1700, 1701, 1702, 1703, 1704, 1709, 1712, 1713, 1714, 1715, 1716, 1717, 1719, 1720, 1721, 1722, 1723, 1724, 1725, 1727, 1730, 1731, 1737, 1738, 1741, 1742, 1744, 1748, 1749, 1750, 1751, 1756, 1757, 1759, 1761, 1766, 1775.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / EGYETEMI NYOMDA Buda

208 EGYETEMI NYOMDA Buda

27. Calendarium. Tyrnaviae, 1786: Buda.

1778, 1786, 1792; 1793, 1796, 1798, 1799, 1800, 1801, 1805. Az 1792–1805. évi naptárak mellett „Schematismus Inclyti regni Hungariae”.

EGYETEMI NYOMDA Buda

28. Régi és új kalendárium. Buda, 1782.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / ENDTER, CHRISTOPH

ENDTER, CHRISTOPH[36\(36\)](#)

29. Neuer und Alter Tisch- und Küchen Calender. – Practica. Seidel, Abraham. Nürnberg, 1674.

30. Neuer und Alter Schreib-Calender. – Prognosticon. Sattler. Georg Christian. Nürnberg, 1674.

31. Neuer und Alter Schreib-Calender. – Prognosticon. Freund, Marcus. Nürnberg, 1674.

32. Neuer und Alter Haupt-Calender. – Astrorum Sator. Freund, Marcus. Nürnberg, 1674.

33. Neuer und Alter Schreib-Calender. – Prognosticon. Schmidt, Nicolaus, Nürnberg, 1674, 1680.

34. Neuer und Alter Historischer Calender. – Prognosticon Meteor-Historicum. Freund, Marcus. Nürnberg, 1680.

35. Neuer und Alter Fränckischer Crais-Calender. – Grosse Practica. Freund, Johann Georg. Nürnberg, 1680.

36. Neuer und Alter Zeit- und Wunder-Calender. – Astrologische Zeit- und Wunder Practica. Freund, Marcus. Nürnberg, 1680.

37. Neuer und Alter Göttlicher Schutz und Siegs Calender. – Prognosticon. Holderbusch, Jacob. Nürnberg, 1681.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyújteménye (1581–1805) / ENDTER, CHRISTOPH ÖRÖKÖSEI

ENDTER, CHRISTOPH ÖRÖKÖSEI

38. Neuer und Alter Schreib-Calender. – Prognosticon. Freund, Marcus. Nürnberg, 1681.

39. Neuer und Alter Fränckischer Crais Calender. – Grosse Practica. Freund, Johann Georg. Nürnberg, 1681, 1682, 1683.

40. Neuer und Alter Schreib-Calender. – Prognosticon. Schmidt, Nicolaus. Nürnberg, 1682.

41. Neuer und Altetr Historischer Calender. – Prognosticon Meteoro-Historicum. Freund, Marcus. Nürnberg, 1681, 1682, 1683.

42. Neuer und Alter Göttlicher Schutz- und Siegs Calender. – Prognosticon. Holderbusch, Jacob. Nürnberg, 1682.

43. Neuer und Alter Europeischer Kriegs- und Siegs-Calender. – Practica. Freund, Marcus. Nürnberg, 1683.

44. Neuer und Alter Kriegs-Mord und Todt-Jammer und Noth Calender. – Prognosticon Astrologicum. Adelsheim, Philomusus. Nürnberg, 1683.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyújteménye (1581–1805) / ENDTER, GEORG

209 ENDTER, GEORG

45. New und Alt Schreibkalender. – Gross Prognosticon. Herlicius, David. Nürnberg., 1622, 1623. – Az 1622. évből csak prognosticon van.

46. Newer Wienerischer Schreibcalender. – Grosse Wienerische Prognosticon. Mylgiesser, Leonhard. Fürth, 1626. – A prognosticonban közli a szerző, hogy a naptár kiadását Mannagettától vette át.

14. Az 1683. évi naptár (39. sz.) metszete (Rothenburg an der Tauber látképével)

47. Neuer und Alter Schreib-Calender. – Practica. Mileium, Alexandrus. Fürth, 1626.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / ENDTER, JOHANN ANDREAS FIAI

ENDTER, JOHANN ANDREAS FIAI

48. Neuer und Alter Europaeischer Kriegs- und Siegs-Calender. – Practica. Freund, Marcus. Nürnberg, 1685.

49. Neuer und Alter Türcken Calender. – Prognosticon. Holderbusch, Jacob. Nürnberg, 1685, 1694, 1698.

21050. Neuer und Alter Zeit- und Wunder-Calender. – Astrologische Zeit- und Wunder Practica. Freund, Marcus. Nürnberg, 1685, 1686, 1688, 1689, 1692, 1700.

51. Neuer Haupt-Calender. – Astrorum Sator. Freund, Marcus. Nürnberg, 1685, 1693, 1701, 1702, 1703.

15. Az 1682. évi naptár (42. sz.) metszete (allegórikus képekkel)

52. Neuer und Alter Schreib-Calender. – Prognosticon. Schmidt, Nicolaus. Nürnberg, 1686, 1694.

53. Neu und Alt Schreib Feyer- und Namens Calender. – Grosse Practica. Weiber-Freund, Cornelius. Nürnberg, 1687.

54. Neuer und Alter Recht Astronomischer ... Curiositäten-Calender. – Practica. Sturm, Johann Christoph. Nürnberg, 1687.

55. Neu und Alter Oesterreichischer Staats-Calender. – Grosse Practica. Rosenthaler, Simon. Nürnberg,

1687.

56. Reisender Leute und Soldaten approbiter ... Neuer und Alter Ross-Artzney-Calender. – Grosse Practica. Winter, Georg. Simon. Nürnberg, 1688.

21157. Das beschnittne Männer-Lob oder Frommer Weiber Creutz-Prob ... Schreiber-Reyer- und Namens Calender. – Practica. Rundraus, Ernst. Nürnberg, 1689.

58. Neuer Kriegs-Mord und Tod-Jammer und Noth Calender. – Prognosticon Astrologicum. Adelsheim, Philomusus. Nürnberg, 1689, 1703.

16. Az 1685. évi naptár (48. sz.) metszete

59. Neuer und Alter Fränckischer Crais-Calender. – Grosse Practica. Freund, Johann Georg. Nürnberg,

1693.

60. Approbites Haus-Medicus, oder Neuer und Alter ... Calender. – Practica. Strobandt, Carolus. Augustus. Nürnberg, 1694.

61. Neu- und Alter Zeit Betreibungs-Calender. – Grosse Practica. Augustissimus, Rupertus. Nürnberg, 1694.

62. Neuer Türcken Calender. – Practica. Holderbusch, Jacob. Nürnberg, 1701.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyújteménye (1581–1805) / ENDTER, JOHANN ANDREAS FIAI S ÖRÖKÖSEI

212 ENDTER, JOHANN ANDREAS FIAI S ÖRÖKÖSEI

63. Der Astrologischen Sibyllen ... Neuen Stadt- und Land-Calender. – Practica. Freymund. Ernst. Nürnberg, 1705.

64. Neuer ... Calender. – Practica. Gauppen, M. Johann. Nürnberg, 1705, 1724, 1733.

17. Az 1685. évi naptár (49. sz.) metszete (I. Lipót császár és IV. Mohamed török császár; a német-római sas legyőzi a török kutyát)

65. Neuer Türcken Calender. – Practica. Holderbusch, Jacob. Nürnberg, 1705, 1706, 1707, 1712, 1713, 1714, 1716, 1725, 1727.

66. Neuer Kriegs-Mord und Tod-Jammer und Noth Calender. – Prognosticon Astrologicum. Adelsheim,

Philomusus. Nürnberg, 1705, 1707.

67. Der Italiänischen Wahrsagers ... Welt- und Staats-Calender. – Prognosticon. Han, Paul Conrad Balthasar. Nürnberg, 1715, 1720, 1722, 1724, 1725, 1737.

21368. Neuer Haupt-Calender. – Astrorum Sator. Freund, Marcus. Nürnberg, 1716, 1724.

69. Neuer und Alter Zeit- und Wunder-Calender. – Astrologische Zeit- und Wunder-Practica. Freund, Marcus. Nürnberg, 1718, 1719, 1721.

70. Neuer und Verbesserter ... Himmels-Bothe oder Astronomischer Wahrsager ... Calender. – Calendrischer Anhang. Fabricius, Georgius. Nürnberg, 1727.

18. Az 1688. évi naptár (50. sz.) metszete

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / ENDTER, JOHANN ANDREAS ÖRÖKÖSEI

ENDTER, JOHANN ANDREAS ÖRÖKÖSEI

71. Der Italiänischen Wahrsagers ... Welt- und Staats-Calenders. – Prognosticon. Han, Paul Conrad Balthasar. Nürnberg, 1737, 1741.

72. Neuer Türcken Calender. – Practica. Holderbusch, Jacob. Nürnberg, 1738, 1742, 1744, 1747.

73. Neuer Kriegs-Mord und Tod-Jammer und Noth Calender. – Prognosticon Astrologicum. Adelsheim, Philomusus. Nürnberg, 1744, 1747.

74. Der Astrologischen Sibyllen ... Neuen Stadt- und Land-Calender. – Practica. Freymund, Ernst. Nürnberg, 1744.

75. Neuer Haupt-Calender. – Astrorum Sator. Freund, Marcus. Nürnberg, 1747, 1750.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyújteménye (1581–1805) / ENDTER, WOLFGANG

214 ENDTER, WOLFGANG³⁷⁽³⁷⁾

76. New vnd Alt Schreibkalender. – Gross Prognosticon Astrologicum. Herlicius, David. Nürnberg, 1626, 1627, 1628, 1629, 1631, 1632, 1635, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1644, 1645, 1646, 1647, 1648, 1649, 1651, 1652, 1655. Az 1627. évi praktikában: az 1611–1626. évek között Herlicius David kiadott könyveinek és írásainak katalógusa. Az 1627–1637. évek közötti naptárak címlapján Wien, 1638-tól Linz városkép látható.

77. Newer vnd Alter Schreib Calender. – Prognosticon Astrologicon. Nagel, Paul. Nürnberg. 1628, 1629.

78. Newer vnd Alter Schreib-Calender. – Prognosticon. Partlicius, Simeon. Nürnberg. 1628, 1631, 1632, 1635, 1638, 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1644, 1645, 1646, 1647.

79. Newer vnd Alter Schreib Calender. – Prognosticon. Kresslin, Georg. Nürnberg, 1629, 1631, 1632, 1637, 1640, 1641, 1642, 1643.

80. Newer vnd Alter Schreibkalender. – Prognosticon Astrologicum. Golmayer. Andreas. Nürnberg, 1631, 1632, 1655, 1656.

81. Newer und Alter Schreibkalender. – Practica. Ehinger, Elias. Nürnberg, 1632.

82. Newer vnd Alter Schreib Calender. – Practica. Ritter, Franz. Nürnberg, 1633, 1639, 1640, 1642, 1644.

83. Newer vnd Alter Schreib Kalender. – Prognosticon Astromantica. De Werve, Hermann. Nürnberg, 1638, 1639, 1640, 1641, 1643, 1644, 1645, 1646, 1647, 1648, 1649, 1650, 1651.

84. Newer vnd Alter Schreib Kalender. – Practica. Horky, Martin. Nürnberg, 1638, 1639, 1640, 1641, 1643, 1645, 1646, 1648, 1649, 1650, 1652, 1660.

85. New vnd Alt Schreib Calender. – Prognosticon. Frölich, David. Nürnberg, 1639, 1641, 1643, 1643,

1645, 1646, 1647, 1648, 1649, 1650, 1652, 1654.

86. Newer vnd Alter Schreib Calender. – Gründliches Bedencken. Gartnerus, Jacobus. Nürnberg. 1640, 1641, 1642.

87. Newer vnd Alter Schreib-Calender. – Diarium Astrologicum. Crusius, Johann. Nürnberg, 1640, 1641, 1642, 1645, 1646, 1647, 1649, 1650.

88. Newer vnd Alter Schreib Calender. – Prognosticon Astrologicum. Foman, Johann Christian. Nürnberg, 1641, 1644.

89. Newer vnd Alter Schreib Calender. – Prognosticon Astrologicum. Eichstadius, Laurentius. Nürnberg, 1642, 1643, 1644, 1645.

90. Newer vnd Alter Schreib Calender. – Prognosticon. Hulst, Johann. Nürnberg, 1643.

91. Newer vnd Alter Schreib-Calender. – Practica. Trew, Abdius. Nürnberg, 1643, 1644, 1646, 1647, 1649, 1654, 1657, 1660.

92. New Calender Newer Wurtz- und Kräuter Calender. – Praxis oder Practick. Rosencreutzer, Marx Friedrich. Nürnberg, 1644, 1645, 1647, 1648, 1651, 1652, 1653, 1655, 1656, 1657.

93. New und Alter Schreib Calender. – Prognosticon. Hiebner, Israel. Nürnberg, 1647, 1648.

21594. New vnd Alter Astrologischer Kriegs-Calender. – Prognosticon. Freund, Marcus. Nürnberg, 1647, 1648, 1649.

95. Newer vnd Alter Schreib-Calender. – Prognosticon. Freund, Marcus. Nürnberg, 1650, 1651, 1652, 1656.

96. Newer vnd Alter Schreib-Calender. – Prognosticon. Magirus, Johann. Nürnberg, 1652, 1653, 1654, 1655, 1657, 1660.

19. Az 1685. évi naptár (50. sz.) metszete

97. Neuer vnd Alter Haupt-Calender. – Astrorum Sator. Freund, Marcus. Nürnberg, 1653, 1654, 1655, 1656, 1657, 1660.

98. Neuer vnd Alter Schreib-Calender. – Practica. Stieffenberger, Vitus. Nürnberg, 1654, 1656.

99. Neuer vnd Alter Astrologischer Teutscher Friedens und ausländischer Königreiche Kriegs-Calender. – Prognosticon. Freund, Marcus. Nürnberg, 1660.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / FELSSECKER, WOLFF.EBERHARD

216 **FELSSECKER, WOLFF.EBERHARD**[38\(38\)](#)

100. Neuer und Alter ... Kriegs- und Siegs-Calender. – Grosse Practica. Wagner, Johann Christoph. Nürnberg, 1674, 1692.

101. Neuer und Alter mit der Zeit-Lauff-Friedens- und Geschichts Calender. – Prognosticon Astrologicum. Freymund, Wilhelm. Ernest. Nürnberg, 1681.

102. Neuer und Alter ... Kunst- und Handwerks-Calender. – Practica. Juhmann, Johann Friedrich. Nürnberg. 1681.

103. Simplicianischer Wunder Geschichts Calender. – Grosses Astrologisches Jahrbuch. Simplicissimus, Simplicius. Nürnberg, 1689.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / FELSSSECKER, JOHANN JONATHAN

FELSSECKER, JOHANN JONATHAN

104. Neuer und Alter Simplicissimi Enekels Curaschianders Historischer Nach der Zeit Lauff Kriegs-Siegs-Wunder und Geschicktes Calender. – Grosse Practica. Nürnberg. 1692.

105. Neuer und Verbesserter Vernunfft-Weisheit- und Jugend-Calender. – Practica. Sturen, Johann Christoph. Nürnberg, 1702.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / FELSSSECKER, JOH. JONATHAN ÖRÖKÖSEI

FELSSECKER, JOH. JONATHAN ÖRÖKÖSEI

106. Kriegs- und Siegs-Calender. – Practica. Jocifer, Johann. Nürnberg, 1712.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / FORMICA, LEONHARDT

FORMICA, LEONHARDT[39\(39\)](#)

107. Schreib-Calender. – Prognosticon. Rechberger, Wilhelm. Wienn, 1604, 1605.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / FORSTER, MICHAEL

FORSTER, MICHAEL

108. Newer und Alter Schreibkalender. – Prognosticon. Latermann, Paul. Amberg, 1619.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / FRANCKEN, DAVID

FRANCKEN, DAVID[40\(40\)](#)

109. Schreibkalender. – Practica. Henisch, Georg. Augspurg, 1605, 1613. – 1605-ből csak naptár, 1613-ból csak practica van.

110. Prognosticon Astrologicum. Rummelinus, Joannes. Augspurg, 1622.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / FUHRMANN, VALENTIN

FUHRMANN, VALENTIN[41\(41\)](#)

111. New vnd Alter Schreibkalender. – Prognosticon. Caesius, Georgius. Nürnberg, 1602, 1606

112. Newer vnd Alter Schreibkalender. – Practica. Winckler, Nicolaus Eberhardus. Nürnberg, 1607.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / FUHRMANN, GEORG LEOPOLD

FUHRMANN, GEORG LEOPOLD[42\(42\)](#)

113. Newer vnd Alter Schreibcalender. – Prognosis Astrologica. Koestner (Köstner), Sebastian. Nürnberg, 1611, 1612, 1613. Az 1613. évből csak prognosticon van. Az 1611. évi naptárban a Bocskay-féle felkelésről [217](#) és annak leveréséről olvashatunk. Az 1612. évi naptárban: Párizsban 1590-ben olyan nagy volt az éhség, hogy kutyát, macskát, egeret és szőlőlevelet ettek. 1590. szeptember 5-én Bécs és környékén földrengést észleltek s a Szent István templom tornya is megrongálódott. Az 1612. évi prognosticonban Géza, István, András, Béla, Salamon és Aba királyokról emlékezik.

114. Gross Prognosticon Astrologicum. Herlicius, David. Nürnberg, 1613. Benne H.D. 1582–1610 között megjelent könyveinek és írásainak katalógusa.

20. Az 1701. évi naptár (62. sz.) metszete (von Oettingen gróf császári követ a török portán és Ibrahim basa török követ a német-római császárnál)

115. Practica. Winckler, Nicolaus. Eberhardus. Nürnberg, 1613.

116. Prognosticum Astrologicum. Albanus-Marius (Halbmayr), Georg. Nürnberg. 1613, 1615.

117. Prognosticon. Stoeckei (Staeckel), Lucas. [43\(43\)](#) Nürnberg, 1616.

118. Newer und Alter Schreib Calender. – Prognosticon. Schaerer (Schärer, Scherer), Melchior. [44\(44\)](#) Nürnberg, 1616, 1617.

119. Astrologische Practic. Camerer, Johann Rudolf. Nürnberg, 1617.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / GELBHAAR, GREGOR

GELBHAAR, GREGOR [45\(45\)](#)

120. Schreib-Calender. – Prognosticon Astrologicum. Mannagetta, Joannes Guilielmus. Wienn, 1624, 1626. A címlapon Wien látképe.

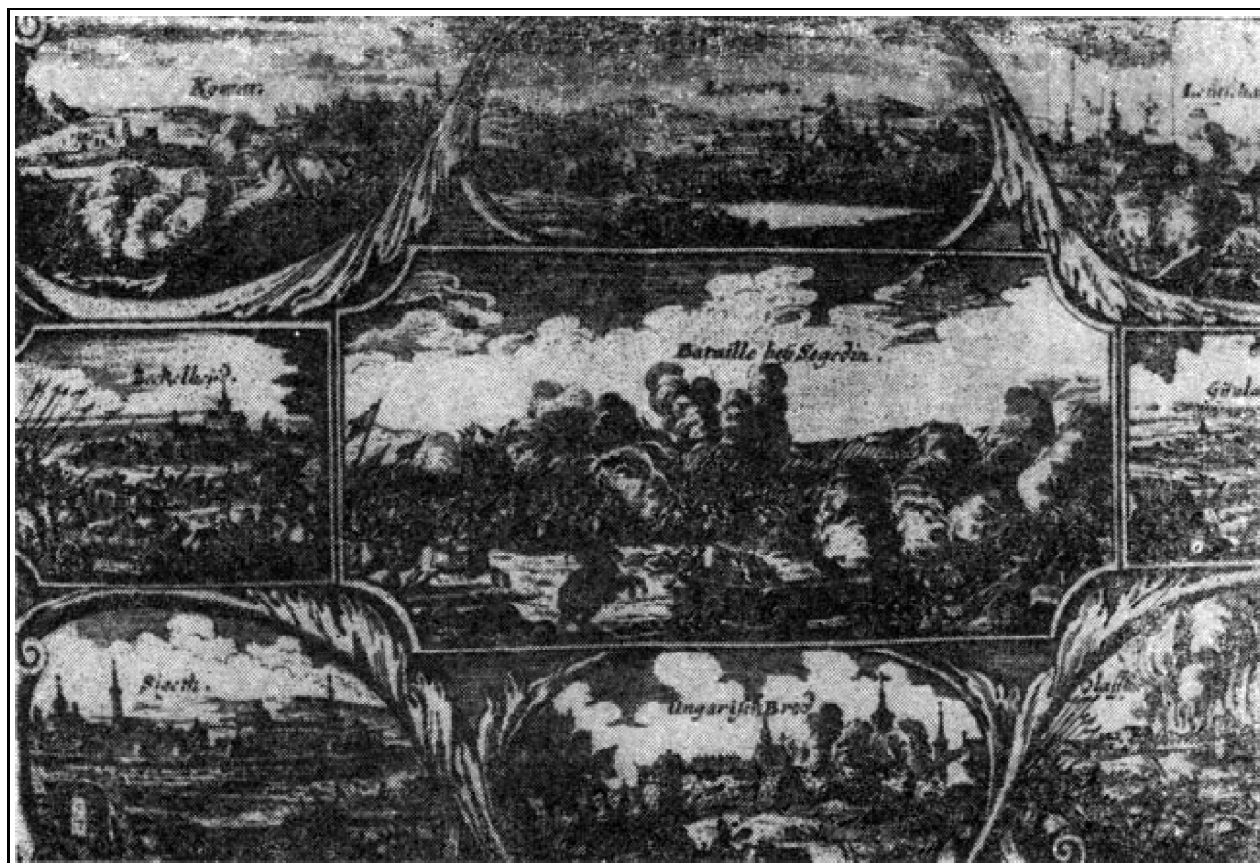
121. Schreib Calender. – Prognosticon Astrologicum. Mylgiesser, Leonhard. Wienn, 1627, 1628.

218122. Schreib Calender. – Prognosticon Astrologicum. Haringshausen, Joannes. Wiene, 1631. – A naptárnál a vasárnapi evangélium képei láthatók.

123. Schreib Calender. – Prognosticon. Winckler, Heinrich. Wienn, 1633, 1635.

124. Crackawer Schreib Calender. – Prognosticon. Jablonsky, Nicolaus. Wienn, 1645.

125. New vnd Alter Schreib Calender. – Prognosticon. Püchler, Vitus. Wienn, 1645, 1646.

21. Az 1705. évi practica (65. sz.) metszete (balról jobbra: Kóvár, Léva, Lőcse, Székelyhid, Szeged, Gyula, Sziget, Magyar-Bród, Olaszi)

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / GRÜNDER, GOTTFRIED

GRÜNDER, GOTTFRIED[46\(46\)](#)

126. New vnd Alter Schreib-Kalender. – Prognosticon Astrologicum. Hancke (Hannke, Hanke), Valentin.⁴⁷⁽⁴⁷⁾ Bresslaw, 1653.

127. New vnd Alter Schreib Calender. – Prognosticon. Neubarth, Christoph. Bresslaw, 1653.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / HAUPT, SEBASTIAN

HAUPT, SEBASTIAN

128. Schreib Calender. – Prognosticon. Wittichius, Joannes Alexandrus. Grätz, 1638.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / HÄNDL, MATHIAS

HÄNDL, MATHIAS

129. Cracawer Schreib Calender. – Practica Astrologica. Nagoth, Albert. Ollmütz, 1624.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / HEIN, MELCHIOR GOTTFRIED

219 HEIN, MELCHIOR GOTTFRIED

130. Neuer und Verbessertes Welt-Calender. – Practica. Mohr, Casparo Nürnberg, 1709, 1715, 1716, 1717.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / HANRICUS, NICOLAUS

HANRICUS, NICOLAUS

131. New vnd Alter Schreib Calender. – Prognosticon. Joly, Nicolaus. München, 1638, 1642.

22. Az 1724. évi naptárban (68. sz.) a június ábrázolása (A képeket Németh Ferenc készítette)

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / HEYDEN, MARX

HEYDEN, MARX[48\(48\)](#)

132. New und Alter Schreib-Calender. – Prognosticon Astrologicum. Welper, Eberhard. Strassburg. 1626.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / HEYINGER, ANDREAS

HEYINGER, ANDREAS[49\(49\)](#)

133. Warschauer Schreib-Calender. – Astrologische Practica. Dubrawsky, Michael. Wienn, 1693, 1704, 1706, 1709, 1712, 1714.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / HILLER, ERHART

HILLER, ERHART

134. Schreyb Calender. – Prognosticon. Tripet, Maximilian. Wienn, 1596.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / HOFMANN, JOHANN GEORG

220HOFMANN, JOHANN GEORG⁵⁰⁽⁵⁰⁾

135. Neuer und Alter Ausserlesener Denkwürdiger Historien Calender. – Prognosticon. Krügener, Michael. Regenspurg, 1688.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Varga Imréné: A soproni városi levéltár naptárgyűjteménye (1581–1805) / HRADEZKY, NICOLAUS

HRADEZKY, NICOLAUS

136. Crackawer Schreib Calender. – Crakawer Practica. Hercius, Paulus. Ollmütz, 1627, 1629, 1631, 1632. Az 1627. évi practikában: „Királyságok állapotáról” c. fejezetben Magyarországról is olvashatunk: „Dem Ungern wirdt guttes glück vorheischen / werden an Güttern und Nahrung sich auch bessern und zunehmen: Weil ihr Zaichen ein gutten zustand hat. Und noch bey ihme der bedeuten sich findet; Aber weil er Krebsgängig / darumb bringt er jnen hindernüss / unnd werden mit vielen Kranckheiten angefochten und mit Kriegsbeschwerungen geplaget werden / besondern weil auch wie wol Krebsgängig, in ihr Zeyhen ein schädlichen Quadrat wirfft. Im Sommer werden ihr Bottschafften schlechten Fortgang haben. Der Herbst vorheischt bessere zeit / werden doch mit Kriege unbeschweret nicht bleiben.”

137. Crackawer Schreib-Calender. – Crakawer Practica. Bandorkovicz. Joannes. Ollmütz, 1633.

138. Crackawer Schreib Calender. – Crakawer Practica. Zorawsky, Nicolaus. Ollmütz, 1636, 1638, 1640, 1641.

139. Crakawer Schreib Calender. – Crakawer Practica. Chodovicius, Nicolaus. Ollmütz, 1642.

(Folytatjuk)

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / Hárs József: A Soproni Ünnepi Hetek előzményei II. rész

Hárs József: A Soproni Ünnepi Hetek előzményei II. rész

4. Mielőtt tovább tárgyalnánk az eseményeket, fel kell figyelünk egy érdekes tényre: milyen magától értetődően használják az ilyen fogalmakat, mint „ünnepi játékok” és „magyar Salzburg”. Vajon mire gondoltak és ugyanarra gondoltak-e? És ma mit értünk ezeken?

A svájci Solothurn központi könyvtárában 1960. okt. 22-től nov. 12-ig a könyvtár és a berni színházi gyűjtemény anyagából kiállítást rendeztek. A „Zweihundert Jahre Schweizerisches Festspiel” katalógusának előszavában, a többszáz éves folyamatos gyakorlat által hitelesített öntudattal állapítják meg, hogy a XX. század ünnepi játékaik nem az igaziak. A Festspiel lényege, hogy bizonyos nemzeti ünnepekhez, évfordulókhöz kötődik, azoknak szabadtéri megjelenítése, újrajátszása, teljesen amatőr alapon. Célja a közösségek – egy-egy **221**város, vidék, vagy kanton – öntudatának erősítése, a közösségi

kapcsolatok szilárdabbá tétele, és persze egyre inkább az idegenforgalom.³⁸⁽⁵¹⁾

Magyarországon abból az időből egy ilyenről tudok: a cserkészek „...megcsinálták az 1849. június 28-i győri csatát” – közli a Gy. H. 1935. szept. 17-én. Hogy miért nem a napján és miért nem valami kerek évfordulón, az örök titok marad. (A szombathelyiek történelmi karneváljait is ide számíthatjuk, de azokat jóval később, csak 1961-ben kezdték el.)

Kóh Ferenc rendezvénye nem formájában, hanem tartalmában tér el ettől a svájci fogalomtól (bár hangsúlyozza, hogy Haydn születésének évfordulója volt az indítéka). Salzburg pedig formájában is, tartalmában is egészen más. Mozart szülővárosa a múlt század közepe óta tartományi székhely, a zene és más művészetek otthona, s ugyan rendeztek falai között zenei eseményeket már korábban is, a Salzburgi Ünnepi Játékok Házának Közössége („Salzburger Festspielhaus-Gemeinde”) 1917-ben nem ott, hanem Bécsben alakult meg. Hoffmannstahl Jedermannját a Dóm előtt mutatták be 1920. aug. 22-én, ez igaz, de már akkor is rendeztek templomi hangversenyeket, s a szeszélyes időjárás következtében egyre több félig, vagy egészen zárt helyre vonult vissza ez a rendezvény-sorozat. Az indulás ötödik évében már ideiglenes Festspielhausuk volt, s a különféle helyszínek, létesítmények fokról-fokra elért felszereltsége mára teljesen függetleníti őket a szabad tér legnagyobb rémétől, az esőtől. A drámaíró Hoffmannstahl, a karmester és operaigazgató Schalk, a zeneszerző Richard Strauss és a rendező Reinhardt lángesze az első perctől biztosította a tartalom magasrendűségét, a bécsi művészek közreműködése a színvonalat, az 1936-ban hozott törvény a gazdasági alap állandóságát, a kedvező földrajzi helyzet, az idegenforgalom létesítményeivel együtt pedig az egyre növekvő számú nemzetközi közönséget.³⁹⁽⁵²⁾ Ma már – sokak szerint – az amerikai sznobok számára árulják a bő egy hónap alatt sorra kerülő több mint százhusz rendezvény méregdrága jegyeit. (A Grosses Festspielhausban 1983-ban egy operajegy ára 200–2400 öS, a legolcsóbb állóhely egy zenekari hangversenyen 50 öS.)

Rész megoldásokat átvehetünk tőlük, de egészében nincs sok értelme az összehasonlításnak (mint ahogy az 1950 óta minden júl. 10–aug. 25. között, legalább 33 helyszínen zajló Dubrovnik-i Fesztivállal sem).⁴⁰⁽⁵³⁾

Miért emlegették mégis a „magyar Salzburgot” és az „Ünnepi Játékokat” nemcsak Sopronban, hanem az ország más részein is? Főként üzleti fogásból, ²²²a nagyzolásnak arra a szokására alapozva, amely a trafikból dohánytözsédét, az előadásorozatból először szabad líceumot, majd szabadegyetemet csinált. Erre figyelmeztetett Kárpáti Aurél a Pesti Naplóban, 1935-ben, mondván, hogy helyes művészi megalapozottság nélkül a szegedi szabadtéri játékokból (s nyilván a máshol rendezettekből is) „kultúrspecialitásból menthetetlenül fakuló vásári produkció lesz”.⁴¹⁽⁵⁴⁾

Láttuk, hogy az idegenforgalom számára minden üzlet volt, ahová filléres vonatokat lehetett indítani, de mi volt az üzlet azok számára, akik a meghirdetett műsort összehozták? Kiknek érte meg annyit fáradozni azért a néhány előadásért, amely – kiszolgáltatva az időjárásnak, a közönség szeszélyének és a hatóságok akadékoskodásainak – sohasem bizonyult bő jövedelemforrásnak? Ha körülnézünk a harmincas évek nyári rendezvényeinek kulisszái között, elég hamar megkapjuk rá a választ: a sanyarú sorsú magyar vidéki színészetnek. (Az amatőr kísérletekről majd később.)

A szegedi játékok egyik kezdeményezője, Hont Ferenc mellett, Sziklai Jenő ottani színigazgató, akinek másik állomása Győr. Az utóbbi helyen, évekig tartó szívós harc árán, sikerül elérnie, hogy (1935-ben) felépíthessen egy szabadtéri színpadot, s ettől kezdve évről-évre meglehetősen nagy sikerrel léptesse fel ott addig eléggé mellőzött társulatát. (Ezt a nyári színikört vehetjük az 1966-ban indított Győri Zenei Nyár előképek.),⁴²⁽⁵⁵⁾

Sziklai Sopronban is próbálkozott, hiába. Érthető, hiszen nálunk akkor Tolnay a színtársulat direktora. A téli szezon 1934-ben február elején ért véget, s Tolnay az újságnak adott nyilatkozatában annak a reményének adott kifejezést, hogy júl. 16-án ismét megjelenhet a városban, hogy háromheti próba után legalább egy hétig szabadtéren előadásorozatot tartson. Nem sikerült.

Nem azért, mert nem voltak Sopronban a szabadtéri próbálkozásoknak hagyományai. Erzsébet-kerti (akkor Neuhofer) arénát emleget Slachta Etelka 1840. máj. 24-i feljegyzésében, Csatkai Endre A soproni színészet története 1841–1950 c. munkájában pedig megírja, hogy a XVIII. sz. kedvelt katonadrámáját, [223a](#) Waltron grófot 1785-ben ugyancsak a Neuhoferban, szabadtéri előadásként láthatta a soproni közönség (9. lap). Pokorny német színgazgató 1842-ben a magyar társulatot az Erzsébet kertben az arénában játszattá (Csatkai i. m. 11. lap). Az aréna feltehetően zárt színpad lehetett. Nyári arénát emleget a Soproni Napló 1905. aug. 10-én, a „Nyáralótelep Sopronban” c. sorozat negyedik közleményében. „A nyári arénában, mely szintén a Városligetben építendő fel, az állandó magyar színtársulat szórakoztatná a közönséget” – írják. A következő évben, febr. 8-án „Nyári színházi aréna Sopronban” c. cikkükben a színházi bizottság javaslatával foglalkoznak. Építsenek az Erzsébet-kertben nyári arénát a német színészek számára azok, akik még mindig ragaszkodnak hathetes vendégszínházukhoz. Inkább nem ragaszkodtak ... (A lövérekbeli nyári színpadról írott cikket Szabó Jenő idézi a SSz. 1983, 103. lapján.)[43\(56\)](#)

A Svm. „A szellemi tulajdon” címen cikkez arról (1934. febr. 9-én), hogy nincs igazuk a szegedieknek, mikor azt állítják, hogy minden magyarországi szabadtéri terv az ő játékaik utánzata. Ilyen máshol is lehet, s láthatóan a színgazgatók törekednek is erre. Pécs, Kaposvár, Szombathely, Keszeg, Tatatóváros, Szabolcs stb. neve fel-felbukkan az újságok idevágó hírei között. A mozgalom valóban elég széleskörű: a kereskedelmi minisztériumban külön megbeszélést tartanak róla. Az erről beszámoló cikk címe: „Országos akció az ünnepi játékok érdekében”.[44\(57\)](#)

Tolnai Andor és Hont Ferenc már 1934 elején elkezdte a soproni szabadtéri előadások előkészítését. A Hány János bemutatóját tervezik (Svm. 1934. febr. 2.). A szegedi szabadtéri előadások fő kezdeményezője az evangélikus teológia előtti térséget véli legalkalmasabbnak. Szerinte a legrosszabb a városháza előtt lenne, mert ott nem lehet nagy tömegeket mozgatni. Hont mint rendező – kihasználva a térség méreteit – nagy statisztériát alkalmazott Szegeden már az előző évi előadásokon is.[45\(58\)](#) A látványosság a szabadtéri előadások egyik fő eleme. A finomságok viszont nem érvényesülhetnek a technika kezdetlegessége miatt. Ezért nem csodálható, hogy akiknek egzisztenciális érdekük nem fűződött hozzá, aggályosnak ítélték ezeket a bemutatókat. Amit templomok elé, várak udvarába, vagy egyszerűen csak a csillagos ég alá terveztek, az az irodalmi vagy zenei anyag beeröltetése volt az igazi elefántot, lovakat, kocsit felvonultató tömegjelenetek közé. Ez alól nem volt kivétel az 1938-ban épült Margitszigeti Szabadtéri Színpad, vagy Szeged sem. Sergio Failoni mondotta: „Ha egészen őszinték akarunk lenni, a szabadtéri előadások csak egy eredményt értek el, és pedig azt, hogy forró nyári napok után este a hűvösön [224](#) lehetünk. A veronai aréna kivételével akusztikailag az összes többi helyek alkalmatlanok [...] A szabadtéri színpaddal csak azért rokonszenvezem, mert olcsó és így a nép széles rétegei is látogathatják”.[46\(59\)](#)

A csillagos éggel harmonizáló görögök színjátzását Jászai Mari támasztotta föl Nagyváradon 1897-ben. Elektráját a gorsiumi játékokig, a szombathelyi Iseumig és a mi barlangszínházi bemutatóinkig (1970) seholy az országban nem követte hasonló. Szombathelyen is, a Barlangszínházban is Huszár Klára a rendező, Gorsiumban azok a görögök játszanak, akik nálunk edződtek a szabadtérhez![47\(60\)](#)

A soproni Hány János elmaradt, de megtartották Szombathelyen, 1934. szept. 1-én és 2-án, az ottani ünnepi hét első két napján. A Gy. H. szerint a budapesti IBUSZ-hoz küldött 2000 db belépőjegyet igen hamar

szétkapkodták, újabb 2000-et kellett postázni. A Szent István parkban, a Kálvária mellett megtartott első előadásról riport olvasható az előbb említett újságban. Ebből megtudjuk, hogy a főpróbán esett az eső, s azt is, hogy lám a szombathelyiek lelkesedését még ez sem lohasztotta le. Ez annál is inkább becsülendő, mert az előző év Cigánybáró-bemutatója a rossz idő miatt nem hozta meg a várt bevételt: a 3500 P-s kiadás ellentétele mindössze 2400 P volt (Svm. 1933. júl. 13.). A Cigánybárót ifj. Roubal (Rubányi) Vilmos vezényelte, s operaházi tagok alakították főbb szerepeit. Az egy évvel későbbi Hány címszerepét Palló Imre énekelte, s ígérték közvetítését a rádióban.⁴⁸⁽⁶¹⁾

Az amatőrök körében szinte divattá vált szabadtéri játékok rendezése, alaposan megnehezítve ezzel a hivatásos színészek dolgát. Egyesek kis ráfordítással nagy bevételt reméltek olyan helyeken, ahol se színházépület, se színházi kultúra nem volt, s ahol meg lehetett lovagolni a tömegek vallásos érzületét, vagy egyszerűen igénytelenségét. Mikópusztától Vasvár-Szentkútig (népies misztériumjátékok a búcsún) vagy Bábolnapusztától a Kurucdombig sokfelé próbálkoztak jótékony célú vagy kevésbé jótékony célú jövedelemszerzéssel. A divatra jellemző, s a kíméletlen verseny hatását is jelzi egy ágrólszakadt cirkuszi társulat hirdetése a Gy. H.-ban: ezek erénynek próbálták feltüntetni azt, hogy még ponyvájuk sem volt.⁴⁹⁽⁶²⁾

2255. Sopronban a hivatalos város is megmozdul, de nem valami szerencsésen. A Svm. 1933. márc. 3-i számában kedvetlenül tudósítja olvasóit arról, hogy összehívták a városházára az idegenforgalmi bizottságot, mindenkit, csak éppen a sajtót nem. Ezek után a nagyközönségnek már kevés köze lesz a filléresektől függően jún. 4-től 11-ig tervezett soproni ünnepi héthez. Az új elnevezés a Soproni Kereskedelmi testület memorandumából való. Ennek szerzője Varga Ferenc fűszernagykereskedő és fényképész, a Lenck cég utóda a Várkerületen, az átjáró bejáratától jobbra.

A terv osztrák–magyar motorversenyről, főiskolai ballagásról, zenegyeseleti hangversenyről (esetleg Dohnányival), az Irodalmi Kör idegen felolvasókkal rendezendő estjéről szól. Ez kiegészülne a város által a Kaszinóba összegyűjtött művészeti tárgyak kiállításával és különféle kisebb sporteseményekkel.

Prickler János bankigazgató „Rendezzük meg Sopron idegenforgalmi hetét!” (S. H. 1933. jan. 22.) címen a tulajdonképpeni ünnepi hetek műsorát javasolja, mondván, hogy a „város által [1932 őszén] bemutatott szüreti multság és borvásár, dacára a rossz időnek, szintén jelentékeny számú érdeklődőt hozott ide”. (A szüreti lovas-felvonulásról van egy fénykép a Soproni Notesz 1932. szept. 18-i számában. Tudtommal ez az első jele annak, hogy Sopronban szüretkor valamiféle ünnepségeket rendeztek.)

Tervek tehát voltak, de hová helyezték el a vendégeket? A Svm. ápr. 4-i számában (Jy.) „A »Fizető vendég« intézménye Sopronban” címmel ír arról az Angliában már régen ismert szokásról, hogy villatulajdonosok, vagy nagyobb lakással rendelkezők szerény ellenszolgáltatás fejében vendégül látnak egészen idegen, de társadalmilag hasonló egyéneket, családokat. „Mondhatnók úgy is, hogy [az illető] meghívja azokat házába vendégül és a vendég megtéríti házigazdája költségeit. Egyik sincs kötve a másikhoz”. Egy-két hirdető tábla a vasúton, rölap és egy szerv kell hozzá, amely közvetítene.

Júniusban már arról cikkeznek, hogy nem szabad eltemetni a soproni ünnepi játékokat. (Egyes események, mint pl. a ballagás, vagy a motorverseny, lezajlanak „ünnepi” jelző nélkül is.) Ennek érdekében Thurner Mihály polgármester tárgyal Mohácsi Jenővel és meghívják Márkus Lászlót a Nemzeti Színház éléről helyszíni szemlére, hogy hol lehetne helyi erővel és világhírű művészekkel valami nagyot produkálni, majd az év végén megszólal megint a város legfőbb irányítója, hogy a műtörténeti kiállítás nagyon alkalmas volna, a terv nincs elejtve, szívesen látjuk a különböző társadalmi egyesületek közreműködését, s vállalnánk a nyári programok egységes irányítását.

Közben hírt ad arról a Gy. H. (1933. márc. 10.), hogy a győri iparkamara kezdeményezésére intézményes idegenforgalmi propagandát szerveznek, vidéki idegenforgalmi heteket rendeznek a magyar városok. Ezentúl nyáron is indít majd filléreseket a MÁV. Budapesten, a Nemzetközi Vásáron, közös pavilonja lesz Debrecennek, Szegednek és Kecskemétnek; Sopronnak, Székesfehérvárnak és Veszprémnek; Pécsnek, Esztergomnak, Győrnek és „... egy-egy vidéki városban olyan idegenforgalmi programot állítanak össze, hogy az idegenforgalom egy héten át az országnak ebbe a városába irányuljon”. A tervből még ebben az évben megvalósul annyi, hogy a Nemzeti Munkahét ipari és mezőgazdasági kiállítása – mintaként: a többiek számára – a TESZ (Társadalmi Egyesületek Szövetsége) rendezésében megnyílik Budapesten (Gy. H. 1933. okt. 26.)

226Sopronban egyelőre nagy vonzóerő maga a környék is. A Svm. 1933. máj. 11-i számában olvashatunk egy győri dicséretet Sopron címére. A győri filléres utasai kirándultak a hegyekbe. Egyetemisták és nagyobb diákok kalauzolták őket díjmentesen a városban. „Mikor lesz ilyen turista kultúra a mi árva Bakonyunkban?” – sóhajt a cikkíró. Az ide látogató pestiek pedig csodálkoznak: sártengert, libákat, vadászkalapot vártak. Esti korai lefekvés, az van. De van séta a jó levegőn, vagy beszélgetés egy korsó sör és sós kifli mellett. Itt is akad jó cigány – mondja Komor Géza „Éjjeli élet nálunk Sopronban” c. írásában (Svm. 1933. máj. 7.) Eközben elmúlt az 1933. esztendő, Az ember tragédiája szegedi bemutatójának éve.

1934-ben azért lépünk egyet előre: megépül a Lövér-szálló első szárnya, s az év elejétől különféle bizottságok üléseznek, több tervről is olvashatunk. (Tolnayékról már volt szó.) Májusra szeretné a TESZ soproni kerülete a Nemzeti Munkahetet, amely végül is szept. 2-től 9-ig valósul meg. Nyárra sétahangversenyeket terveztek a Várisra, sőt – a város kezdeményezésére – foglalkoztak egy 24 tagú vonószekerek szervezésével, élén Graff Vilmos zeneiskolai tanárral (jún. 15–szept. 15. között havi 10 szerepléssel), hogy szalonzenekari jellegű szórakozást is nyújtsanak az üdülőknak. Az Oe. Ztg. egyik, erről szóló cikke után Wrchovszky tömör megjegyzése, az albumába ragasztott kivágat mellett: „Nem sikerült”.

A katonazenekar gyakran játszott az Erzsébet-kert pavilonjában (a Várison is), Egyik kedvelt műsorszám volt a „Rezervista álma” c. háborús hangulatú Ziehrer-kompozíció, amelyben igazi gépfegyver is szerepet kapott. Hangja csendes nyári estéken a vasúton túli városrész gyermekeit riogatta, míg a szülők a pavilon körüli székeken vagy a kioszk asztalai mellett üldögéltek. A műsor nyilván a könnyű szórakoztatást szolgálta. Az egyvelegek, indulók között elhangzott Hamara Antal „Sopronyi-Thurner induló” c. szerzeménye is (S. H. 1938. aug. 3.). Később, érdekes kezdeményezésként, hangversenyeket tartottak a gazdanegyedekben, pl. 1938. júl. 31-én, vasárnap de. 11–12 között a Dorfmeister utcában, aug. 7-én a Balfi utcában (S. H. 1938. júl. 27. uo. írnak az előző évi hasonló megmozdulásokról is).

Nagyobb rendezvényre 1934. szept.-ig kellett várni. Másodikán nyílt a Nemzeti Munkahét. 92 helybeli iparos, 18 helyi és 47 vidéki gazdaság vett részt rajta, 12 662 helybeli és 5616 vidéki látogatót számláltak össze. A rendezők nagyon büszkék voltak arra, hogy nem nyújtózkodtak tovább, mint ameddig a takarójuk ért, s így deficit nélkül úszták meg az egészet.⁵⁰⁽⁶³⁾

A 15 éve alapított TESZ helyi elnökének, vitéz Szepessy-Bugsch Aladár ny. altábornagynak, összefoglalójából mindössze egy-két – óvatos mértéktartással megrendezett – kiállításra következtethetünk, de ha elővesszük a korabeli sajtót, kiderül, hogy színes, változatos esemény-sorozat zajlott a szürke égbolt alatt. A Győri úton, a Palatinus nevet méltatlanul viselő beszálló vendéglő mellett, a vámnál, a felhőszakadás miatt csak kevesen fogadhatták a megnyitóra érkező kereskedelemügyi minisztert, Fabinyi Tihamért, s a Gyöngyösbokrétá kapuvári és szanyi csoportjainak bemutatója a sportpályáról a színházba szorult (így is akadt néhány üres páholy); az iparosok seregszemléje a Kaszinó földszintjén és emeletén, a

mezőgazdasági kiállítás a papréti (ma: Ifjúság tér) [227](#)tornacsarnokban annál jobban sikerült. A Lövér-szállóban rendezett nemzetközi sakkversenynek a soproniak számára nagy felfedezettje volt a budapesti nyolcadik as realista: Szabó László (a későbbi nagymester).

Igaz, hogy a Katolikus Legényegylet 75 éves jubileumát is akkor ünnepelték, de a soproni cserkészek szükségrepülőterének és hangárjának felavatása tömegmegmozdulássá vált. Megvolt a maga jelentősége az ipartestületek vármegyei vándorgyűlésének és a kirakatversenynek is. A polgárság bizonyos rétegei számára fővárosi színvonal érzetét kelthette a nap mint nap a Kaszinóban megrendezett divatrevü, három manökennel. Viszont igazi népi ünnepély körvonalai bontakoztak ki már az előzetesekben, ahogy az egyik helyen megfogalmazzák: „...a szórakoztató program nagyrésze mindenesetre a Papréten zajlik le az agilis Friedrich Károly moziigazgató irányítása mellett, itt lesznek a zenekari hangversenyek [nem komolyzeneiekről van szó], énekkari versenyek, borkóstoló, cigányzene, népmulatság, egyszóval vidámság, látnivaló, móka, jókedv”. Ezt a műsort a memorandum az év elején még „kommersz” műsornak nevezi.

A sok esemény ellenére a hét mégsem volt olyan látogatott, amilyenre, kedvezőbb időzítés esetén számíthattak volna. Városon belül még csak össze tudták hangolni a különböző rendezvényeket (ma már tudjuk, hogy ez is nagy szó), arra azonban nem jutott energiájuk, hogy a vármegyén kívüli eseményekre is ügyeljenek. Hát még arra, ami az országhatáron túl történt. Ugyanis pontosan ebben az időben (szept. 2–8.) volt nyitva Bécsben egy hatalmas nemzetközi vásár, magyar részvétellel. A hazai dolgokban sem álltak a helyzet magaslatán: Fabinyi miniszter Szombathelyről jött Sopronba (nagy rábeszélésre) munkahetet nyitni, Szombathelyről, ahol előző napon ugyanez a tevékenység jutott osztályrészéül. Ebből háborúság is támadt a két város között. A vasiak Sopron szemére vetették, hogy egy korábbi minisztériumi megbeszélésen, amelynek éppen a különböző ünnepi hetek összehangolása volt a célja, Heimler Károly, városunk képviselője, csak a soproni ünnepi játékok elmaradásáról beszélt, s nem emelt kifogást az ő tervük időzítése ellen. Heimler most az újságnak tett nyilatkozatában elismerte, hogy annakidején megígérte a szombathelyi polgármesternek, megpróbálja máskorra tétetni a munkahetet, azonban a TESZ ez elől elzárkózott. „A város nem szólhat bele abba, hogy egyik vagy másik egyesülete” hogyan alakítja ki munkaprogramját. Ez a védekezés gyenge lábakon áll, hiszen a TESZ nem „egyet vagy másikat” egyesület, s a februári értekezleten a városházán minden illetékes helyesléssel halasztották májusra szeptemberre a rendezvénysorozatot. Így a mellőztetésnek az a bús felhánytorgatása se hat elég meggyőzően, amikor „Miért nem kapott filléres vonatot a két ünnepre Sopron?” címmel (Svm. 1934. szept. 8.) közlik, hogy az akkor országosan indítható 14-ből kettőt Szombathely kapott.[51\(64\)](#)

[2286](#). A Gy. H. „Vidéki hírek”-rovatában jelent meg az a kis közlemény, hogy Sopronban az idén (1935-ben) nem rendeznek szabadtéri előadásokat az idegenforgalom szórakoztatására, hanem a helyi zeneegylet és irodalmi kör közös nyári hangversenyt ad a „Löwer”-szálló kertjében (ápr. 25.). De már jún. 27-én megállapítják, hogy Sopronban az irodalmi kör által szervezett szabadtéri előadás ötlete „megrekedt valahol és el is pusztult”.

Parragi György, a Svm. felelős szerkesztője, cikket írt a Hétfőbe 1935. jún. 23-án „Ünnepi játékokat Sopronban és Kismartonban a magyar–osztrák kultúrbarátság jegyében” címmel, s bár voltak akkor már, a sok irredenta szólam közepette, a valóságot tisztelő megnyilatkozások is, ennek a javaslatnak még nem lehetett fogantaja.

Történt azért valami 1935 nyarán is. Kóh parttalan képzeletét megihlette Liszt halálának közelgő 50. évfordulója (1936), s az Oe. Ztg. 1935. jún. 20-án hírt adott 12 előadásból álló sorozatáról (Rekviem, Szent Erzsébet legenda stb.). A cikk-kivágat mellett Wrchovszky közlése: „Nicht ausgeführt!”. Addig is,

míg ez a nagyszabású terv hamvába holt, 1935. aug. 14., 15-re szabadtéri balettrevüt szervezett. Elképzelése szerint fővárosi balett-csoport közreműködésével kétnapos nagyszabású és látványos szabadtéri előadás lesz Sopronban. Az elsőt az Erzsébet-kert középső nagy virágágyásai között, a gyepen, a másodikat viszont a Lövér-szálló mögötti térségen rendezik meg. Pallay Anna, az operaház volt prímabalerinája, egyben a testnevelési főiskola tánctanárnője hozza el növendékeinek 15 főnyi csoportját (S. H. 1935. júl. 19.).

Kóh kérvényét csak az újsághír megjelenése után, júl. 22-ére kelteve adja be a városházára, ahol a 12 120-as számot kapja. Ebben azt írja, hogy „... hosszú utánjárással, fáradozással és anyagi áldozatok árán sikerült” Pallayt és csoportját leszerződtetni. „E nagyszabású szabadtéri előadásokat aug. 14-én és 15-én, a mellékelt helyszínrajz szerint a Lövér-szálló kertjében, a tenispályák mögött elhelyezett táncdobogón, arccal a szállóépület felé, a helyi szépségek kidomborításával [!] kívánom lebonyolítani”. Egyúttal indítványt tesz szétszedhető dobogó készítésére, amely majd máskor más célra is megfelelne (ld. 21. jegyzetet). Nem biztos, hogy elkészült. A két nap költségvetése: 450 P a villany, 200 P a víz [!], 150 P a fuvar, ugyancsak 150 P a vigalmi adó (ezeket a városnak kellene vállalnia). Szüksége lenne még az obligát 800 P készpénzre is. Mindenesetre ráütik a „Sürgös”-bélyegzőt. A S. H. 1935. aug. 4-i tudósítása szerint a kisgyűlés, Heimler elnökle alatt, kisebb vita után az anyagot most, a pénzt csak előadás utánra ajánlja meg.

A balettjelenetek közé négy énekszámot iktattak (Mozart: Varázsfuvola – Sarastro egyik áriája Schumann: A két gránátos; Wagner: Lohengrin – a király áriája; Nicolai: A windsori víg nők – ária). A vendég énekes a soproni származású Horn József (a meghívón a kölni operaház basszistája, egy újságciklusban a bécsi népopera [Volksoper] tagjaként említik, egy másik hír szerint a grazi opera gárdájába tartozik), zongorán kísér Struglitzné Hämrich Lujza. Érdekes, hogy (b. d.) a S. H. 1935. aug. 15-i számában Hornt baritonnak mondja, 15 éves színpadi múltját említi, s dicséri meleg, nagyterjedelmű hangját, előkelő előadásmódját.

A rendezvény, a többször ismételt hirdetés szerint: „Csodás látványosság! Pazar kivilágítás! Pompás kosztümök! Jegyek 50 f-től 4 P-ig az Idegenforgalmi Irodában és a Lövér-szállóban”. Az időjárás azonban közbeszólt, s mindkét napon a színházba szorultak nézők és előadók az eső és a hideg elől. Telt ház volt, és siker is, mégsem az igazi. Kóh keserű megjegyzése: „még mindig jobb, ha [229](#)elázik az előadás, mintha leégtek volna” – írja Komor Géza a beszámolójában (S. H. 1935. aug. 17.).

A nagy ráfizetés csökkentésére új terv születik. Aug. 24-én kelt beadványában Kóh a város segítségét az először megjelölt helyen szept. 1-én, vasárnap este 1/2 9-kor rendezendő tűzijátékhoz kéri, „mely sétahangversennyel és táncbemutatóval lesz kibővítvé”. Az aug. 29-én kelt és 30-án expedált polgármesteri határozat tudomásul veszi Kóh bejelentését, de közli, hogy a 12 020/153 közgy. 1935. I. döntés csak az aug. 14- és 15-i szabadtéri előadásokra vonatkozik, ezért nem áll módjában elengedni a villany, víz stb. költségeket, de nincs kifogása az ellen, hogy azokat a létesítményeket, amelyek a Lövér-szálló kertjében még állnak, használja. A Svm. 1935. szept. 1-én jelenti, hogy „A vidék legnagyobb tűzijátékát rendezik ma este a Lövér-szálló kertjében”, 20–40 filléres jegyekkel, 3 soproni úrleány táncszámaival kiegészítve.

A S. H. szept. 3-án örömmel nyugtázza, hogy hatalmas közönség gyönyörködött a vasárnap esti tűzijátékban és a „kisebb méretű” balett revü számaiban. Kifogásolja, hogy legnagyobbbrészt álló tűzijátékot láttak, „a magasba szökkenő röppentyűk még nagyobb sikert arattak volna”. A fél kilenckor kezdődött műsornak fél tizenegyre lett vége.

Korántsem ilyen lelkes Mészáros Sándor, költő-tanár, az Irodalmi Kör hosszú időn át egyik vezetője (SSz. 1982, 292. és 296. lap) „Művészet és tűzijáték” c. cikkében (S. H. 1935. szept. 6.): „Országos viszonylatok helyett, beígért filléres vonatok nélkül, magunkban voltunk, családi használatra, így a művészi egyenlegen nem eshetett csorba [...] A szabadjára hangolt vásár, konfidens hang” sehogyse illett a környezethez, inkább a Széna tér tájékához (az azóta a Kőfaragó téri lakótelep DK-i házsorával beépített térségen szokták volt felverni sátraikat a vándorcirkuszok. -mozik, egyéb mutatványosok). A rendezés nem kívánt senkit sem megtéveszteni: művészi mélység helyett revüt ígért. A „megafónig felerősített hangosság, tömegreklám, a deszkákra, látnivalókra alapított kínálat” volt a jellemző a produkcióra, de legalább – amint egy visszaemlékező mondja (1982. dec. 29.) – ragyogott felettük a csillagos ég.

S egy kellemetlen utóhang: „Visszaadta a megmaradt jegyeket, de nem számolt el a vasárnapi tűzijáték egyik pénztárosa. Ha ma délig nem jelentkezik, megteszik ellene a feljelentést” (S. H. 1935. szept. 5.). Óriási volt az érdeklődés, háromezernél többen tolongtak, hullámzottak az előadás környékén, ezért mozgópénztárosokat kellett alkalmazni, hogy legalább a 20 filléres külső jegyeket váltsa meg a nyüzsgő tömeg. Talán nagyobb sikerrel, mint ahogy arra a fenti újságközleményből következtetni lehet.

7. Kóh figyelme most a fertőrákosi kőfejtő felé fordult. Köves Ferenc villanygyári főmérnök özvegyének visszaemlékezése szerint (1983. jan. 29.) Kóh több alkalommal is adott itt rögtönzött hangversenyt kórusának tagjaival, míg az ismerősök, érdeklődők a barlang szájával szemben lévő sziklákon üldögéltek. (Kövesék a főrendezőt egy katonatiszti család házimuzsikálásain ismerték meg.)

Tény, hogy már 1935. nov. 14-én találunk az új színhely felfedezéséről cikket a S. H.-ban. „Operaelőadás a kőfejtőnél” címen olvasható, hogy az anyagi nehézségek ellenére milyen nagyszabású programra készülődnek. Ebben a programban több szabadtéri előadás is szerepel, „többek között – és ezt érdekes ötletnek tartják zenei körökben – a kőfejtőnél, amelynek nagyszerű akusztikája alkalmas volna operák bemutatására” (az Aidát akarják ott előadni). A [230](#)cél tehát már eleve különbözött attól, amit pl. a szentmargitbányaiak (St. Margarethen) 1926-ban kezdtek: kőfejtőjüket passiójátékok háttérüül használják azóta is. Parasztok passiójátékáról megyénkben Farádról tudunk ebből az időből. Ezek előtt mindig a nagy példa: Oberammergau lebeg. [52\(65\)](#)

1937-ig kellett várnia a közönségnek, mire az álmok, legalább részben, valósággá váltak. A S. H.-ban olvasható hirdetés szerint szabadtéri előadások lesznek a fertőrákosi kőfejtőben. jún. 27-én, vasárnap este fél kilenckor, operaházi művészekkel, nagy zenekarral és 400 szereplővel. Lenyűgöző, misztikus látványosság. Belépőjegyek és kedvezményes autóbuszjegyek az Idegenforgalmi Irodában (ahol ma az IBUSZ található). Az eseményről ebben a jún. 27-i számban cikk is jelent meg. Nagy hatást keltett tegnap a szabadtéri előadás Fertőrákoson megtartott főpróbája, írják. A világítást külön is dicsérik. Egy másik helyen: „nagyerősségű reflektorok” felszereléséről beszélnek. Ezek az előteret világították meg. („Gigantikus díszletek, óriási kórus az opera gárda vasárnapesti szabadtéri előadásán”. S. H. 1937. jún. 25. 4. p., a kőfejtőnek az útikalauzokból ismert képével). Pénteken ugyanis Sopronba érkezett Rubányi (vagyis ifj. Roubal Vilmos, akinek a nevével a szombathelyi ünnepi játékokon találkoztunk) és az Operaház zenekarának több tagja, akik a soproni katonazenekart voltak hivatottak kiegészíteni. Már szabadok voltak, hiszen az Operaház idénye az épületben jún. 15-én, Vajdahunyad váránál 16-án zárult. [53\(66\)](#)

„Szabadtéri játékok a fertőrákosi kőfejtőben” olvashatjuk a S. H. 1937. jún. 20-i számának Napi Hírek-rovatában. A rendezvény műsorán Verdi Rigolettójából és A trubadúrból vett részletek, Erkel Hunyadi Lászlójának börtönjelenete és Kéhler Rákóczi nyitánya állnak, Némethy Anna, Laczó István, Rubányi Vilmos, Fangli Frida, Horn József, Kóh Ferenc „és még mások” előadásában (a nevek ebben a

sorrendben!). Közreműködik – többek között – a 4. [helyesen: 5.] honvéd gyalogezred zenekara. Az első próbát már pénteken este megtartották a Kaszinóban, akkor még a budapesti énekesek nélkül. Szombat estére zenekari főpróbát jelez a S. H. 1937. jún. 26-án. És végre felvirrad jún. 27-e! Délelőtt még próba a helyszínen (Németh Anna visszaemlékezése szerint), este pedig az Idegenforgalmi Iroda 7 órától elindítja a buszokat. Ahogy egy megtelt, már megy is. Oda-vissza 80 fillér.

„Tündérszép éjszaka a rákosi kőfejtőnél ... Nagy sikere volt a szabadtéri operaelőadásnak” – látható a S. H.-ban (jún. 29.) Kárpáti Sándor cikke felett. A kedvező időben bemutatott műsor elején a Hunyadi László nyitánya állott, a színpadon valami élőképben Szilágyi Erzsébettel, majd a kritikus szerint a 231 mantuai csapszék következett a Rigoletto megfelelő részleteivel. Kis szünet múltán A trubadúr cigánykórusa, Azucena és Manrico kettősével és a kolostorjelenet került sorra. Zárószámként ennek a Verdi-operának a katonakórusa hangzott el. Németh[y] Anna (alt), Balogh Mária (szoprán), Laczó István (tenor), a soproni születésű Horn József (basszus) és Kóh (ezúttal baritonként) énekelte a szólókat.⁵⁴⁽⁶⁷⁾

„Ahogy az égő gyertyát tartó fehér-fekete apácák hosszú sora a titokzatos sötétből felbukkant, hogy a kereszthez vonuljon, ahogy a rejtelmes háttérből előretódult a fáklyások menete, a kórus, a sokszínű statiszták tömege, s kigyúltak a tüzek, fényszórók, vörös és lila sugarak, ez olyan megkapó és bűvöletes volt, hogy felejthetetlen mély hatást tett mindenkire”. Vajon lefilmezte-e Friedrich? – kérdi. (Ott volt, de – sajnos – technikai okok miatt nem tudta a látványt lencsevége kapni.)

Hogyan is kezdődött „ezen a mesésen csodás természetadta színpadon, amilyen több sincs a magyar határokon belül”? Lassan [...] elhelyezkedtek a nézők a rákosi kőfejtő előterében, a különböző magasságokban kínáló sziklateraszokon. Százak, meg százak jutottak ide is, oda is és fönt a peremen sűrű emberkoszorú feketéllett köröskörül ... Lent a mélységben pedig már ott nyüzsgött a zenekar, mögötte gigantikus oszlopokkal határolt kőszínpadon a mantuai kurta kocsmá [...] a feketén tátongó barlangnyílások egyikének sötétlő sarkában a Trubadurbeli kolostor fehér keresztje, ahol a jámbor apácák a híres »Miserere«-t [!] éneklék. A földalatti óriásméretű mélységekben pedig már gyülekezik a hatalmas kórus”. Kétszázan vannak, aztán a rendezőség, fáklyavivők, kellékesek, tűzoltók. Az emeletnyi magas barlangtermek mindjárt természetadta öltözőknek, díszlet- és kelléktárnak is szolgáltak. Valahol közben egy kis kritikai megjegyzés tűnik fel: a zenekar „a színpadi tömegekkel szemben kissé hézagosan hangzott”.

Az óriási statisztériát főleg fertőrákosiakból verbuválta a rendezőség. Az érdeklődés olyan nagy volt, hogy még egy 85 éves rákosi embert is fel kellett venni statisztának, mert mint mondta „ha senki se marad otthon a faluban, ő is velük akar menni...” (S. H. 1937. jún. 15.). A júl. 8-i számban már azt állapítják meg, hogy a fertőrákosiak mint közönség [is] 50 filléres jegyeikkel megmentették az előadást a „legsúlyosabb katasztrófától”. Mintegy 1500-an voltak kint a kőfejtőben nézők. Hogy ebből mennyien lehettek a „megmentők”? A falu lakosság száma az 1930-i népszámlálás adatai szerint 3371, ez 1941-re 3742-re növekedett (ld. Thirring Lajos: Sopron vármegye községekének újabb népfeljődése. SSz. kiadv. 148. sz. VI. évf. 1942. 4. sz.).

A S. H. jún. 29-i számában közlik, hogy milyen idő volt előző nap Sopronban. A szőlészeti és borászati szakiskolától nyert értesülésük szerint a hőmérséklet 232 reggel 7 órakor 19,2, éjjeli minimum 11,6, déli hőmérséklet 26,0, ugyanaz a talaj felszínében 32,0 C fok. A Meteorológiai Intézet jelentése szerint meleg, fűledt idő várható, több helyen, főként nyugaton zivatar.

A vihar az újságírás egén tört ki nemsokára. A S. H. júl. 8-i, csütörtöki vezércikkében a „fényes erkölcsi siker” ellenére kimutatható 2000 P ráfizetéséről írva szemrehányón kérdi: „Miert maradtak azok is távol az

előadásról, akiknek joguk van arra, hogy művészkörökhöz valóknak számítsák magukat? Mi az oka ennek a részvétlenségnek?”.

A választ kendőzetlen őszinteséggel adja meg Lantos-Kiss Antal (1909–1973),⁵⁵⁽⁶⁸⁾ a pap-irodalmár és zenekritikus „Orfeusz a kőfejtőben” címmel a Svm. júl. 11-i, vasárnapi számában (amiért ugyanitt 14-én „a soproni zenekultúra egy elismert szakemberétől” dicséretet kap). A szerző jóval a rákosi színielőadás előtt írt egy cikket, amelyben „éles szavakkal rámutatott a kőfejtői előadás propagandájának kirívó hibáira és előre megjósolta a kudarcot arra az esetre, ha ezeken a hibákon nem változtatnak”. Máskor kérnek cikket, az övéit is közölték eddig, ezt azonban nem jelentette meg a S. H. szerkesztősége. A rendezőség előzeteseit viszont sűrűn.

Ezek „inkább elrettentőek voltak mint vonzók”. Majd így folytatja: „...a szabadtéri előadások gondolatát nagyon szép tervnek tartjuk, s mert éppen a kitűnő dolgokkal szemben kell erős kritikát gyakorolni ...”, most se rejti véka alá véleményét. Az előadást megelőző vasárnapig senki sem tudta, a beavatottakon kívül, mi lesz az előadás műsora. Suttogtak Rigolettóról, Walter Rózsi, Pataky Kálmán felléptéről stb. Az óriás esőtől átázott plakátokon csak „operaházi tagok” szerepelnek, név nélkül. A produkciót megelőző napokban olvashatták végre a részletes műsort. Csupa ismeretlen név, csak az alt énekesnőt dicséri. (Ha „naprakész” ismeretei lettek volna a magyar zenei életről, tudhatott volna Németh Anna és Laczó István operaházi státusáról, de ő csak a karmesterről hallott, róla is valószínűleg az előző évekbeli szombathelyi szereplése kapcsán.)

A műfaj bizonytalansága se volt éppen csábító. „Zsákba macskát senki sem vesz”. Nem a férőhelyek korlátozott volta, és az élvezet misztikussága vonz, hanem az előre pontosan meghatározott program, mint Salzburgban, vagy Szegeden. Nevetséges dolog az előkészületek komolyságát azzal hangsúlyozni, hogy „csiszolják az ülőhelyeket”. A továbbiakban elmarasztalja a fegyelmezetlen fertőrákosi statisztériát, majd kifejezi csodálatát Rubányi Vilmos operaházi karnagy iránt, aki egyetlen [össz]próba után végeredményben simán végigvezényelte az előadást. Pedig aligha lehetett jókedvében, hiszen teherautón akarták kivinni – a többiekkel együtt – a színhelyre. De ő is, a szólisták is félretettek minden egyéni érzékenységet és megpróbáltak minden tőlük telhetőt a siker érdekében. A zenekaron azonban ez se segített, „nehezen birkózott meg Verdi partitúrájával”.

A végső tanulságok: „a beszámoló kritikák érdemen túlmenően elismerést és a valóságnak nem egészen megfelelő ismertetést adtak ...” Ez nem volt a soproni zenei élet megnyilatkozása. „Tudomásunk szerint az esetnek legnagyobb ²³³élménye a kőfejtőbarlang megvilágítása volt, amely valóban gyönyörű és felejthetetlen látványt nyújtott. Zenei szempontból azonban igen-igen sok kívánnivalót hagy maga után ez a bemutatkozás”. De ez is emberfeletti, mert csak egyetlen ember lelkesedésének, fanatizmusának eredménye. Jobb lett volna, ha rendezőgárda segíti Kóht, persze ezeket nem azután kell felkérni, miután már kinyomtatták a nevüket a plakátra. A cikkíró végül megkérdezi, hogy kiváló helybeli énekesnőnk, Kőszegi Fangh Frida művésznő (énekiskolájának záróvizsgájáról júl. 2-án tudósít az újság), miért nem énekelté Azucena szerepét, pedig hirdették a plakátok. Ehhez csak annyit, hogy Fangh Frida ekkor már aligha volt hangjának teljében. Az 1910-es években írnak határon túli hírnevéről. Egyébként feltételezhető, hogy Kóh Rubányira bízta, kit hoz el Budapestről szólistaként. Ez derül ki Németh Anna visszaemlékezéséből is (1982. dec. 11.).

Németh Anna ma is felvillanyozva beszél a kőfejtőbeli akusztikáról és a sikerről. Balogh Máriával érkeztek szombaton este vonattal Sopronba, Rubányi ígérte, hogy várja őket, persze sehol senki. Már azon voltak, hogy visszafordulnak, mikor Balogh Mária javaslatára bekukkantottak a közeli kocsmákba. Rövidesen

rátaláltak Rubányira, aki erre elvezette őket szállásukra („egy nagy térre, ahol szobor van”), később szerenádott nekik, de ők – fáradságukra, meg a másnapi próbára és előadásra hivatkozva – nem mertek mulatni (Németh Anna közlése 1982. dec. 11.).⁵⁶⁽⁶⁹⁾

Talán anyagilag is rendbe lehetett volna hozni a dolgokat, ha van lehetőség az ismétlésre (bár ha jól meggondoljuk, ezeknek a több helyről összeverbuvált, haknit és amatőrséget vegyítő rendezvényeknek jellemzője a megismételhetetlenség).

Már Lantos-Kiss előbbi cikkében olvasható, hogy „az újabb híradások szerint irányváltás előtt áll a szabadtéri előadások ügye, s másutt keresnek színteret” nekik. Az ok egészen prózai és a győri püspökségnek, mint a kőfejtő telekkönyvi tulajdonosának magatartásában keresendő. A S. H. 1937. júl. 8-i számában megkérdezik Kóhtól, hogy nem tart-e újabb előadást. A válasz: nem lehet, mert a győri püspökség ezt nem engedélyezné, mint ahogyan a jövőben semmiféle előadásra nem adja oda a kőfejtőt, még akkor sem, ha a hallgatók biztonságának felelősségét a rendezők vállalnék”. Ilyen „érvekkel” utasítja el a turisták és a szepítők turistautak, ill. kilátók építésére vonatkozó terveit is (SSz. 1983, 117). A Svm. 1922. ápr. 23-i száma hírt ad arról, hogy a Tómalom feletti kilátó terve azért szenvedett akkor hajótörést, mert a püspökség féltette erdejét a tűzveszélyes sétálóktól.

²³⁴Ennek akkor egy megoldása lett volna, ezt vetette föl az 1937. okt. 11-i városi közgyűlésen Pinezich István országgyűlési képviselő, a turisták és a szepítők tevékeny támogatója (ld. SSz. 1967, 97–113, 200.). A szónok azt ajánlotta az óvatos városnak, hogy vegye meg a kőfejtőt. A jegyzőkönyv szerint: „Kétségtelen, hogy a város szempontjából nem mindegy az, hogy a bánya kinek a tulajdona. Ha a bányát megszerezzük, a kőfejtést szabályozni tudjuk. [A kőfejtő mint a püspökség vállalata az 1930–32. évi címtár szerint még működik, vezetője Haas Endre kőfejtő kisiparos.] A kőfejtő egyébként kétségtelenül európai viszonylatban is látványosság. Tudomása szerint a győri püspökség hajlandó a kőfejtő eladására [...] kösse ki [a város], hogy a vételárat Sopronban létesítendő püspöki palotával, akár más módon, de Sopronban helyezze el”. A közgyűlésről tudósító újság kissé másképpen fogalmaz:

„Magas színvonalú vita keretében kezdte meg Sopron városa a költségvetés tárgyalását [...] Dr. Pinezich István nagyszabású beszéde” (Svm. 1937. okt. 12.) cím alatt találjuk az idevágó mondatokat: „Fontolja meg a város, és tegye meg a kellő lépéseket arra, hogy a rákosi kőfejtőt vegye meg mert csak így tudja igazán az idegenforgalom és a szabadtéri előadások szolgálatába állítani. Tegyen a város ajánlatot a püspöknek és hogyha elfogadható áron megvehető, akkor vegye meg, azzal a feltétellel, hogy a vételárat Sopronban építse be”. A lényeg azonos: Kóh panasz eljutott a városatyákhoz. A panasz júl. 8-án hangzott el, a júl. 29-i közgyűlés még túl közeli, aug. 21-én Pinezich nem volt jelen, az ehhez képest első alkalom éppen az volt, amikor exponálta a témát, sajnos hiába. Pinezich nem próbálkozik többet, Kóh azonban nem hagyja abba tervezéseit. Kőfejtőbeli rendezése csak a jéghegy csúcsa: egy nagyszabású nyári sorozat egyetlen megvalósult eseménye.

1937. jún. 14-én keltezett kérvényben keverednek a reális megállapítások az irreális elképzelésekkel. „Városunk idegenforgalma és annak további eredményteljes fejlesztése megkívánja – írja –, hogy a városunkban nyaraló és idesereglett vendégeinknek a nyári főévadban Sopronhoz mint általánosan elismert kultúr- és zenevároshoz illő, nívós művészi eseményekkel és rendezésekkel különleges szórakozást nyújtsunk”.

Az elmúlt év őszén ismét megszervezte az operatársulatot és szívós, fáradságos munkával olyan színvonalra emelte, hogy a budapesti és a bécsi operaház művészei „büszkeséggel és biztonságban

csillogtathatják művészetüket” ilyen kórus előtt. Társulatáról csak így beszél: „én és a vezetésem alatt álló Operatársulat és zenekar”. Nyárra tervezett műsoruk élén áll a már tárgyalt jún. 27-i. Eredetileg jún. 19- és 20-án lett volna, de a 27-re tervezett ügyvédkongresszus idegenforgalma miatt (és reményében) áthelyezték, hogy aztán éppen ezt a kongresszust jelöljék meg a részvétlenség egyik okaként.

Kóh Ferenc rendezési és szervezési módszereire jellemző, hogy alig két héttel ez előtt a bemutató előtt a műsor még így fest: bevezető hangverseny [!], II. Rákóczi Ferenc valamiféle táborjelenete, a Hunyadi Lászlóból a börtönjelenet, a Rigoletto második felvonása (tudvalevő, hogy ez nem a leírás szerinti mantuai csapszékben, hanem a herceg palotájában játszódik), A trubadúr kolostorjelenete, cigány- és katonatábor, majd záróhangverseny [?] és a kőfejtő megvilágítása reflektorokkal, magnézium- és bengálfénnyel.

A dokumentumokban nem esik róla szó, de fogas kérdés, hogyan oldották meg a reflektorok áramellátását. Kezdjük először egy hangulatos képpel, amelyet az Oe. Ztg. közöl 1930. ápr. 1-én, R. B. aláírással. „Im Kroisbacher Steinbruch”. A hely az ó-egyiptomi istenkultuszra emlékezteti. Az írás vége: „Wenn 235man aus den Steinhallen heraustritt, sieht man ein Häuschen am Eingange des Steinbruches und am Dache ist eine Radioantenne ausgespannt ...” A kőfejtő bejáratánál álló kis ház tetején rádióantenna? A látszat csal: ez még nem jelent villanyt. Olvassuk csak el Drach Jenő uo. közölt hirdetését (ápr. 2.): „Wir ändern Ihren Batterie-Radioapparat auf einen Wechselstromapparat”.

Márpedig – a S. H. 1937. jún. 15-i előzetese szerint – „A monumentális oszlopok tövében tizenöt reflektor mellett még 100 fáklya és több száz villanylámpa” adott fényt. Fertőrákos villamosítását, az iparügyi miniszter közbelépésére, a város vállalja magára, de hogyan? Az 1937. ápr. 29-i közgyűlés jegyzőkönyvében az 5995/28 kgy. 1937. XII./sz. alatt olvasható: „a városi villamosmű távvezetéke a Fertőrákos községhez közel fekvő fegyintézetig már ki van építve”. A további munkához szükséges tervek már készen vannak, 50 000 P-ből telik az egészre. A város elvállalja, mit is tehet egyebet, de „csak akkor tartozik tényleg megkezdeni, ha a község viszonyai ... megfelelően alakultak”. Június 27-ig nincs nyoma a hírekben, hogy hozzákezdtek volna.

Id. Petró János a vízműtől vagy a katonaságtól kölcsön kapott agregátra gyanakszik (közvetlen ismerete nincs róla, mert a villanymű alkalmazottja volt ugyan, de vidéken), Köves László vízműigazgató, Köves Ferencnek, a villanymű akkori főmérnökének fia, emlékszik arra az agregátra, amellyel a villanymű dolgozói a felszabadulás utáni első május 1-ék felvonulásainak előestéin egy erős reflektort működtettek. Édesanyja a fegyháztól a barlangba kiépített vezetékről tud, de akkor már háborús idők jártak. Baumann József (1983. márc. 6.) műszakilag elképzelhetőnek tart egy leágazást a távvezetékről, csak sajnos a távvezetékről magáról nincs tudomásunk. Legalább ilyen bizonytalanok a válaszok arra nézve is, hogy a reflektorok honnan származhattak. Köves László: „Sopron Város Világítási és Erőátviteli Vállalata” címen megírt, jól összefogott története sem ad bővebb magyarázatot (vö. Észak-Dunántúl áramszolgáltatásának története. Győr, 1971, 63–86. lap).

Térjünk vissza Kóh 1937. jún. 14-i beadványára. A beadványban nincsenek felsorolva a közreműködő operaházi művészek, csak a soproni operatársulatot és -zenekart, valamint a kb. 250 főnyi fertőrákosi statisztériát emlegeti a rendező.

Kóh Ferenc a festőtermet csak jún. 3-án kéri, s mihelyt a fényképkiállításnak vége, meg is kapja jún. 7-től 12-ig, hogy a tulajdonát képező 18 db díszletfalat megfestesse, s a város kiselejtezett díszleteit reklámtáblaként használhassa.”⁵⁷⁽⁷⁰⁾Nem nagyon siet a kották beszerzésével sem. Ápr. 30-i az a kérelme, amelyben a megszűnt városi zenekar kottáihoz szeretne hozzájutni. A máj. 18-án kelt határozat szerint

ezeket átvételi elismervény ellenében a leventezenekar vezetőitől kaphatja meg. Az ápr. végi folyamodványból megtudjuk, hogy a Soproni Operatársulat működésének biztosítására a gyalogezred zenekarából, a város hivatásos és válogatott műkedvelő zenészeiből mintegy 44–56 fős szimfonikus zenekart szervezett Kóh. Elképzelése az, hogy heti 3–4 próbát tart.⁵⁸⁽⁷¹⁾

236Ez az ismeretlen összetételű zenekar működött volna közre a tervezett egyéb rendezvényeken is. Júl. 17–18-ra ütemezték be A trubadúrt magyar szólistákkal, aug. 14-re viszont bécsiekkel; a zenekart budapesti zenészek, a kórust pedig néma staciszta tömegei egészítették volna ki. Ez utóbbiak 200-an lettek volna, egy század gyalogságon, huszárokon és egy üteg tüzérségen kívül. Aug. 20-án balettrevü, szept. 5-én szabadtéri hangverseny és tűzijáték szórakoztatta volna a vendégeket a Lövér-szállóval szemben lévő városi telekre képzelt állandó szabadtéri színpadon (itt ma a KPVDSZ-üdülő ebédlője és konyhája áll). Közben még egy nagyszabású szabadtéri hangversenyre is futotta volna az erejükből, a Városház téren, aug. 7-én. A szállóval szembeni létesítmény tervét Kóh két héttel az első előadás előtt rajzolta meg.

Az enyhén lejtő terepen 32 sor padulésból álló, 60 m szélességű, 50 m mélységű nézőtér látható a vázlaton. A kétoldali páholyokon és az állóhelyeken kívül kb. 3200 néző kapott volna itt helyet, ha egy személyre kb. 60 cm-t számítunk. A terven nyoma sincs a műszaki létesítményeknek, vagy akár az öltözőknek. A színpad egy sík terep a zenekari árok és a mai Szabadság krt. között, háttérben a Winkler út–Lövér-szálló (ma SZOT-üdülő) közötti kertekkel. Határozott visszalépés az 1932. évi városház téri elképzelésekhez képest, hogy parkolóról se gondoskodik.⁵⁹⁽⁷²⁾

Ehhez az alkotáshoz tetemes földmunka is szükségeltetett, amit a mérnöki hivatalnak kellett volna elvégeznie. A jún. 14-i folyamodvány több ilyen tételt is tartalmaz, mivel azzal Kóh is tisztában van, hogy a bevételből nem várhatja kiadásai teljes fedezetét. A rendkívüli kiadásokra és főleg a propagandára alkalmanként 300 P-t kér, valamint kéri a vendégművészek ellátását és elszállásolását. A „jelképes díszletek”-hez 1200 P segélyt szeretne, ennek fejében azokat előadás után átadja a városnak, hogy a színházban felhasználhassák (nyilván nem tudta volna hol tárolni a következő nyárig). Szeretné a Városház teret és a Lövér-szálló előtti területet igénybevenni és lezáratni. A városi színházat a próbákra és az esetleges rossz időre kéri díjmentesen átengedni, a színházi kellékekkel, kottatartókkal, fényszórókkal [!], emelvényekkel és székekkel együtt. A városi gazdasági hivataltól teherfuvarra, viharlámpákra, rudazó kötelekre és ponyvára számít, a kertészettől pedig dísznövényeket és kézzel csavart füzéreket remél. A 12 pontba még belefér a faanyag biztosítása, az áram, a filléres vonatok beállítása (az Idegenforgalmi Hivatal által).

Talán egyik legérdekesebb, de mindenesetre igen jellemző a rendező nagyvonalúságára, a hetedik pont. Ebben nem kevesebbet kér, mint a múzeum régi sisakjait, pajzsokat, lándzsákat és egyéb fegyvereket A trubadúr katonatáborához. Kölcsön „teljes garanciával”. Mindenen túl: eredeti kellékek színrevitele akkortájt már fölösleges naturalizmusnak hatott.

Kóh, terveinek megvalósulása esetén, húsz pengő vigalmi adót szándékozik fizetni, átalányban. A város ezen áldozata – állapítja meg –, a „többi városok szabadtéri előadásainak kiadásaihoz viszonyítva elég csekély”, mégis oly művészi teljesítményt jelent, mely méltó lesz Sopronhoz, „és ismét elsők leszünk a vidéki városok között, kik saját erejükből nagy szabadtéri operaelőadásokat tudnak létesíteni”. Az idő előrehaladottsága miatt gyors intézkedést kér. Feltehetően szóltak neki, hogy adjon be valami részletesebbet is, legalább arról a szállóval szembeni színpadról, ekkor rajzoltatta meg a vázlatot, s mellékelte **237**hozzá egy igen-igen szűkszavú költségeloirányzatot. Ennek végösszege 12 730 P. Részletezve: 3200 P földmunkára, 2800 P faanyagra, 30 szekér kavics (nyilván ingyen a várostól), 1700 P villanyszerelésre,

800 P „különleges színházi berendezésre” és 200 P fuvarra. Esetenkénti hozzájárulás a várostól: 300 P propagandára, 15 P/nap/vendégművész vagy zenész ellátására és elszállásolására, 20 P vigalmi adó, 50 P díszítésre [!]. A bemutató előadáshoz szükséges díszletekhez 1200 P hozzájárulást kér. A 7 rendezvény együttvéve adja ki az előbb említett végösszeget, a 12 730 P-t. Ebből csupán 240 P marad a vendégművészekre, vagyis tizenhatszor 15 P! Ez is bizonyítja Kóh tervezetének felületességét, arról nem is beszélve, hogy a városház téri hangverseny technikai kellékeit teljesen kiflejti a felsorolásból.

Egy művészre 15 P-t szálni teljes képtelenség. Összehasonlításképpen: a pályája kezdetén álló Fischer Annie 1937 tavaszán (vö. S. H. 1937. márc. 7.) 3 zongoraversenyt játszott a zeneegylet hangversenyén. Wrchovszky feljegyzése: „Ausgaben aproximativ: F. A. Honorar u. Reise P 450. Filharmoniker 6 a 25.-”. Tehát a kíséret is 25 P-t kaptak! A művészetben való takarékoskodás általában akkor is megbosszulta magát, ha közben sűrűn emlegették – ellentétként – a lelkesedést, a „soproni szívet”.[60\(73\)](#)

A város válasza júl. 19-én született meg. A pénz- és jogügyi bizottság a témának a napirendről való levételét javasolja, mivel az előkészítés és a kormányhatóságok jóváhagyásának beszerzése erre az időpontra már nem lehetséges (jó példa arra, hogy városaink önkormányzata ekkoriban már milyen szűk térre szorult össze). Nem zárkózik el azonban az elől, hogy egy 1938-ra szóló, de alaposan megokolt, „valószínű költségvetéssel” és tervekkel felszerelt kérelmet támogasson. A határozatot maga Sopronyi-Thurner Mihály polgármester írta alá.[61\(74\)](#)

8. Ez a döntés lényegében pozitív, különösen ha meggondoljuk, hogyan fogadták a Corvin Utazási és Fürdőiroda „Soproni Ünnepi Hét”-tervezetét. A fővárosi cég első ajánlata jún. 14-én kelt. Nagyon helyesen leszögezik, hogy az addigi soproni rendezvényekből hiányzott az országos propaganda. Ők ezt már több éve csinálják (Göcseji Hét, Ceglédi Napok, Hortobágyi Nap, Debreceni Kertészeti és Virágkiállítás stb.), s ahol szerephez jutottak, a siker nem maradt el. A sikert pedig főként a fővárosból induló filléres utasai biztosítják, akik naponta átlag 10 P-t költenek el fejenként. Ebből – adó formájában – a városnak is jut jövedelem. Október végi levelükben 40–50 000 látogatót ígérnek, s gyors választ kérnek, mert évente csak 10 város kapja meg az 50%-os menetdíjkedvezményre való jogot, s ezt már most kell kérni 1938-ra.

A levélhez részletes tervezetet is mellékelnek, amely a propagandának minden válfaját tárgyalja a filmtől a fizetett újságközleményekig, a rádiótól a falvakat járó hangszórós autókig. A lényeg az, hogy a rendezés egy kézbe fusson össze, mert általában a szétszervezés a sikertelenség oka. Ez az egyközpontúság elve persze nem azonos Kóh Ferenc egyszemélyi rendezői diktatúrájával, hiszen itt egy rendezőapparátus szakszerű vezetéséről beszélnek. A terv [238](#) „Ősök–utódok történelmi, ipari kiállítást” állít a középpontba. Ehhez különféle gyűlések, előadások, versenyek csatlakoznak. Ilyen részletes terv, s nagy apparátus ellenére a 17 600 P-ös kiadással szemben csak úgy tud 29 500 P bevételt kimutatni, hogy ebbe beleszámítja a város 7000 P-s adományát, valamint a megye és a minisztériumok 2500 P-nyi hozzájárulását.[62\(75\)](#)

A város válasza annyi, hogy megbízzák az irodát Sopron fővárosi képviselőjével (amiért az IBUSZ kellőképpen megorrol), küldenek néhány fényképet a városról, az áruház közönségének okulására, s megemlítik, hogy előreláthatóan 1940-ben tartanának majd egy nagyobb szabású évforduló-ünnepet, homályban hagyva a kérdést, hogy minek az évfordulóját.[63\(76\)](#) Pedig már megjelent a szuvenír-boltok elődjének hirdetése: „Művészi soproni látványos emléktárgyak herendi porcelánból. Glaser, Várkerület 65. Idegenforgalmi Irodával szemben” (Svm. 1937. júl. 3.).

1938. szept. 8–19-ig rendeztek még egy Kézműipari Kiállítást,[64\(77\)](#) ezután – a háború végéig – már nem sok történt az Ünnepi Hét vagy a szabadtéri előadások ügyében. A három közeli város – Győr,

Szombathely és Sopron – zenei kultúrateremtő és -átadó szervezeteinek összefogásáról beszélt 1940 tavaszán, városunkban, Kodály. Alkossanak egy zenei egységet, javasolta „a magyar zene művésze”. Szeretné meghonosítani ezzel azt, ami Angliában bevált. Egymáshoz közel lévő városok – így ezen a vidéken Sopron, Győr és Szombathely – zenei egységet alkotnának, vagyis közös zene- és énekkarral mindig más városban lépnének fel, amivel a város idegenforgalmát is növelnék. „Természetesen ez a fellépés egy ünnepi zenei hét keretében történne”. A tetszetős elképzelés sem a háborúval, sem a próbalehetőségek megoldatlanságával (az amatőrök utaztatásának nehézségeivel) nem számolt, sem azzal, hogy akkoriban Szombathely zenei élete még messze elmaradt a másik két városé mögött. Figyelmen kívül hagyta a lokálpatriotizmus gátjait is (ki kinek rendelje alá magát a közös cél érdekében). Ma pedig már annyira mások a szervezeti feltételek, hogy csak ritka esetekben sikerül összehozni valamit, ami Kodály eredeti elképzelésére emlékeztet.⁶⁵⁽⁷⁸⁾

Kóh Ferenc azonban továbbra sem fogyott ki a nagyszabású tervekől. 1938. márc. 6-án [!] a S. H.-ban jelentette meg a nyárra vonatkozó elképzeléseit. „Két nagyszabású szabadtéri játék lesz az idén a városháztéren”. A cikkben Kóh úttörő munkájáról, az oratóriumok bemutatásáról van szó.

²³⁹1940-ben ugyancsak a S. H. ad teret (ápr. 7-én) az újabb merész álmoknak. „Sopron nyári szenzációja. Sorozatos szabadtéri előadások és hangversenyek az idegenforgalom szolgálatában” címmel emlékeztetnek arra, hogy Kóh immár hatodízben kívánja megrendezni az ünnepi játékokat. Jún. 28., 29., 30-án a számunkra már ismeretlen Trojanoff-balett előadásait tervezi szabadtérre, júl. 4-én Beethoven C-dur mise és Kodály Budavári tedeum a műsor, Horváth József vezényletével (Ez a májusban már megvalósult hangverseny tulajdonképpen zeneegyesületi rendezvény volt az operakórus közreműködésével, vö. S. H. 1940. máj. 26.)

Hogy milyen lehetett Kodály zenéjének fogadtatása, arról csak közvetve, Lantos-Kiss Antalnak egy más hangversenyéről írt cikkéből értesülünk („Gondolatok egy ifjúsági rádióhangversennyel kapcsolatban”. S. H. 1937. jún. 9.) A Margitszigeten is, Gyűrött is van már éneklő ifjúság, csak Sopronban nincs, állapítja meg. Bartók és Kodály dalait éneklik máshol, itt, mikor a közelmúltban Zathureczky a Kaszinóban Bartókot játszott, egy úr a közönség köréből nevetve befogta a fülét. Ilyenféle reakciót ma is tapasztalhatunk (nem is mindig joggal), ld. SSz. 1981, 191.

Kóh júl. 6-ra a Máté-passiót, 7-re a Messiást ütemezi be. Bach és Händel a Budapesti Ének- és Zeneegylet előadásában, Lichtenberg Emil vezényletével, 600 szereplővel csendülne fel (vajon hol?), júl. 13-án a Budapesti MÁV Ének- és Zeneegylet fogadná Sopron, 14-én a Sopron vármegyei Bokrétásokat, aug. 17., 18., 20. lennének a János vitéz szabadtéri színrevitelének napjai, s szept. 1-én tűzijáték fénye ragyogná be az eget, mintha Európában nem is lenne úr a fajelmélet és a háború.⁶⁶⁽⁷⁹⁾ A szanyiak is inkább otthon ünnepelnek („Ahogy idegenek látták a szanyi Bokréta-napot”. S. H. 1941. máj. 31.). Akkor volt tíz éves a csoport. A dalosok már az előző évben sem sereglettek össze a megyeszékhelyen. Elmaradnak a daloskerület 1940 nyarára tervezett megyei versenyei „a rendkívüli idők következtében bizonytalan időre ...” – írja a S. H. 1940. júl. 7-én. Fény és csillogás? Hiszen már a fénycsökkentő nélkül közlekedő gépjárműtulajdonosokat is szigorúan megbünteti a soproni rendőrkapitányság (S. H. 1940. aug. 30.).

Egy nagy zenei eseményről tudunk – a zeneegyesület hangversenyein kívül –, ez pedig a Szent Mihály-templom orgonájának villamos hangszerré való átépítése (híradás szól róla a S. H.-ban 1942. aug. 14., az avató hangversenyéről uo. 1943. aug. 22-én írnak).

Az 1943. évi Soproni Munkahét⁶⁷⁽⁸⁰⁾ lényegében azonos volt az 1934. évivel, de a háborús események és a

belpolitikai változások erősen befolyásolták a külsőségeit. Eredetileg a nemzetvédelmi propaganda miniszter nyitotta volna meg, végül mégis egy szakmabeli: Varga József ny. kereskedelem és közlekedésügyi miniszter (egyben volt iparügyi miniszter, 1941-ig) tartotta az ünnepi [240](#) beszédet. A részletes tájékoztatót nemcsak trafikokban, hanem a Soproni Magyar Szövetségben is osztogatták. Az Országos Magyar Bokréta Szövetség – Paulini Béla alapítása – most a kalotaszegiek csoportján kívül egy Bácskába települt bukovinai székely és egy „visszatért” felvidéki Bokréta tánckart is felvonultatott. A kiállításokon a bevonulások és anyagihiány miatt nehezebb körülmények közé került kisiparosság mellé felzárkózott a város gyáripára. Volt ezen kívül díszorna bemutató és passiójáték (Farádról) a színházban, képzőművészeti kiállítás és a Frankenburg Irodalmi Kör estje, ONCSA-házak átadása az Anger-réten, „Virágos Sopron” ablakdísz-verseny és kerékpárosok háztömb körüli viadala (benzinhány!), bélyegkiállítás, cserkész-, mezőgazdasági szemle, női divatbemutató, a Szent István-templom felszentelése (Haydn C-dúr miséjével) és előadás a levéltárról, daloshangverseny és tenisz-, vitorlázó- és céllövőverseny is. „Jobb, szebb és gazdagabb mint vártuk, ez az általános vélemény” (S. H. 1943. szept. 7.). A munkaheti babakocsi korzót Friedrich lefilmezte (előrejelzés az újságban aug. 26-án). A megnyitót a rádió viaszlemezre vette. [68\(81\)](#)

Illetékesek tervbe vettek egy művészeti hetet 1944–45-re, az 1943. ápr. 15-től máj. 7-ig tartott győri Művészeti Hét mintájára. Érdeklődnek a szomszéd város főjegyzőjétől a részletek iránt, s mikor megtudják, hogy a győriek mindössze két rendezvényben voltak érdekelve, a többit a fővárosból importálta a kultuszminiszter megbízásából a rendezést vállaló Országos Irodalmi és Művészeti Tanács, akkor büszkén jegyzik meg, hogy Sopron az irodalmi, a zenei és a képzőművészeti részt is saját erőből tudja vállalni. [69\(82\)](#) A háború azonban megálljt parancsol még a tervezetéseknél is.

A szabadtéri színjáték tüzei a Várkerületen törtek az ég felé, a kőfejtő mélyén vagongyári gépeket szereltek, s a város nemhogy fát, vagy díszletet vagy kottát nem tudott biztosítani polgárai számára, de még elegendő keménypapírt és szöveget sem, arra, hogy lakásuk üvegtelen ablakán be ne fújjon a szél.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

[241](#) HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Horváth Zoltán: Szélgjegyzetek Házi Jenőnek Soproni polgárcsaládok 1535–1848 (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982, 2 kötet, 1081 oldal) c. könyvéhez

Horváth Zoltán: Szélgjegyzetek Házi Jenőnek Soproni polgárcsaládok 1535–1848 (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982, 2 kötet, 1081 oldal) c. könyvéhez

A történettudomány művelői Házi Jenő nevét együtt említik a magyar középkori források legjelesebb közlöinek (Fejér, Wenczel, Szentpétery stb.) nevével. [*\(83\)](#) Nemcsak a 13 kötetes „Házi-sorozat”-ot alkotta, amely Sopron város középkori okleveleit, egyéb forrásainak jelentősebb részét tartalmazza, hanem az újkor

forrásanyagából közzétett: „Magyar Zsidó Oklevéltár” több kötete is, – egyenként 500–600 oldalas terjedelemben – nagyobb részt Házi Jenő munkája.¹⁽⁸⁴⁾ Mindkét forráskiadvány külön-külön is megfelelne elismerésre méltó életműnek. Ugyanígy a „Soproni polgárcsaládok” című kétkötetes, 1081 oldalnyi alkotás is. A kézirat kiadását a városi „Kiadványi Bizottság” ajánlotta 1972-ben a Magyar Tudományos Akadémiának.²⁽⁸⁵⁾

A polgárkönyveket 1535-től 1848-ig, illetve 1851-ig vezették.³⁽⁸⁶⁾ Összesen 13 kötet, névmutatóval. Nem vezették 1581–1611 között, elétek az 1655–1676. években írtak. A hiányt Házi Jenő a tanácsjegyzőkönyvekből pótolta, végül is 12 096 polgár felvételéről számol be. A polgárkönyvekből közli a polgárjogot nyert nevét, vallását, foglalkozását, származási helyét, apja nevét, foglalkozását, valamint anyja nevét. Az utóbbi esetben csak a keresztnév szerepel a polgárkönyvben. A polgárkönyvi adatokat a szerző kiegészítette az evangélikus 1624–1760., és az 1652–1756 között keletkezett katolikus anyakönyvi bejegyzésekkel. A polgárok leglényegesebb életrajzi adatainak összegyűjtése végett hangyaszorgalommal átvizsgálta még a korszak valamennyi forrásanyagát: a végrendeleteket, hagyatéki leltárokat, a telekkönyveket, a számadás-könyveket a tanácsai és bírósági jegyzőkönyveket stb., amelyek a történeti korszaknak valóságos kincsesbányái.

Házi Jenő kétkötetes tudományos alkotása lehetővé teszi, hogy feltárhassuk a soproni polgárság fejlődéstörténetét, ipari, kereskedelmi tevékenységét. Polgáronként megadja többek között a végrendeletek, hagyatéki leltárak levéltári jelzetét. a hagyatéki leltárak (inventáriumok) tartalmazzák a polgárok bútorainak és könyveinek⁴⁽⁸⁷⁾ egyenkénti felsorolását. A leltárakból képet alkothatunk a hitelviszonyokról, a polgárok követeléseiről és tartozásairól, egyik-másik iparos vagy kereskedő árukészletéről stb. Az ingatlanok adás-vételét gyakran közli a szerző. A kétkötetes műről már több ismertetés jelent meg.⁵⁽⁸⁸⁾ Ezek tartalmazzák a könyv szerkezeti felépítését. Házi Jenő által az előszóban, valamint a polgárok származásáról és foglalkozásáról írtak rövid összefoglalását.

Elismeréssel írnak arról, hogy az „irányítószámok” segítségével milyen gyorsan megtalálható a keresett polgár neve, valamint az egyes foglalkozást űzők neve. Tisztelettel és elismeréssel írnak Házi Jenő kimagasló alkotó munkájáról. Véleményünk megegyezik az övékével. A gazdag forrásanyagot tanulmányozva úgy véljük, hogy a szokásos könyvismertetés gyakorlatától el kell térnünk. Valamennyi közölt adatot, forrásmegjelölést fontosnak tartjuk a kutatómunka számára. Ámbár vitatkozhatnánk egy-egy közölt rész arányain, például azon, hogy a szerelmi és házassági élet visszásságait bemutató leírások rovására egyéb, más – fentebb említett – gazdaságtörténeti adatok közlése hasznosabb lehetett volna. Mégis az a meggyőződésünk, hogy Házi Jenő egyes részletkérdések kidolgozását a könyv terjedelmének korlátozottsága miatt nem vállalhatta, ill. valójában nem is tartozott feladatai közé.

242Hozzászólásainkat ezért nem elsősorban kritikai éllel fogalmaztuk: ezek saját témánkban, a XIX. század polgárságának történetében gyökereznek.

Ki lehetett polgár? Erre már 1941-ben válaszolt Házi Jenő. A polgárjog elnyerésének feltétele 1535–1775 között a házingatlan volt, azt követően megelégedtek azzal, hogy a polgár „ipara vagy ingatlana után adófizető legyen” ... Ugyanakkor szigorúan megkövetelték, hogy „házas legyen, vagy rövid időn belül megházasodjék ... és az iparos mester legyen”.⁶⁽⁸⁹⁾ A polgári tulajdon, egyúttal az adózás alapja a „háztelek” (Hausgrund) volt, amely a „ház-(hely)-hoz tartozott, meghatározott (külső telek) egyes háztelki szántóföld, rét, szőlő és az erdőségek elválaszthatatlan összességét” jelentette.⁷⁽⁹⁰⁾ A polgárok háztelkét, hasonlóan a földesúri joghatóság alatt álló jobbágyok telki állományához, 1776-ban összeírták és osztályozták,⁸⁽⁹¹⁾ majd ismét kimutatták az 1828. évi országos (regnicolaris) összeírás készítésekor.⁹⁽⁹²⁾ A

városban lévő ház és udvar 116 holdnyi (à 1200 □-öl) területet 15 osztályba sorolták. A 2998 hold (à 12 000 □-öl) szántót négy osztályba, a 490 napszámot (à 800–10 000 □-öl) kitevő rétet két osztályba.

A polgári és jobbágyi telki állomány között az alapvető különbség a tulajdonjog kérdése. A polgári háztelek magántulajdon volt, a jobbágyi a földesúr, ám azt a jobbágytól 1767 után nem vehette el, viszont háztelkét családja részére törvényes eljárással kisajátíthatta.

A házingatlant csak tartozékaival együtt lehetett eladni. A külön eladás engedélyezését 1837-ben Ertl Nep. János javasolta. A szegényebb polgárok azért tiltakoztak, mert félték a nagy gazdaságok kialakulásától, a vagyonosok pedig tartottak a környező községbeliek földvásárlásaitól.¹⁰⁽⁹³⁾ A föld- és háztulajdon kötetlen adás-vétele a kialakuló tőkésrendszer előfeltétele volt. Továbbá a vagyoni differenciálódás következményeként bonyolult volt a részháztulajdon és a hozzátartozó külterület együttes értékesítése. Sopronban 1858-ban 1124 háztulajdonos volt, ebből fél házrésznél kisebbet bírt 589 fő.

Sopronban a háztelki állományhoz 24 hold szántó tartozott, ilyen 1828-ban csupán egy volt.¹¹⁽⁹⁴⁾ A felváltási könyvekben 1837 után a ház- és kültelek együttes és külön eladására is találunk példát. A helyi újságban 1858-ban (!) még így hirdettek: „Eladó Sopron egyik legszebb háza a Templom utcában; jó állapotban, tágas istállókkal, 20 hold szántóval, 2450 fl. CM. jövedelemmel, 25 öl tűzifa és 200 q köszén kedvezményes áron való vásárlással”. Ez a ház a mai Templom u. 6. számú, Bezerédj-Schwartz-ház.¹²⁽⁹⁵⁾ A feudális rendszer bomlása, a ház- és külső telek külön eladása a reformkorban odavezetett, hogy polgárnak olyat is felvettek, aki csupán keresete után fizetett adót és semmiféle ingatlannal nem rendelkezett.

Az évenként átlag felvett polgárok száma: a XVI. században 34, a XVII.-ben 38, a XVIII.-ban 36, a XIX.-ben 49 fő.¹³⁽⁹⁶⁾ A polgárok száma 1784-ben 1129 volt, örökösikkel együtt 1861, amely a 3993 felnőtt férfi lakosságnak 46,6%-a, 1789-ben 49%-a,¹⁴⁽⁹⁷⁾ 1847-ben 1258 a 3653 kereső családfőnek 34,44%-a.¹⁵⁽⁹⁸⁾

Mind ez ideig nem mutatták ki a polgárok megoszlását foglalkozási főosztályok és alcsoportok szerint, valamint a vagyoni rétegződésükről sem kaptunk tájékoztatást, ill. a felvételük alapjául szolgáló anyagi helyzetükről (1. sz. táblázat).¹⁶⁽⁹⁹⁾

Táblázatunkból kitűnik tehát, hogy a polgárok 50,64%-a iparos volt, őstermelő 31,80%, kereskedő 10,41%, közlekedésbeli 0,71%, a vagyonukból élők 1,27% és értelmiségiek (szabafoglalkozásúak és közszolgálatiak) 5,17%.

Ha ezt a fenti adatsort összevetjük az 1848. évi népszámlálásban kimutatott családfők számával, akkor kitűnik, hogy az ott felvett 412 paraszti birtokosból 376 polgár, tehát 91,26%. A 965 iparosból 637, tehát 66,01%, a 189 kereskedőből 131, azaz 69,31%. Megjegyezzük, hogy nem minden családfő volt polgár, ill. apa és fia esetében nem minden polgár családfő. A fenti adatok szerint tehát a polgárjog 1847-ben is fontos tényező.

A községek, mezővárosok vásárait árujával látogató kereskedő és céhes iparos számára pl. a vámmentesség üzleti jövedelme egy részének megtartását jelentette, Sopron megyében 1830-ban még 21 vámhely volt.¹⁷⁽¹⁰⁰⁾ Továbbá a polgár választotta a város vezetőit és közülük választhatták a tisztviselőket.

²⁴³A ház és külső tartozékainak külön eladása az 1847. évig jelentősen átment a gyakorlatba, általánosnak mégsem mondható, mert a „csak házat” és „csak külső telket” bírók száma 29,46%-ot tett ki. Az 1258

polgár közül 406, azaz 32,27% nem rendelkezett semmiféle ingatlannal, közülük 322 (78,31%) iparos volt. Jelentős számban: csizmadia, varga, szabó.

1. sz. táblázat

	A polgárok közül				összesen
	házat	házat és külső telket	csak külső telket	ingatlant nem	
	<i>bírók száma</i>				
<i>Őstermelők:</i>					
kertészek	1	10			11
„mezei gazdák”		300	57	19	376
fertály és hegymester	3	7	1	2	13
összesen:	4	317	58	21	400
Iparosok:	91	182	42	322	637
Kereskedők:	21	55	7	48	131
<i>Közlekedés:</i>					
bérmunkások		5	1	3	9
<i>Szabadfoglalkozásúak:</i>					
ügyvéd	1	8	2	1	12
orvos	2	2	1	5	10
gyógyszerész	1	1		2	4
összesen:	4	11	3	8	26
<i>Közszolgálatiak:</i>					
tanácsos		4	1		5
városi tisztviselők	1	10	5	2	18
egyéb tisztviselők	3	5	4		12
tanítók	1	3			4
összesen:	5	22	10	2	39
<i>„Magukéből élők”:</i>					
nemesek		2		1	3
összesen:	5	9		2	16
Mindösszesen:	130	601	121	406	1258

A „ház- és külső telket bíró” 601 tulajdonos közül 300 „mezőgazdász” (földműves), azaz 50%. A földműves–szőlőművesek háztulajdona valójában részház. Az 1858. évi adatunk tíz évvel későbbi ugyan (de az 1847. évi állapotokra is utal): eszerint az 1142 háztulajdonos közül 490 őstermelő és közülük 415 félháztulajdonosnál kisebb birtokolt.

A város lakossága következképpen, ahogy azt Házi Jenő is munkájában kiemelte, polgárokból és lakókból (*Inwohner*) állt.¹⁸⁽¹⁰¹⁾ Többségük zsellér, volt köztük azonban jómódú „*polgárféle*” főnemes, nemes. A nemesek a XVI–XVIII. században ²⁴⁴telepedtek le a biztonságot adó várfalak közé, majd a XVIII–XIX. században a városias életforma vonzotta őket. A többségében németajkú polgárság nem szívesen látta a kiváltságos magyarokat. Kötelezvényt (reversalist) kért tőlük, hogy a város teherviseléséhez hozzájárulnak.¹⁹⁽¹⁰²⁾ Végül a városokat a XVII. században törvény kötelezte a nemesek befogadására, de városi ingatlanai után adókötelezettségük a XVIII. században is megmaradt.²⁰⁽¹⁰³⁾ Nemességük révén élvezték a polgárok egyik legfontosabb jogát, a vámmentességet, ezért nem volt érdekük, hogy a polgárok sorába lépjenek. A nemesek száma 1789-ben 233.²¹⁽¹⁰⁴⁾ Az első 150 legtöbb adót fizetők között 1858-ban 16, 1886-ban 9 és 1911-ben csupán négy nemes fordul elő. Ház- és földingatlanait a feudális viszonyok bomlásával a vagyonszerző polgárok vásárolták meg.²²⁽¹⁰⁵⁾ Hiányoljuk, hogy a polgárjogot nyert nemesek irányítószámai nincsenek külön csoportosítva.

A magyar településtörténeti kutatás unikumnak számító egyik forrásanyagát adta kézbe Házi Jenő kétkötetes munkájával. Jelentőségét növeli, hogy a településtörténeti kutatás kibontakozása napjainkra esik. A MTA Pécsi és Veszprémi Akadémiai Bizottsága a településtörténeti témakörben már több konferenciát is rendezett. Az előadások, konferenciák anyagát négy kötetben közreadták.²³⁽¹⁰⁶⁾

A helynévmutató hiányát rendkívül fájjaljuk. Tanulmány tárgya lehet, mi ösztönözte hazája elhagyására például az osztrák örökös tartományok, Németország fiatal férfi lakosságát, iparosokat, kereskedőket.

Az idegenek folyamatos bevándorlását Thirring Gusztáv úgy értékelte, hogy azok „felfrissítették” a város ősrégi lakosságát.²⁴⁽¹⁰⁷⁾ Valójában már az elsőként betelepülők és közvetlenül fiaik közül számosan meggazdagodtak és egyúttal a városi életben, politikában társaik fölé emelkedtek. Ilyenek Lackner Kristóf, Dobner Nándor, Vághy (Wagner) Xav. Ferenc, Pfeiffer Péter, Storno Ferenc, Flandorffer Ignác, Schwartz (Medgyesy) Miklós, Kánfia József stb.

Póda Endre a német nyelvterületről érkezettekéről írta, hogy azok rokoni kapcsolataikat fenntartották és leszármazottaik rendszeresen látogatták a németországi egyetemeket.²⁵⁽¹⁰⁸⁾ Nem vitatható, hogy kereskedelmi kapcsolatok, vagyis a közvetlen érintkezés, a német és magyar nyelvismeretük megkönnyítette a különféle eszmék, építési stílusok átvételét és továbbadását. Gondolunk itt a reformációra, a korai kapitalisztikus létesítményekre és a II. Internacionálé tanításaira is.

Házi Jenő névszerint felsorol hetven evangélikus polgárt, akik 1608–1665 között vallási üldöztetésük miatt telepedtek le Sopronba,²⁶⁽¹⁰⁹⁾ Köztük, 1626-ban nyolc posztókészítő, az évszázadokon át virágzó soproni posztóipar meghonosítója.

Sopron XIX. század második felében élt vagyonos polgárságából a legtöbb adót fizetők száma 1858-ban 150, 1886-ban 214, és 1911-ben 236, összesen 600 fő. A hatszáz főből elsőként betelepült 257 fő származása helyéről, foglalkozásáról és vallási hovatartozásáról külön tanulmányt készítettünk.²⁷⁽¹¹⁰⁾ A hatszáz fő közül nem foglalkoztunk a fentebb említett három év csupán egyikében előforduló magánzókkal és a 257 fő leszármazottainak rokonsági körébe nem tartozó nemesekkel és földművesekkel. Ezek száma mindösszesen: 102 (nemes: 28; földműves: 18). A 257 fő közül 1851 előtt betelepültek száma: 140. A történelmi Magyarország határain túlról érkezett 1851 előtt 25 katolikus és 24 evangélikus. A legtöbb adót fizetők közé jutott már 1858-ban 17-17 fő.

Az üzleti konjunktúra következményeként érkezett Sopronba az alsó-ausztriai Waidhofen an der Thaya-ról 27 katolikus sertés-kereskedő. A balkáni, főképpen szerb-horvát sovány sertést (Frischling) szállították

Nyugat-Európába. A közvetítő kereskedelemben betöltött szerepükről, vagyonosodásukról, egyúttal a soproni piac forgalmáról, virágzásáról és megszűnésének okairól részletes ismertetést adtunk.²⁸⁽¹¹¹⁾ Ugyancsak a XIX. század elején érkezett Flandorfferék őse Steirsbergből (Karintia), Hillebrandék elődje Teschenből (Szilézia), Schwartz Miklós családja Nicholsdorfból, Hildéké Glattrauból (Csehország).

Az evangélikus vagyonos családok ősei: Krausz, Lenck, Ritter, Thirring, Töpler XVII. századi eredetűek. Bajorországi 5, szászországi 2, lengyel 2 stb. Kizárólag evangélikusok voltak: a posztósok, a szappanosok, a vaskereskedők, a mézárások. A céhes ²⁴⁵kisipari keretekből nőttek ki, ill. XIX. századi leszármazottaik egyike-másika foglalkozást is változtatott. Az évszázadok során nagyon sok vándorló iparos legény csupán hátán batyuval érkezett és soproni polgárrá lett. Házi Jenő szerint ittmaradásukban „kétségbe nem vonható döntő szerepük volt a soproni leányoknak és asszonyoknak, akik iránt kevés kivétellel szerelemre gyulladtak”.²⁹⁽¹¹²⁾ Úgy vélem nagy szerepet játszott az egymásra utaltság is. Az iparos vándorlegény a helyi iparos özvegyével, lányával kötött házasság révén juthatott leggyorsabban a polgárok sorába és a mesteremberek közé. A nők kiszolgáltatottságára jellemző, hogy nem találtunk Házi Jenő munkájában olyan esetet, hogy a feleség a házasságtörést elkövető férjének nem bocsátott volna meg, és ne könyörgött volna annak életéért vagy büntetésének mérsékléséért a városi vagy felsőbb hatóságoknál. Házasság révén jutott a legvagyonosabbak sorába pl. Lackner Ádám ötvös legény, akinek életrajzát ismerjük,³⁰⁽¹¹³⁾ és id. Storno Ferenc.³¹⁽¹¹⁴⁾ Az utóbbi Langethaller Zsuzsával, Hartner János (1806–1847) özvegyével kötött házassággal jutott a soproni IV. számú kéményseprő kerülethez, és miután Hartner János leánya, Anna nem ment férjhez, az ő házingatlana is Stornoék tulajdona lett.

A betelepültek leszármazottai később más családokkal bonyolult rokonsági kapcsolatba kerültek. A fentebb említett Lenck, Krausz, Töpler stb. evangélikusok már a XVIII. században. A XIX. század első felében jött katolikusok gyermekei először katolikusokkal kötöttek házasságot, majd az 1870-es évektől az evangélikusokkal is. Az 1911-ig elsőként betelepült legtöbb adót fizetők, valamint egyeneságú rokoni leszármazottaik közül az élcsoporthoz találunk katolikusot 1858-ban 24, 1886-ban 43 és 1911-ben 49 főt, az evangélikusok közül 1858-ban 40, 1886-ban 77 és 1911-ben 58 személyt.³²⁽¹¹⁵⁾ A házassági kapcsolatok példaként említjük Bauer Mihály, Pfeiffer Mátyás, Baumgartner György, a három sertéskereskedő leszármazottainak³³⁽¹¹⁶⁾ egymásközi házasságát.

Házi Jenő munkája a rokoni kapcsolatok kutatásában önmagában nem elégséges. Polgár csak férfi lehetett. A kötetben a polgárjogot nyert férfi leszármazottak kerültek egy helyre és alkotják az ún. polgári családot. Ez esetben is találtunk kivételt. Ki gondolná, hogy az 1831-ben polgárjogot nyert Bauer Ferenc, majd Antal (1847-ben) és József (1851-ben) az 1844-ben betelepült Mihály fiai.³⁴⁽¹¹⁷⁾

Ahogy fentebb említettük, a felvételt nyert polgár anyjának csupán a leánynevet jegyezték be a polgárkönyvbe. Így az anyai leányági rokonság kutatásában a polgárkönyvi bejegyzések nem elegendők. Általában a végrendeletekben, hagyatéki leltárakban megtaláljuk a feleség (szülő) leánykori nevét is, ill. egyéb forrásokban.³⁵⁽¹¹⁸⁾ Házi Jenő munkájában a rokonsági kapcsolat anyai ill. leányágon csak akkor tűnik ki, ha a polgár polgár leányát vette feleségül.³⁶⁽¹¹⁹⁾

A Házi Jenő munkájában szereplő polgárok neve az irányítószámok segítségével rövid idő alatt megtalálható. Véleményünk szerint nemcsak az irányítószámokat, hanem a vezetékneveket is kövér szedéssel kellett volna kiemelni. A több formában előforduló nevek nem minden esetben találtunk utalást a névmutatóban. A XIX–XX. századi forrásmunkákban gyakori például a *Zügn* és *Boór* név. Mindkét nevet a névmutatóban a soproni német nyelvjárási *Zigen* és *Pór* alatt találjuk.³⁷⁽¹²⁰⁾ Az utalást akkor is

megtennének, ha a név gyakoribb írásformája a polgárkönyvekben nem fordul elő.

A Démy-testvérek (János és Pál), mészárosok, apja 1832-ben nem a Sopron vármegyei Tamásiban volt mészáros, hanem Bakonytamásiban. Teréz nevű lányát az ottani vendéglős Loksa György vette nőül,³⁸⁽¹²¹⁾ majd fiuk, Loksa Dániel Sopronba települt.

A foglalkozás-mutatóban a Hartner kéményseprők irányítószáma téves, nem 5186–5189, hanem 6186–6189. Az őstermelőket a szőlőkapás és a gazdapolgár címszó alatt találjuk. Az 56 szőlőkapás közül a XVI. században hármat vettek fel polgárnak,³⁹⁽¹²²⁾ 1604 és 1695 között 52 főt és 1789-ben egyet számláltunk össze. Az 52 szőlőkapás nagyobb számban idegenből érkezett.⁴⁰⁽¹²³⁾

A kötetben több polgár neve mellett szerepel a „kapás” foglalkozás-megjelölés, viszont az eredeti polgárkönyvekben hiányzik.⁴¹⁽¹²⁴⁾ Bizonytalán Házi Jenő foglalkozásukat közvetve, egyéb iratanyag alapján állapította meg.

246A „gazdapolgár” címszó alatt felsorolt irányítószámok a tartalmi részben kivétel nélkül a XVIII–XIX. században polgárjogot nyert „földműves”-t jelentenek.

Az eredeti polgárkönyvekben a „földműves” német megfelelői: *Wirtschaftsbürger*, *Wirtschaftsmann*, esetenként *Landwirth*.⁴²⁽¹²⁵⁾ A polgárjelölt foglalkozása *Wirtschaftsmann*, apja *Wirtschaftsbürger* (gazdapolgár) avagy *Wirtschaftsmann*.⁴³⁽¹²⁶⁾ Főképpen 1830 után szerepel a földműves polgárjelölt, mint *Wirtschaftsbürger*, aki valójában még nem polgár. Csak a felvételi díj lefizetése és a polgáreskü letétele után lett azonos jogállású minden más foglalkozású polgárral. A földműves számára is a polgárjog elsősorban piaci árujának (borának) vámmentes szállítását jelentette. Sopronban a szőlőművelés, ill. a borkivitel az eredeti tőkefelhalmozódás egyik fő tényezője volt.

Házi Jenő a „földművesek” három gazdasági csoportját nem említi, sőt a gazdapolgárokat (*Wirtschaftsbürger*) azonosítja a szőlőművelőkkel, mert a szőlőművelés fontosabb volt a gabonatermesztésnél.⁴⁴⁽¹²⁷⁾ Ezeket kb. 1780-tól Sopronban gazdapolgároknak (*Wirtschaftsbürger*) hívják. Számuk a kifejezetten a szőlőkapásokkal együtt említettekkel 887, ill. 895. A 895 fő felvételét közli századonkénti megoszlásban is: a XVII. században 1, a XVIII.-ban 153 és a XIX.-ban 741. A XVI–XVIII. században 154 fő lenne csak gazdapolgár? – teszi fel a kérdést. A kérdésre válaszol is: „Ahogyan a XIX. században felvett polgárok 31,6%-a gazdapolgár, bizonyosan így volt ez a XVI–XVIII. századokban is. Ezért az egyes századokban felvett polgárok számából 31,6%-os kulccsal kiszámította a „helyes eredményt”.⁴⁵⁽¹²⁸⁾

A megkérdőjelezhető eljárással kapott eredmények: a XVI. században 706, a XVII.-ben 1224, a XVIII.-ban 1139 fő. Azaz összesen 3069 fő, mely a 4870 ismeretlen foglalkozású polgáraink 63,01%-a. Úgy véljük, legalább megközelítőleg a fenti hasonló „helyes eredmény”-re jutunk, ha a 4870 polgár 31,6%-át tekintjük őstermelőnek, azaz 1539 főt, és osztjuk meg a századok között.⁴⁶⁽¹²⁹⁾

A soproni őstermelők feudáliskori társadalmi-gazdasági struktúrája mindmáig „fehér folt” helytörténetírásunkban. Thirring Gusztáv szerint az „őstermelő” réteg adatainak társadalmi és gazdasági szempontból is jellegzetes kategóriákra való felbontásához nincsenek meg a szükséges támpontok.⁴⁷⁽¹³⁰⁾ Csupán azt állapította meg, hogy „az agrár népességnek az egyik nagy kategóriája a birtokosoké: túlnyomóan a törpe- és kisbirtokosoké volt”. Mindezek, ill. a paraszti rétegekategóriák azonban kimutathatók az 1738–1853 között évenként adózás céljából összeállított telekkönyvekből (*Vermögensbuch*, *Grundbuch*).⁴⁸⁽¹³¹⁾ Tény azonban, hogy a fentebb említett három gazdasági csoport, és a

szőlőkapások foglalkozás-megnevezése külön nincs feltüntetve az 1853 előtti forrásokban.

Ezeket a Bach-korszaki adókvetési lajstromok tartalmazzák. Mindezek és főképpen Házi Jenő állítása, miszerint a gazdapolgárok azonosak a szőlőművesekkel, ösztönöztek arra, hogy az 1858. évben adófizető őstermelők föld-, és külön szőlőterületét a paraszti birtok kategóriánkénti megoszlásában, továbbá az egyes gazdasági csoportok (*Landwirth, Wirtschaftsbürger, Wirtschaftsmann, Weingartner, Tagelöhner, Gärtner*), valamint az egyenes adóösszeg alapján kategorizált társadalmi rétegek szerint kimutassam. Ezúttal csak munkám főbb eredményeit közlöm.

Sopron adófizetőinek száma 1858-ban 3640, ebből az őstermelő 1126 fő, adómentes 129. A megadóztatott földterület 2947 kat. hold föld. A három említett gazdasági csoport, azaz a 297 földműves földterülete 2192 kat. hold, amelyből a 174 gazdapolgáré (Wirtschaftsbürger) 1207 kat. hold. Az 543 szőlőkapásé (Weingartner) 675 kat. hold, 141 napszámosé 59 kat. hold, a 16 kertészé 21 kat. hold volt.

A szőlőterület 482 kat. hold, amely 661 adófizetőé, nem volt polgár, ill. nem fizetett adót további 336 fő. A 482 kat. hold szőlőterületből a 232 földműves részesedése 244 kat. hold, azaz 50,62%, ezen belül a 141 gazdapolgáré 155 kat. hold. A 346 szőlőkapás részesedése 202 kat. hold, a 80 napszámosé 35 kat. hold, 3 kertészé 1 kat. hold szőlő. E szőlőterületen a földművesek és a szőlőkapások napszámosok stb. fele-fele arányban osztoztak (244 ill. 238 kat. hold).

247Viszont a 297 földműves földjének csupán 11,13%-a szőlő, ezen belül a gazdapolgároké 12,84%, ugyanakkor a szőlőkapások stb. földterületének 31,52%-a szőlőterület.

Egy földművesre eső szőlőterület: 1 kh. 65 □-öl, és egy szőlőkapásra, napszámosra: 887 □-öl jutott. Ez adatokból a szőlőterület jelentősége ugyan kitűnik, mégis úgy véljük, nem lehet a XIX. században a földműveseket, ill. a gazdapolgárokat a „szőlőművesekkel” azonosítani.⁴⁹⁽¹³²⁾ A nagyobb kiterjedésű szőlőbirtok nem érte el a négy kat. holdat. Három birtokosnak volt 3 kat. holdon felül, huszonháromnak két holdon felül, összesen 54 kat. hold, ebből szőlőkapás négy. Az egy és két hold közötti szőlőterület a legjelentősebb: 184 kh. szőlőt 135 adófizető birtokolt. A szőlőterület növelésének akadálya a pénztöke hiánya, amelyhez az 1850-es években hozzájárult a gazdasági válság is. A bérmunkások száma pedig jelentős. A 129 adómentes őstermelőnek egyenként csupán 100–200 □-öl földje lehetett. A nincstelen napszámos pedig 314 fő.

A fentebb ismertetett család- és településtörténeti rész korábbi, 1982 előtti munkánk eredménye, viszont a polgárok és az őstermelők rétegződését, ill. csoportjait azért mutattuk be, hogy ezáltal is Dokumentáljuk, hogy Házi Jenő alapos, lelkiismeretes munkája a további kutatásra milyen inspirációkkal szolgálhat.

Házi Jenőnek, a soproni helytörténetírás nesztorának, aki e két kötet megjelenésének évében, 1982-ben ünnepelte 90. születésnapját, további jó egészséget kívánunk.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Tipity János: Soproni kovácsoltvas-emlékek III. rész

Tipity János: Soproni kovácsoltvas-emlékek III. rész

17. sz. kép: sírkereszt a Balfi úti ev. temetőben. Készítette „Johann Steiner Schlossermeister 1857–1916”, akit ide temettek. A sírkerítésre tervezett és még a mester életében megálmodott és elkészített alkotás ragyogóan bizonyítja, hogy alkotója méltó képviselője volt a magyarországi vasművészetnek. Nagy kár lenne e csipkefinom művet veszni hagyni. Műemléki védelmet érdemelne.

18. kép: Sírkerítés a Balfi úti ev. temetőben Alexander Neuberger (1841–1910) sírja körül. Készítette Nitsch György soproni mülakatos. Anyaga 8×8 és 12×12 mm-es pálca vas, 30×30-as sarokoszlopokkal. A szépen kidolgozott és elhelyezett levelek, rozetták, virágok és más elemek szépen dekorálják az egyszerű kerítést.

19. sz. kép: sírkerítés a régi róm. kat. temetőben Magdalena Printz és Josef Printz (1816–1907) sírján. Készítette „Mathias Peischl Schlossermeister Ödenburg”. Anyaga 12×12 és 8×20 mm-es pálca- és laposacél, 40×40 mm-es sarokoszlopokkal. Szép példája az egyetlen motívum ismétlésével való díszítésnek. Mégis kellemes látvány.

20. sz. kép: sírkerítés a Balfi úti ev. temetőben a Stark és a Nitsch család sírboltja körül. Készítette „Nitsch György Sopron”. Anyaga 10×10 és 15×15 mm-es pálcavas, 30×30 mm-es sarokoszlopokkal, valamint 25×25×4 mm-es peremes laposacél fogópárokkal. Századeleje munka, a szecessziós korszak hagyatéka. Megdolgozhatott vele a mester.

21. sz. kép: sírkerítés a Balfi úti ev. temetőben Wilhelm Pfendesack és Johann Steiner sírján. A 17. sz. sírkereszt erre van ráépítve. Még aránylag jó állapotú, de már ápolásra szorul. Anyaga: az egész kitöltő rész 5×10, a sarokoszlopok 35×35 mm-esek. Ritka felfogásban készült emlék.

22. sz. kép: sírkerítés és kapurészlet a Balfi úti ev. temetőben id. Forster Gusztáv (1827–1901) sírja körül. Mestere: „Peischl Ágost Sopron”. Anyaga 12×12, 15×15 mm-es pálcavas, 22×22 mm-es oszlopokkal. Tobzódó fantázia terméke, amelynek minden díszítése itt kegyeleti jelleggel van elhelyezve. A kapun levő kereszt, a finom akantuszlevelek, a natur rózsaaágak és az oszlopokon levő virágcsokrok mintegy a szeretet erős kötődéseként vannak jelen.

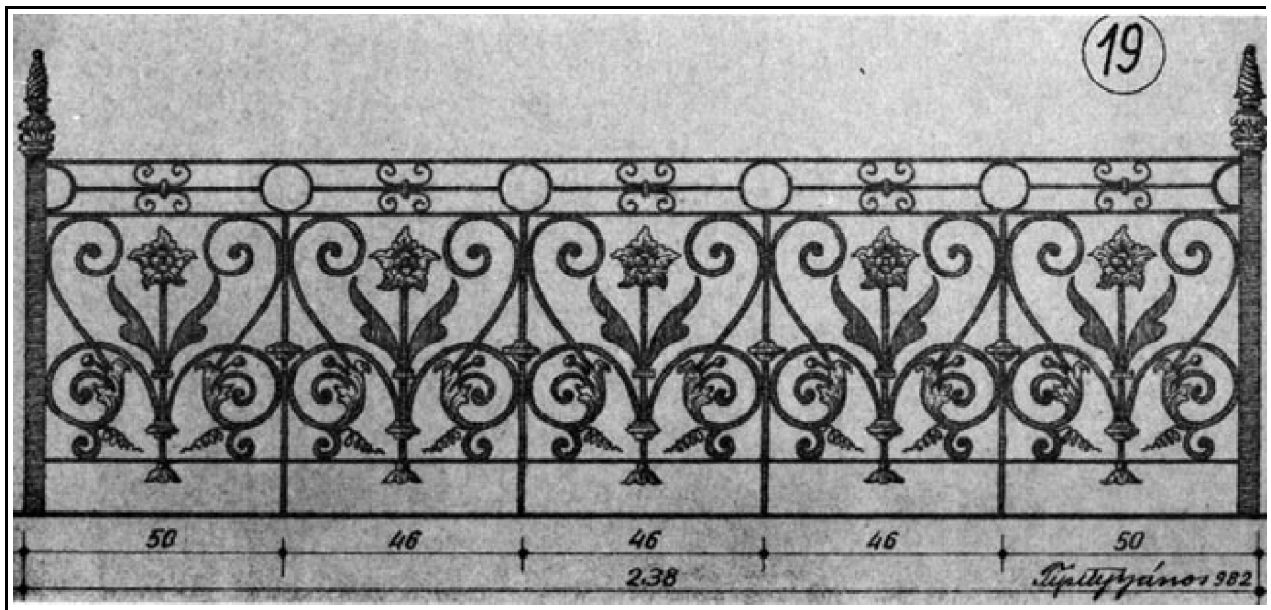
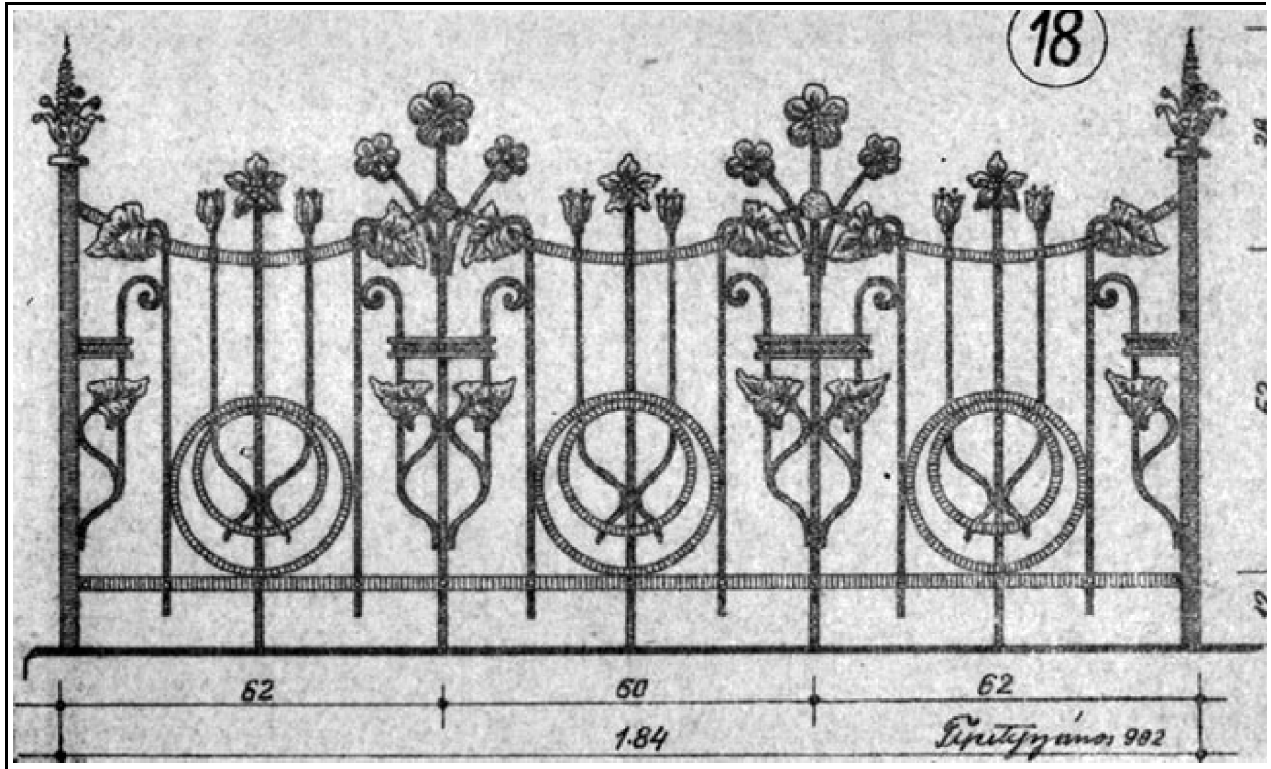
23. sz. kép: kandeláber a régi róm. kat. temetőben Anton Hauer (1848–1904) családi sírhelyén. Készítette Ludwig Gaubi ebenfurti mülakatos. Anyaga: oszlop, alul 25×25-ös rúdvas, feljebb csavarva, 8×20 mm-es hajlított támaszokkal, gömb bilincs és spiráldíszítés. Finomművű munka.

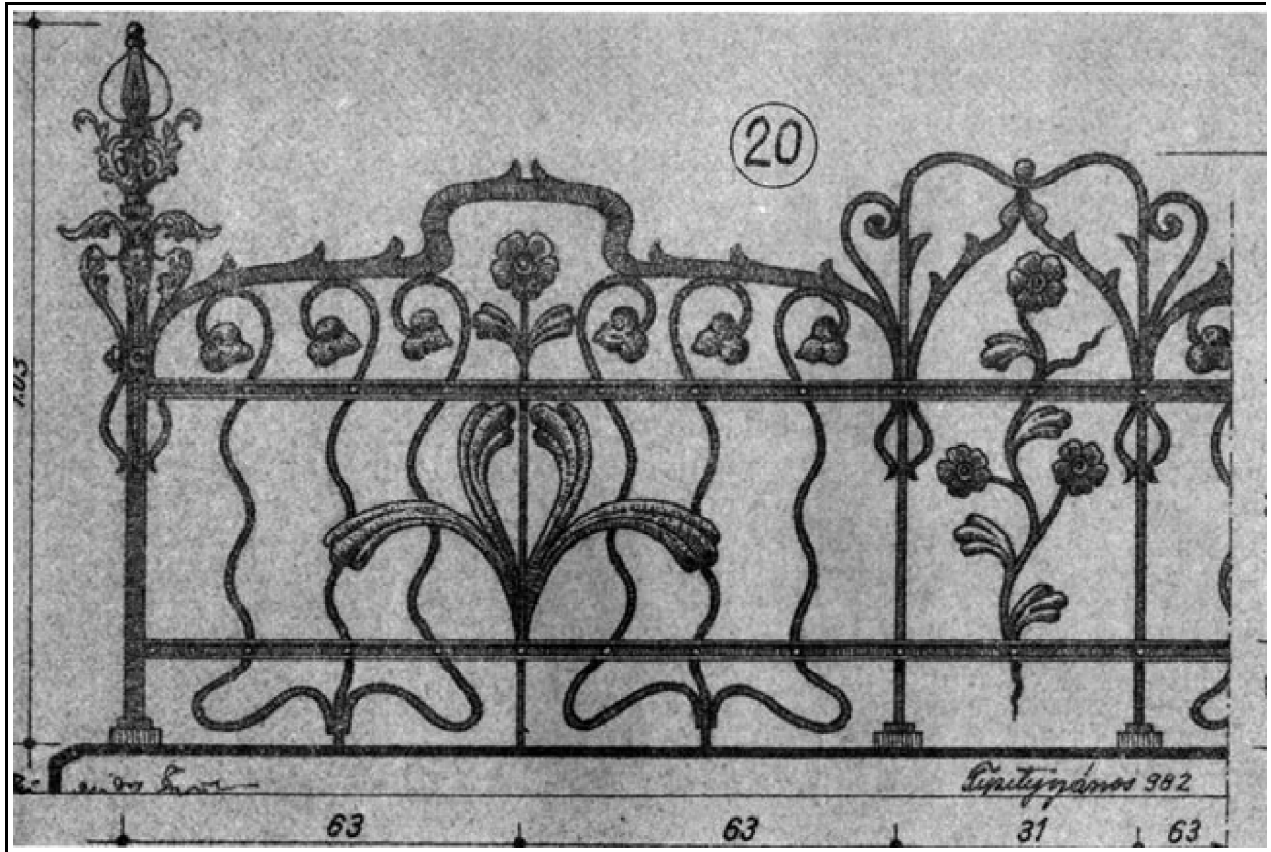
24. sz. kép: kandeláber a róm. kat. új temetőben Johann Rozinek (1850–1926) sírján. Anyaga: oszlop, 20×20-as, alsó támasz 3×20, a felső konzol 5×20 mm-es. Díszítése: csavarás, rozetta, bilincs, akantuszok.

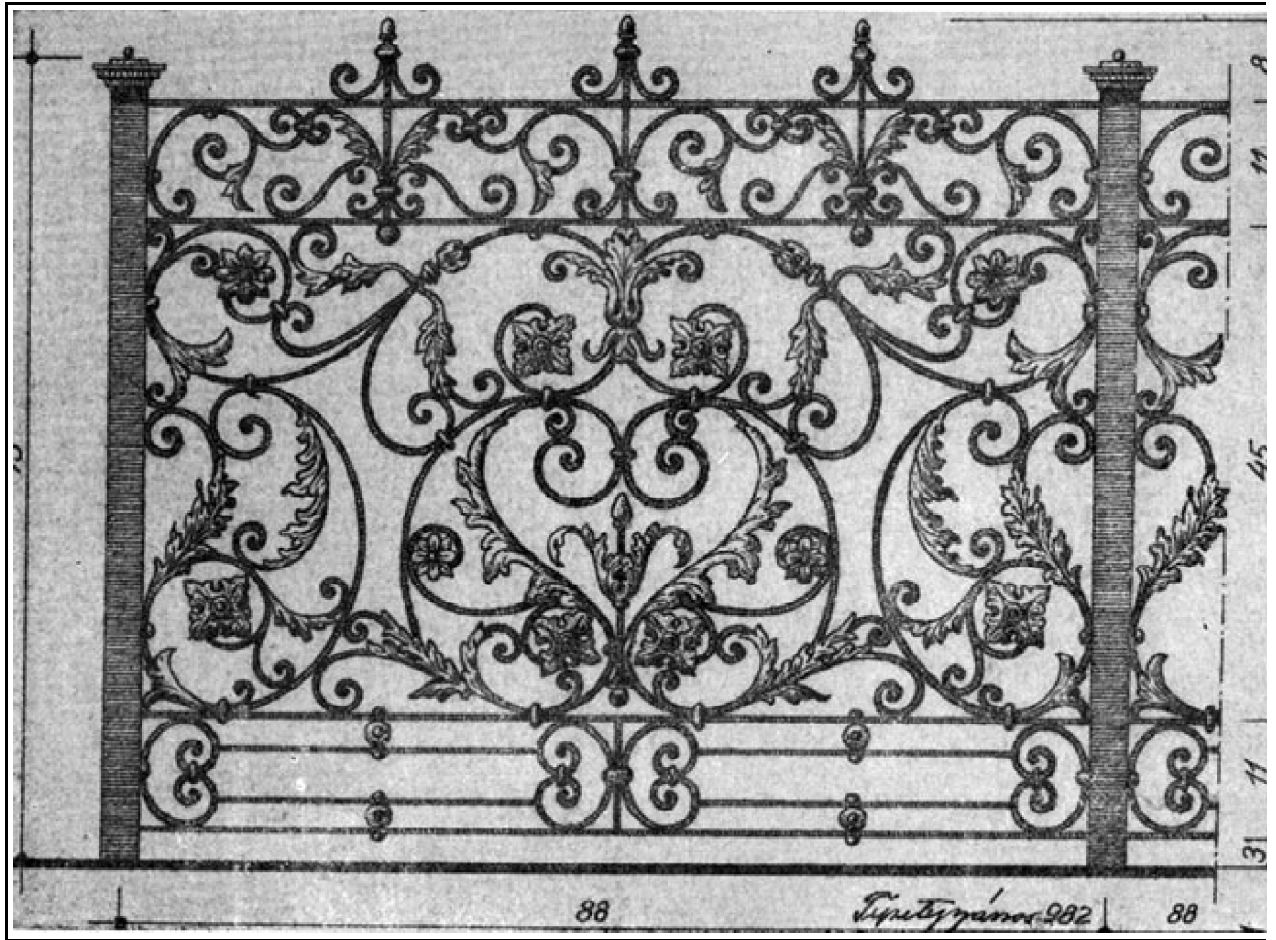
25. sz. kép: kandeláber a Balfi úti ev. temetőben id. Forster Gusztáv (1827–1901) sírján. Mestere Peischl Ágost. Anyaga: oszlop, lent 20×20, fent 15×15 mm-es, támasz 20×3 mm-es szalagvas. Stabil szerkesztésű munka ízléses, ötletes díszítéssel mint kacs, golyó, levél, bilincs, rozetta, csavarás.

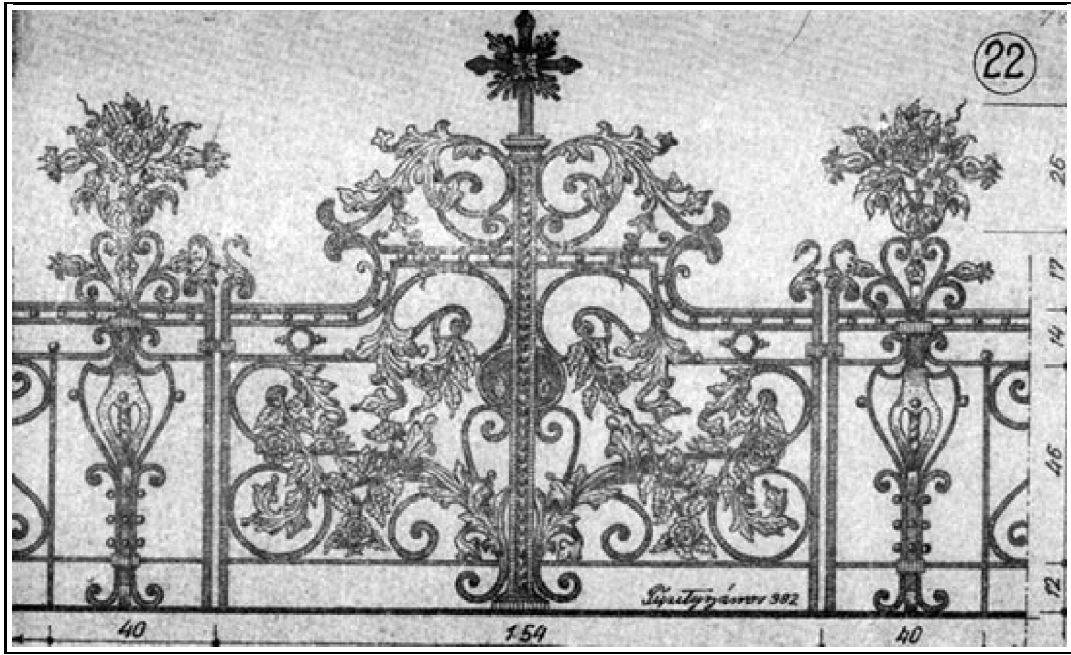
(Folytatjuk)

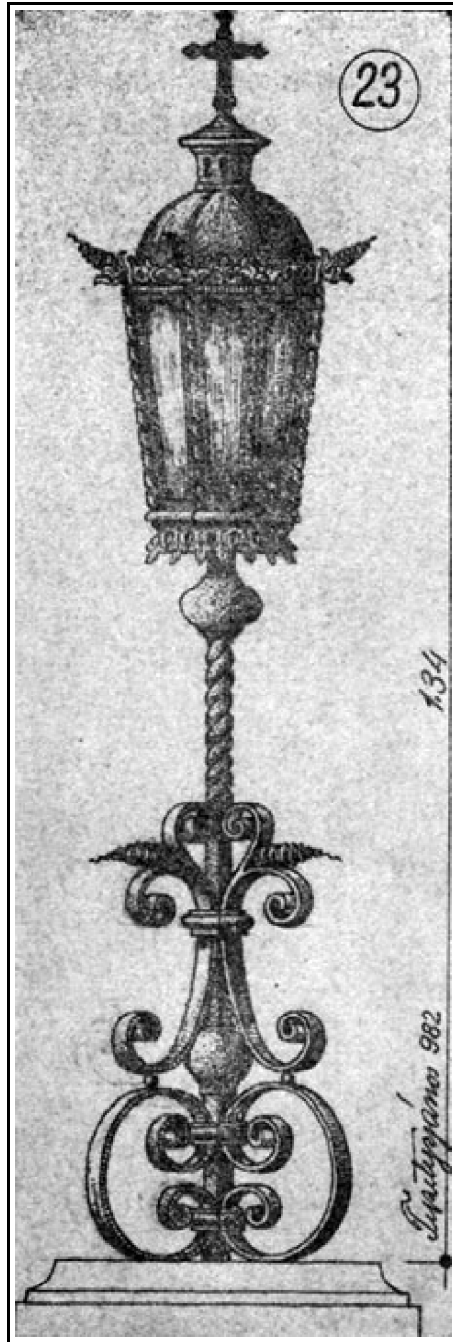

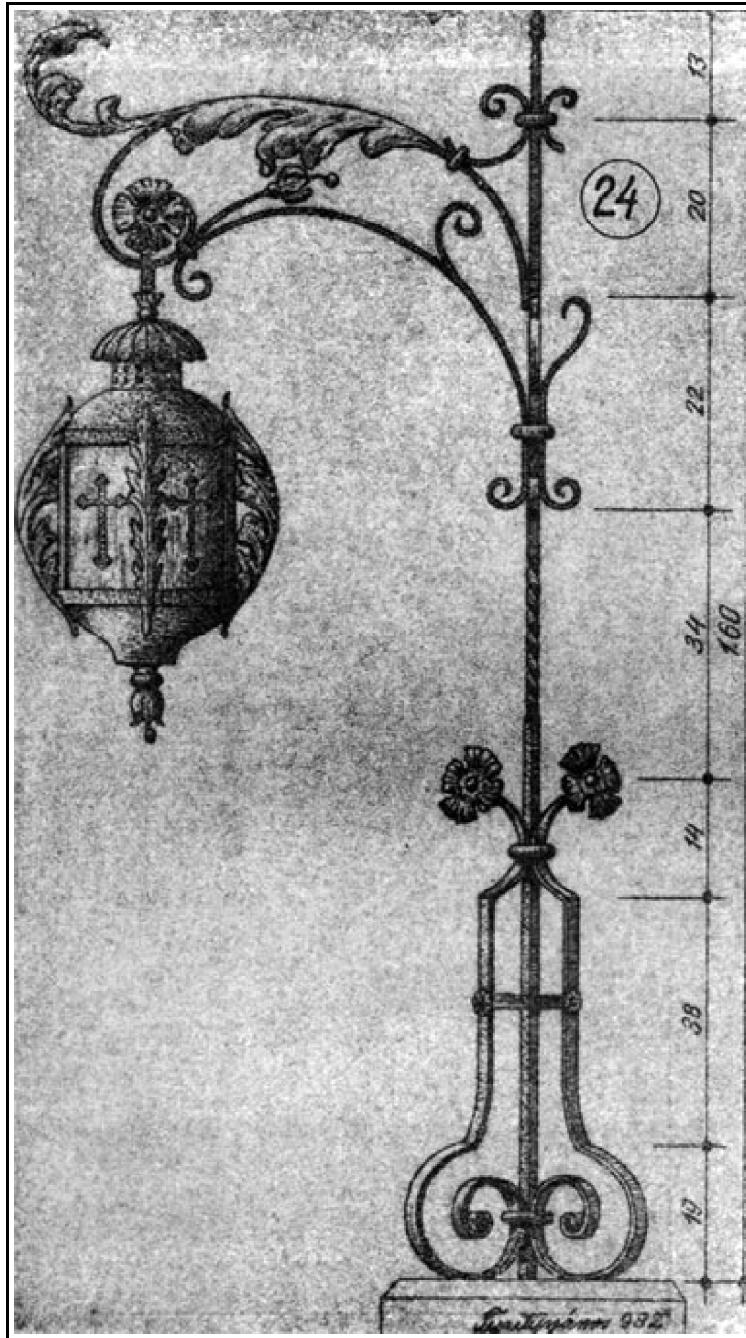

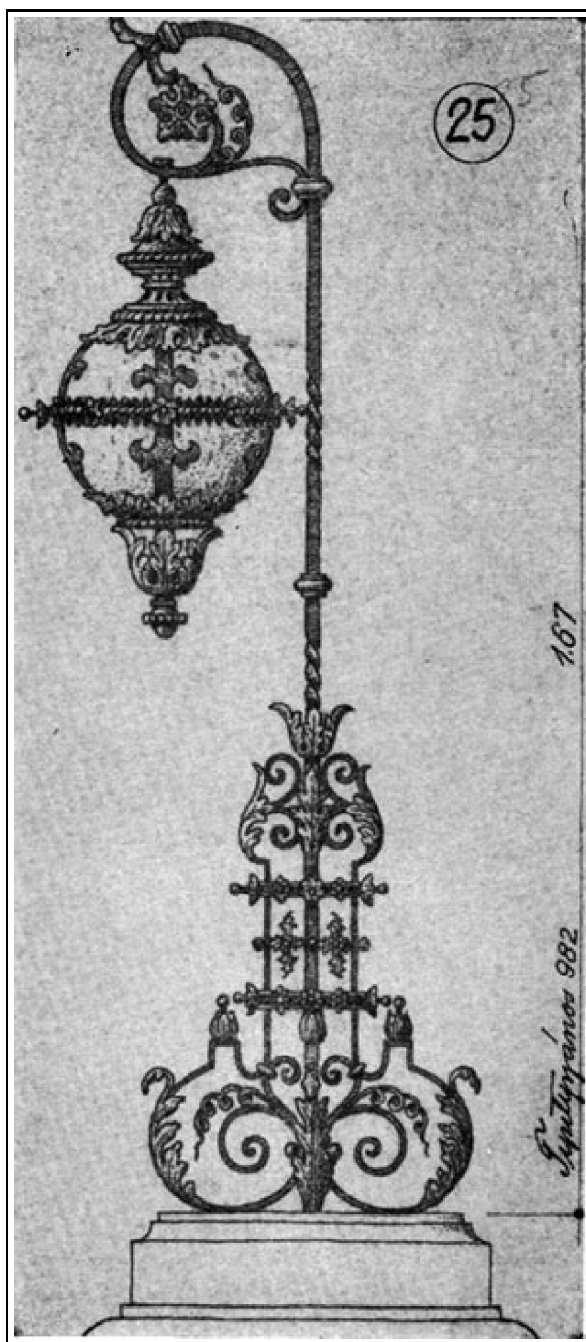

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Hiller István: Hozzászólás Tompa Károlynak „A soproni egyetem mártirjai emlékhelyének felavatása” c. cikkéhez

261 Hiller István: Hozzászólás Tompa Károlynak „A soproni egyetem mártirjai

emlékhelyének felavatása” c. cikkéhez

A soproni egyetemi hallgatók 1945. március 30-i halálával kapcsolatban korábban azt igyekeztem bizonyítani, hogy e tragédia a hallgatók következetes náciellenes, fasisztaellenes magatartásának, ilyen jellegű cselekménysorozatának volt következménye. (Hiller I.: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmi a két világháború között. SSz. kiadványai. Új sorozat. 8. 173–218, valamint SSz. 1978. 319.) Évekkel később azután olyan írás jelent meg, amely felfogásomat, egyre biztosabb meggyőződésemet „tendenciózusan idealizált, ismételt megmásított beállításúnak” minősítette. Egészen pontosan: „Az ottani állítással szemben” nem „fasisztaellenes magatartásuk” volt az oka kivégzésüknek”. (SSz. 1980. 140.) Ismét évek teltek el és megjelent egy kortársnak, az átélőnek és túlélőnek dokumentált visszaemlékezése, amely – szerintem bizonyító erővel – ugyancsak azt bizonyítja, amit korábban én is, nevezetesen, hogy a hallgatók tragikus halálának oka elsősorban, vagy kizárólagosan azok náciellenes, fasisztaellenes magatartása volt, akkor is, ha a gyilkos fegyverek egy ürügy miatt szólaltak meg. Mindez nem mond ellent annak a megfogalmazásnak sem, csupán a körülményekre utal, hogy a kivégzett Ferenczi János „a háború áldozata”, a „háború örületé”. Az első vitacikk megjelenése óta több dokumentum került elő, amelyeknek ellenőrzése után bizonyára egyértelművé válik az is, ami ma még bizonytalan.

Ezúttal egy újságcikket ismertetek, amely már 1945-ben is politikai indítékú gyilkosságot sejtet. Egyúttal arra is rávilágít, hogy e gyilkosság híre gyorsan messzire is eljutott és mozgósító erejű lehetett a bűnösök kézrekerítésére, megbüntetésére. Tompa Károly írja, hogy „végül is a tettesek büntetlenül maradtak. A gyilkosok gaztettét azonban nem fogja elmosni az idő. Erre nincs és nem lehet „erkölcsi alapot” találni, sem igazolást”. (SSz. 1984. 176.) Hogy miért is és hogyan történhetett, hogy a tettesek büntetlenül maradtak, annak kiderítése a helytörténeti kutatók feladata marad. Ezek után következzen a. jelzett cikk, amely emléket állít a soproni egyetemi hallgatóknak és amelynek közlése hozzájárulhat a tudományos álláspont kialakításához, különösen abban a kérdésben, hogy vajon a „háború áldozatai”, vagy a „fasisztaellenes magatartás” mártírjai voltak-e?!

A „Világosság” című kolozsvári napilap⁽¹³³⁾ írta 1945. július 22-i számában: „Emlékezés. Szedlacsek Ernő bányamérnök szigorló az alábbi sorokat küldötte be lapunknak, kegyelettel emlékezve meg Dr. Ferenczi Sándorról, a kolozsvári unitárius kollégium közismert tanárának és sors társainak tragikus haláláról.

1945 április 1-én a béke és feltámadás ünnepén az óvóhelyek penészes falai közül előbújva láttuk meg az első orosz katonát. Felszabadultunk!

Várva vártam ezt a pillanatot és most, hogy elérkezett, csak azt vártam, hogy Veled találkozhatnék. Felszabadulva terveket szőni a jövőbe és visszaemlékezni nehéz egyetemi éveinkre, amikor oly kevesen – de főleg mi Erdélyiek – rendíthetetlenül bíztunk a győzelemben, a náciizmus összeomlásában. Ekkor még nem tudtam, hogy Te Ferenczi János, ki annyira vártál egy ilyen (húsvéti ünnepet) a felszabaduláskor már halott vagy.

²⁶²Két nappal utána hallottam e rövid, de annál fájdalmasabb hírt „Ferenczi János szigorló erdőmérnököt, Dr. Ferenczi Sándor a kolozsvári unitárius gimnázium tanárát, Neumann János harmadéves kohómérnökhallgatót, Csaszlava IV. éves bányamérnökhallgatót és feleségét nagypénteken délután Brennbergbányán az SS banditák tarkónlőtték”.

Mélyen lesújtva hallgattuk az érthetetlen tragédiáról szóló híreket.

A soproni Erdélyi Diákotthonban laktatok és jól tudtuk, hogy a sűrű bombázások elől menekültetek el a brennbergi bányatárók biztonságosabbnak látszó óvóhelyre.

Néhány nap múlva azonban világosan látszott szomorú tragédiátok háttere.

Csaszlava Jenő életben maradt. Fejlövésével, a felesége holtteste mellett visszanyerte eszméletét, nagy vérvesztése után bevászorgott a 12 km-re lévő Sopronig. Kórházi ágyán érte a felszabadulás és azonnal jelentést tett a GPU-nál és rendőrségnél. A brennbergi tanú vallomása alapján megtudtuk, hogy a gyilkosok kivétel nélkül soproni svábok.

Ekkor mindannyian visszaemlékeztünk arra a felejthetetlen 1942. márciusi napra, amikor még a hitlerista ideológia az egyetemi hallgatók rétegei között sem tudott teret nyerni és a soproni egyetemi ifjúság testületileg tüntetett azok ellen a soproni születésű SS-isták ellen, akik a felvonulásukkor az országzászlót tiszteletadás helyett leköpdösték.

Te is ott voltál Ferenczi Jancsi és emlékszem egymás mellett álltunk a Volksbund háza előtt és követeltük, hogy a leköpdösött zászlót a májusi ... szabadság ünnepnek csúfolt nyilas gyásznapon is. (A kipontozott rész a rendelkezésünkre álló másolaton olvashatatlan. A szerző megjegyzése.) A soproni színház legfelső erkélyének utolsó sorában meghúzódva gyanútlanul hallgattuk a sok géppisztolyos gyerek mellett a levették és a sok gyermek felesketését az esztelen harcra.

Mosolyogtunk mert csak mosolyogni mertünk, egymás oldalát bökdösve a hungarista ideológia szólamain.

Akkor már tudtuk, hogy ez az utolsó megcsufolása volt a szabadság ünnepének. A VÖRÖS HADSEREG 35 km-re volt az Osztrák határtól és amint fogytak a kilométerek úgy tűntek el a nyilaskeresztes karszalagok. Végre eltűntek. Fellelegeztünk. A rettegés megszűnt és mi erdélyi hallgatók felszabadultunk, hogy bosszút állhassunk halálotokért. Szedlacek Ernő szigorló bányamérnök.”

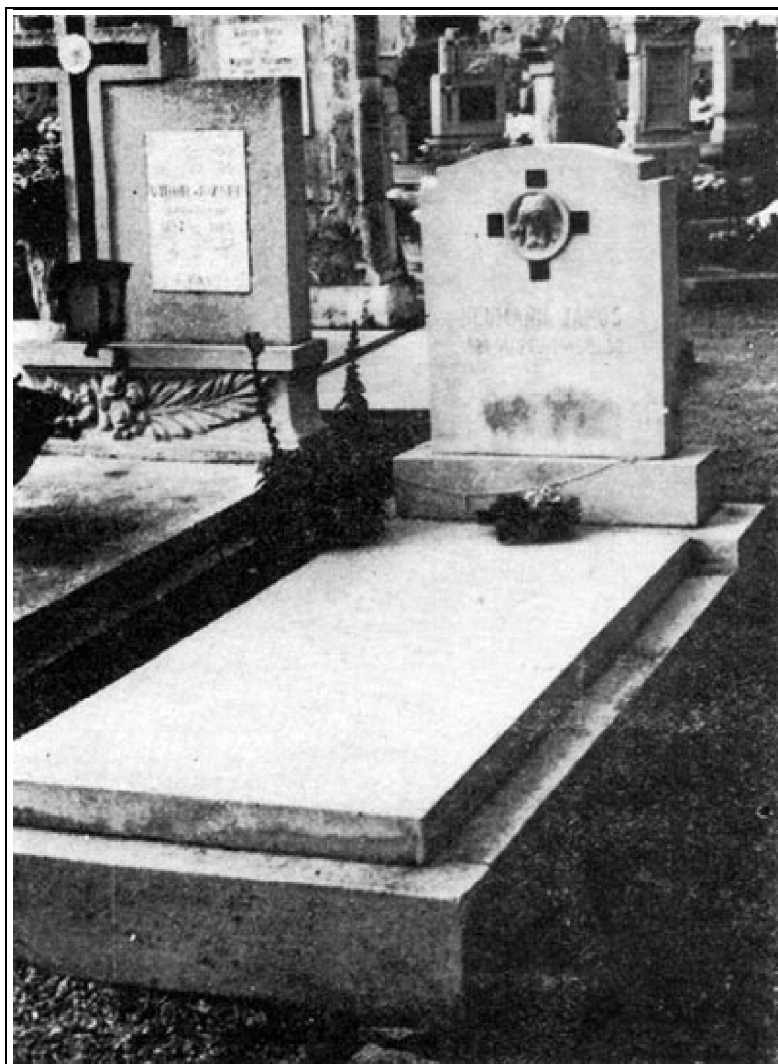
263 Tompa Károly: A soproni egyetem mártírjai emlékhelyének felavatása című cikkéből technikai okok miatt kimaradt a képanyag (SSz. 1984, 172–176.). A képeket az alábbiakban közöljük.

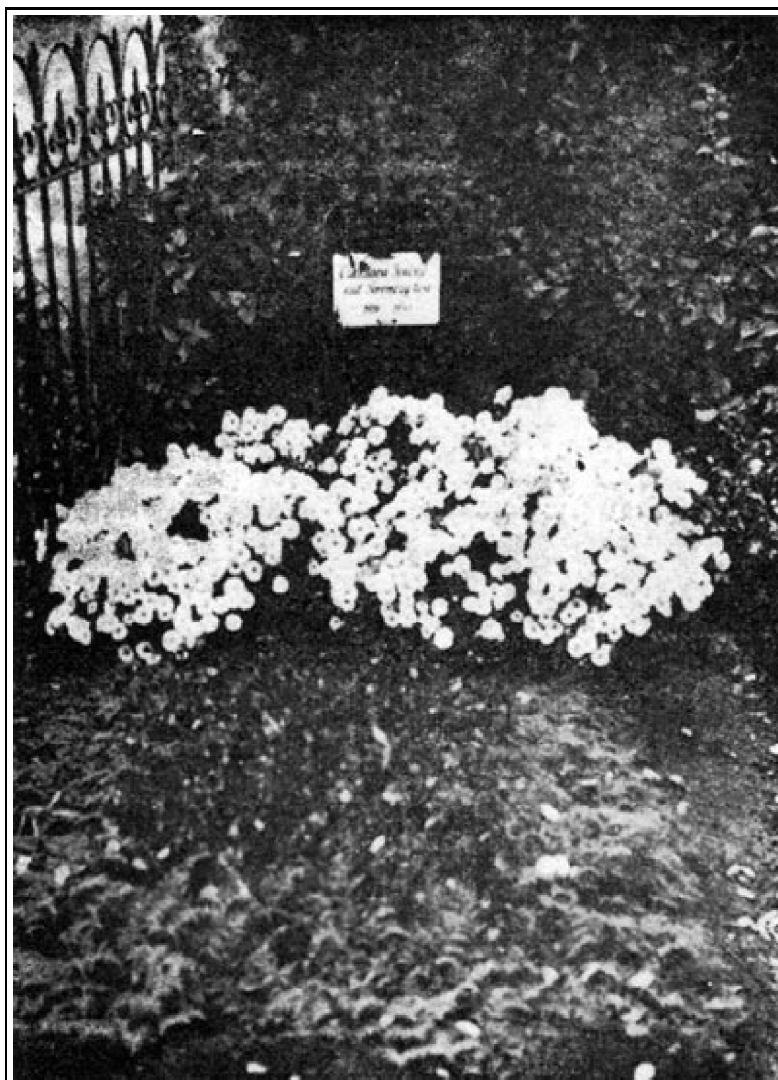
1. A soproni Egyetem 1945-ös mártírjainak emlékkopjafája Óbrennberg-Kovácsárokban
(Foto: dr. Varga F.-né)

2642. Ferenczi János szig. erdőmérnök és dr. Ferenczi Sándor tanár sírja a soproni Evangélikus temetőben (Foto: dr. Kárpáti L.)

2653. Neumann János II. kmh. sírmléke a soproni Szent Mihály temetőben (Foto: dr. Kárpáti L.)

2664. Cszaslava Jenővé volt sírfelirata a régi Szent Mihály temetőben
(Foto: dr. Kárpáti L.)

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

267 SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Hiller István: A TIT 1983. évi tevékenysége Sopronban

Hiller István: A TIT 1983. évi tevékenysége Sopronban

A TIT Városi Szervezete Sopronban a már kialakult gyakorlatnak megfelelően folytatta tevékenységét. Természetesen mint minden évben, ezúttal is megvalósultak olyan aktuális feladatok, melyeket a munkatervbe nem foglaltak bele. A korábbi gyakorlatnak megfelelően továbbra is fenntartottuk az együttműködést társszervezeteinkkel, igyekeztünk tovább szélesíteni kapcsolatainkat különböző intézményekkel, vállalatokkal.

Az előadások száma az előző évhez képest 1002-ről 1106-ra nőtt, ami kiugróan magas. Nagymérvű emelkedést mutat a vegyes összetételű hallgatóság és a fizikai dolgozók részére tartott előadások száma. Ez öröndetes eredmény és igazolja a kialakított széleskörű kapcsolatokban rejlő sikereket.

Sajnálatos volt, hogy a 27. Soproni Nyári Egyetem külföldi résztvevők nélkül került megrendezésre.

A taglétszám továbbra is állandó emelkedést mutat, ami az érdeklődés folyamatos fokozódását is jelenti a tudományos ismeretterjesztés iránt. Hasonló tevékenységet folytató társintézményeink és vállalatok számára is mindig készségesen bocsátottuk rendelkezésre helyiségeinket térítés nélkül, kölcsönösségi alapon. Ilyen vonatkozásban is jó a MTESZ-szel való kapcsolatunk.

Szerződésünk volt a következő intézményekkel, üzemekkel: ELZETT Művek Soproni Gyára, SZOT Észak-Dunántúli Üdülési és Szanatóriumi Igazgatóság Gazdasági Szervezete, SOTEX, Pamutnyomóipari Vállalat, Ruhagyár, MSV Soproni Szövőgyára, Talajerőgazdálkodási Vállalat, Richards Finomposztógyár, AFIT, Hazafias Népfront, Vöröskereszt, Tanulmányi Állami Erdőgazdaság, Büntetésvégrehajtó Intézet, 403. sz. Ipari Szakmunkásképző és Távközlési Szakközépiskola, Kállai Éva Leánykollégium, Arany János Leánykollégium, Fertőrákosi Társadalmi Szervek Háza, Sopronkőhidai Kultúrház.

A TIT szervezésében elhangzott előadások száma: 1106. Nők részére: 58, férfiak részére: 45, KISZ-fiatalok részére: 361, vegyes összetételű hallgatóság részére: 642, fizikai dolgozók részére: 156.

A TIT-klubban elhangzott előadások száma: 146.

Klubelőadások száma: 40.

Január: Dr. Gömöri János: Scarbantia

Lovas Gyuláné: Kópháza és nemzeti sajátosságai

Füzy Lajosné: Hegyek, tengerek, városok

Dr. Metzl János: Az adriai tenger szigetei

Február: Andrassy Péter: Állat- és növénykertek Európában

Molnár László: Képek a magyar bányászat múltjából

Garád Róbert: A Fertő múltja és jelene

Szabados László: Görög útiélmények

Március: R. Szabó Lajos: Madách Imre

Lovas Gyula: Sopron nehéz esztendeje

Martos András: Erdély

Dr. Kékesi Ferenc: „Morbus sacer”

Dr. Furbás Oszkár: Vadászélményeim

Április: Dr. Kárpáti László: Barangolások a Francia Alpokban

Lukin László: Brahms életműve

Dr. Horváth Zoltán: Sopron legtöbb adót fizetőinek rokoni kapcsolatai a XIX. század második felében

Nagy Alpár: Liszt Ferenc művészete magyar szemmel

268 Május: Víg Péter: Két szobrász

Faller Antal: Bolyongás a Naprendszerben

Badiny Gyula: Ukrajna és várai

Dr. Tremmel Ottó: Az öregkor betegségei

Június: Hárs József: Érdekességek megyénk régi fényképezéséből

Nagy Alpár: Liszt Ferenc magánélete

Dr. Friedrich Károly: Sopron ünnepei

Szeptember: Finta Béla: A GYSEV életéből

Alexay Zoltán: A Szigetköz élővilága

R. Szabó Lajos: Juhász Gyula költészete

Horváth István: A Niagara vízesés

Október: Dr. Fogarassy László: Képek Pozsony történetéből

Rác Józsefné dr.: Parkerdők berendezése

Sz. Egyed Emma: Az éremkészítés

Hárs József: A só útja

November: Szabados László: Nyugati körút öt országon át I–II. rész

R. Szabó Lajos: Babits Mihály

Finta Béla: Középázsiai államok

December: Nagy Alpár: Zenei kaleidoszkóp

Andrássy Péter: Az öröklődés

Lovassné Szabó Ágnes: A századforduló kézimunkái Kópházán

Sarkady Sándor: Sopron mai irodalmi élete

Napjaink történelmi tudata szabadegyetem

Dr. Kurucz Imre: Az ismeretterjesztés lehetőségei és feladatai a szocialista történelmi tudat formálásában

Dr. Tráser László: A fiatal irodalom történelemszemlélete

Dr. Gecsényi Lajos: Munkásmozgalomtörténet és történelmi tudat

Jakab Zoltán: A rádió és televízió történelmi tudatot formáló szerepe

Dr. Gergely András: Történelmi tudat és nemzeti önismeret

Dr. Juhász Gyula: Magyarország részvétele a II. világháborúban

Dr. Vasváry Artur: A Balaton és környéke

Dr. Környei Attila: Történelmi események hazánk térképén a 18. századtól az 1848/49-es szabadságharc bukásáig; A szabadságharctól napjainkig

Dávid Ferencné: A magyarországi román, gót, reneszánsz és barokk művészet; A magyarországi klasszicista, eklektikus és modern építészet

Dr. Göcsei Imre: A Nyugat-Dunántúl; A Kisalföld

Dr. Bárány Ferenc: Az 1950-es évek a köztudatban

Marosán György: Az 1956-os ellenforradalom a köztudatban

Teázónkban vendégünk volt:

Jakab Zoltán: A műholdak által történő televíziós közvetítések lehetőségeiről

Liska Tibor, Türei Sándor, Fáy Árpád: Napjaink szocialista vállalkozásai

Bognár Dezső: Egy élet a közösség szolgálatában

Órsi András, Marosi Mária: A fafaragó és szövő műhelyében

R. Szabó Lajos: Nőnapki köszöntő

Kreiter Mária: Az értelmiség helyzete Győr-Sopron megyében

Csete György: Mai magyar építészetünk

Marosi Júlia: El kell indulni minden úton

Dr. Csikós József: Diplomás, vagy értelmiségi

Dr. Órs Félix: Asztrológia

Dr. Hegedűs Csaba: Olimpiai élményeim
Bácskai Kornél: Moszkvai élmények I–II.
Dr. Keresztény József: Sport és irodalom
Dr. Kun László: Nemzetközi sportszervezetek
Elbert György: A MOB és a NOB helyzete
Dr. Reisinger János: Az olimpiai gondolat ma
Dr. Frenkl Róbert: Orvosbiológiai és orvospszichológiai kérdések
Dr. Nádori László: A tudományok szerepe a sportteljesítmények fokozásában
Printz János: Az olimpiák lebonyolításának gazdasági kérdései
Dr. Gönczöl László: Fejezetek Győr-Sopron megye sporttörténetéből
Papp Győző: Győr-Sopron megyeiek az olimpián
Rókusfalvi Pál: Sportpszichológia
Komlós Gábor: Sportújságírás
Dávid Sándor és Dobor Dezső: A TV és a sport kapcsolata
Dr. Kutassi László: Sporttörténeti kutatások legújabb eredményei és szervezeti lehetőségei hazánkban

Kőrösi Csoma Társaság

Dorosmai Imre: Az örmény nyelv története
Vásáry István: Juliánus és a keleti magyarság

Világjáró Magyarok Szabadegyeteme

Dr. Vasváry Artur: India
Zoltai Márta: A felkelő nap országa: Japán
Finta Béla: A Földközi tengeren Barcelonától Várnáig
Juhász Árpád: A havas Kaukázus
Dr. Göcsei Imre: Egyiptom
Dr. Kubinszky Mihály: Az Alpések és az építészet
Dr. Batizi László: Prága és környéke
Dr. Pócs Tamás: Kuba

A Magyar Líra Századai Szabadegyetem

A magyar népköltészet

Balassi Bálint: Júlia versekből, Egy katonaének, Adj már csendességet
Csokonai Vitéz Mihály: Lilla versekből, Az estve, A tihanyi Ekhóhoz, Szerlemdal a ...
Kölcsey Ferenc: Himnusz, Huszt, Zrínyi második éneke
Vörösmarty Mihály: Szózat, Gondolatok a ..., A merengőhöz, Előszó, A vén cigány
Petőfi Sándor: Júlia versekből, Egy gondolat bánt ..., Dalaim, Levél Arany Jánoshoz, A XIX. század költői, Tájversekből, Európa csendes ...
Arany János: A nagykőrösi korszak balladáiból, Őszikék
Ady Endre: Léda és Csinszka versekből, Az I. világháború idején írt versek, Kuruc verseiből
A Nyugat költői: Babits Mihály: A lírikus epilógja, Húsvét előtt, Ősz és tavasz között, Jónás könyvéből
Kosztolányi Dezső: Boldog, szomorú dal, Halotti beszéd, Hajnali részegség
József Attila: Holt vidék, Óda, Eszmélet, A Dunánál, Hazám, Nagyon fáj, Karóval jöttél
Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Nagy László, Váci Mihály

Országjárásvezetőképző Tanfolyam:

Dr. Batizi László: Budapest, A Dunakanyar
Zoltai Márta: Az országvezetés módszertana, Földtörténeti korok, felszíni képződmények, ásványi kincsek
270 Zoltai Márta: A Dunántúli-középhegység, A Mecsek
Pályi András: Az Északi-Középhegység, Az Alföld
Baranyai Lenke: Történelmi események hazánk térképén 1526-ig; Történelmi események hazánk térképén 1528-tól a 18. század végéig
Sarkady Sándor: Nyugat-Magyarország irodalmi emlékei; Kelet-Magyarország irodalmi emlékei

Az Egészségügyi Szakcsoport Tudományos Ankétja

Dr. Metzl J.–Dr. Németh F.: Tapasztalataink az akut cholecystitis korai műtéti kezelésével
Dr. Váry L.–Dr. Török Á.–Dr. Bánkuti P.: Vesemedence plasztikai műtéteink értékelése: 175–1981.
Dr. Böröczky B.–Dr. Huszár L.: Nyaki terimék fül-orr-gégészeti vonatkozásai
Dr. Kedvesi A.–Dr. Szlávik L.: Hasüri tályogok öblítő kezelése
Dr. Reisner E.–Dr. Nikolics K.: Injekciók együttes adásának inkompatibilitásai
Csizmadiané Gangl T.: Újabb szempontok az orvos-gyógyszerész szakmai kapcsolatban.
Dr. Tóth P.–Dr. Horváth Z.–Dr. Mikola Zs.–Dr. Szász Á.–Dr. Szőnyi E.: Különböző érettségű újszülöttek kisdedkori morbiditása.
Dr. Eper T.: A csecsemőkori bőrhaemangiómák sugárkezelésének eredményei osztályunkon

Dr. Reuter M.–Dr. Szatmári Gy.–Dr. Molnár Á.: Operált coarctatio aortae betegeknek ergometriás terhelése

Dr. Winkler M.–Dr. Freyler A.: A süketnéma fiatalok szemészeti szűrővizsgálatának jelentősége, különös tekintettel a pályaválasztásra

Dr. Horváth D.: Béta receptor blokkolók helye a mai terápiában

Dr. Bolyky L.–Dr. Bolyky Lné.: A hipertonia gyógyszeres kezelésének forgalmi alakulása öt év tükrében

Dr. Petró O.–Dr. Pálfy A.: Amylase-isoenzym laboratóriumi meghatározás diagnosztikai használhatósága

Dr. Pintér K.–Dr. Pálfy A.: Candidák előfordulásának gyakorisága és identifikálása vizsgálati anyagunkban

Dr. Maróti M.–Dr. Winkler M.–Dr. Freyler A.–Dr. Váry L.: Húgysavköves betegek szemészeti vizsgálata

Dr. Reuter É.: Törekvés a chronikus schizofren betegek tüneteifikus pharmaco-therápiájához

Dr. Magyar E.: Az „orvos-gyógyszer” a mentál-hygiénés gondozásban

Erdélyi A.: Gyógyszeres interakciók

Mühl N.-né: Adatok az 1979–81. évi soproni gyógyszerfogyasztásról

Mersich G.-né dr.: Újabb adatok a kenőcsök reológiai tulajdonságaihoz

Élő P.: Különböző alapanyagokkal készült prometazinumklorid tartalmú kúpok vizsgálatára

Szalai M.: Újabb adatok a bőrvédő készítmények technológiájához

Kocsis K.: Gyári készítmények helyettesítése

27. Soproni Nyári Egyetem

Témája: Magyarországi bioszféra rezervátumok

Résztevők száma: 44 fő (42 magyar, 2 NDK állampolgár)

Köszöntő: Dr. Igmándy Zoltán

Megnyitó: Nádor György

Előadások:

Gollnhoffer Sándor: Sopron napjainkban

Szakál Ernő: Sopron műemlékváros

Rakonczy Zoltán: A természetvédelem napjainkban

[271](#)Dr. Berczik Árpád: A nemzetközi MAB-program és a bioszféra rezervátumok

Kopasz Margit: Magyarország bioszféra rezervátumai, szerepük a nemzetközi kutatásban, a hazai természetvédelem rendszerében

Dr. Aradi Csaba: A Hortobágyi Nemzeti Park, mint az első magyar bioszféra rezervátum

Dr. Tóth Károly: A Kiskunsági Nemzeti Park, mint BR, különös tekintettel a monotring rendszerre

Dr. Madas László: A Pilisi BR, mint rekreációs terület

Dr. Gyulai Iván: Az Aggteleki Karszt BR bemutatása

Dr. Kósi Kálmán: Soproni belvárosi séta

Dr. Kárpáti László: A Fertő élővilága

Dr. Vida Gábor: Génbankok, génvédelem

Nechay Gábor: Területen kívüli faji védelem Magyarországon

Dr. Majer Antal: Erdőgazdálkodás – erdészeti kutatás védett erdőkben

Dr. Csapody István: Jellegzetes tájvédelmi körzeteink

Kirándulások, (tanulmányi): Fertő, Nagycenk–Szigetköz, Hanság

Egyéb rendezvények:

Régi Zenei sudió hangversenye a Jezsuita teremben

Elekes Zsuzsa orgonahangversenye az Evangélikus templomban

Erkélyzene a Főtéren

A Magyar Állami Népi Együttes előadása a Barlangszínházban

Látogatás a kékfrankos hazájában, régi soproni poncichter pincékben

Egészségügyi Szabadegyetem

Dr. Rohonyi Béla: Az immunológia, mint a kórfolyamatok szemléletének modern felfogása

Dr. Kékesi Ferenc: Lelki egészségünk esélyei

Dr. Nikolics Károly: A gyógyszerkutatás jelene és jövője

Dr. Eper Tivadar: A technikai forradalom hatása a radiológiára

Dr. Őrs Félix: Keringési betegségek várható eredményei

Dr. Horváth Dénes: Modern fegyvereink az antibiotikumok

Dr. Tóth Péter: A gyermekgyógyászat fejlődésének új útjai

Dr. Varga László: A fájdalomcsillapítás új útjai

Dr. Szepesi Zsuzsa: A mozgásszervi betegségek gyógyításának perspektívája

Dr. Reisner Erzsébet: Nyomelemek szerepe az életfolyamatokban

Mersich Gáborné dr.: Modern gyógyszerformák

Tudós Klub

„Hogyan? Miért?” Beszélgetések a tudományos gondolkodásról

Vezeti: Dr. Árvay György. Beszélgető partnerek: Dr. Alpár Gyula, Dr. Fehér Márta, Dr. Grastyán Endre, Dr. Hankiss János, Dr. Verő József

Csillagászati Világhét

Schalk Gyula: Az elemi részecskéktől az emberi agyig

Schlosser Tamás: Az űrhajózás és a csillagászat legújabb eredményei

Tanfolyamok

Nyelvtanfolyam: 17 csoport (6 kihelyezett), 12 tanár vezetésével 355 fő, német, angol, orosz, francia

KRESZ-tanfolyam: 9 csoport, 361 fő

Tűzvédelmi tanfolyam: 2 csoport, 40 fő

Egyetemi előkészítők: 3 csoport

272 *Működik:*

Országjárásvezetők Baráti Köre

Fafaragó szakkör

Kertbarátok köre

Irodalombarátok Köre

Ifjú Történelembárátok Köre

Csillagászok Baráti Köre

Kis Matematikusok Baráti Köre

Kis Biológusok Baráti Köre

Kis Oroszosok Baráti Köre

A TIT-klubban tartott ülések

Unesco Jeunesses Musicales

Városszépítő Egyesület

Nyári Egyetem Intézőbizottsági

Tömegszervezeti

Népművelők Egyesületének

Hazafias Népfront

MHSz

Egészségügyi konferencia

Gyógyszerész klub

KISZ-vezető továbbképzés

Pedagógiai szakcsoport

Filozófiai szakcsoport

Magyar Lovasszövetség

Elnökségi Üléseink: (márc. 24., dec. 21.)

Munkacsoportok

Filozófiai, hadtudományi, biológiai, irodalmi, nyelvi, pedagógiai, művészeti, matematikai, műszaki, egészségügyi, földrajzi, jogi, nemzetközi-politikai

Taglétszám: 330.

Elnökségi tagjainak száma: 25.

Tiszteletbeli elnökségi tag: Dr. h.c, mult. dr. Tárczy-Hornoch Antal, akadémikus, tud. tanácsadó; Dr. Kárpáti László ny. szakfelügyelő tanár

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Mastalirné Zádor Márta: A 175 éves Erdészeti és Faipari Egyetem jubileumi ünnepei Sopronban

Mastalirné Zádor Márta: A 175 éves Erdészeti és Faipari Egyetem jubileumi ünnepei Sopronban

Az önálló erdészeti felsőoktatás kezdetének 175. évfordulója alkalmából nemzetközi jubileumi ünnepeksorozat zajlott 1963. augusztus 26–27-én Sopronban, az erdész- és a faiparos társadalom részvételével, s összefogásával.

Bár Sopron csak 1919 óta mondhatja magát az erdészeti felsőoktatás fellegvárának, az eltelt 64 évben ez a tény meghatározó jellegű volt a város fejlődésére. Az oktatási intézmény és a város élete összefonódott, szinte egyé vált. Ennek tanúbizonysága ma már nemcsak a városkörnyéki, tanulmányi célokra használt erdő, a számos kulturális és sportlétesítmény, az oktatási célokot szolgáló épület és lakóépület, hanem a városban elhelyezett, az egyetem történetével kapcsolatos és arra utaló számos emléktábla, a volt oktatókról elnevezett tér és utca, s nem utolsósorban [273](#)iskola. (Pl. Vadas Jenő utca, Mikoviny út, Roth Gyula Erdészeti és Faipari Szakközépiskola, Fekete Zoltán Kollégium stb.)

E nagy jelentőségű jubileum tiszteletére az 1953. év folyamán számos szakmai tanácskozást, ülészakot tartottak, mégis az augusztusi szakmai, kulturális és művészeti rendezvények jelentették az évforduló valódi

megünneplését.

Az Országos Erdészeti Egyesület és a Faipari Tudományos Egyesület együttes vándorgyűlést tartott. A plenáris ülésen jelen volt Váncsa Jenő mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszter. Rendkívül nagyra értékelte „az egyetemek – köztük az erdészeti, faipari tudományokat összegyűjtő, azokat fejlesztő, továbbadó egyetem – tevékenységét.” Hisz „sok tekintetben a mai erdészeti, faipari oktatás milyenségétől függ az, hogy a jövő század elején milyenek lesznek erdeink.”

Dr. Gál János, az Erdészeti és Faipari Egyetem rektora mondott ünnepi beszédet „Az erdészeti és faipari felsőoktatás 175 éves története, fejlődés” címmel.

A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, az Ipari Minisztérium, az Erdészeti Tudományos Intézet, a Faipari Kutató Intézet, a Gödöllői Agrártudományi Egyetem és Vadbiológiai Kutató Állomása, a MÉM Erdőrendezési Szolgálat, a Bútoripari Fejlesztési Intézet és a Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézet rendezésében nemzetközi tudományos konferenciát is tartottak. Itt erdészeti, faipari, geodéziai és vadgazdálkodási szekciókban 71 előadás hangzott el.

Ugyancsak az egyetem jubileumi ünnepségei keretében került sor az Erdészeti és Faipari Egyetem 176. tanévnyitó tanácsülésére. Az elnökségben a párt és kormány vezető szerveinek, a helyi vezető szervezetek képviselői, a Magyar Tudományos Akadémia, az ágazati tudományos intézetek képviselői, 14 hazai és 12 külföldi egyetem, főiskola rektora, rektorhelyettese vagy főigazgatója, s az egyetemi tanács foglalt helyet. A múlt ismertetése, a jelen és a jövő feladatainak körvonalazása után, az ünnepi köszöntések, a tisztelgő üdvözlések következtek. Ez üdvözlő szavak nemcsak az Alma Maternek szóltak, hanem az otthon adó városnak, Sopronnak is. Az üdvözlések sorát Markó József Sopron város tanácselnöke zárta, s „Pro Urbe” kitiűntetést nyújtott át dr. Majer Antal tanszékvezető egyetemi tanárnak, a város és környéke szebbé, jobbá tétele érdekében kifejtett érdemes munkásságának elismeréseként. A tanévnyitók hagyományainak megfelelően tiszteletbeli doktori címek adományozására, arany-, gyémánt- és vasdiplomák kiosztására, címzetes egyetemi tanári és docensi címek odaítélésére, s új műszaki doktorok avatására is sor került.

A Házoldal és a Hidegvízvölgy környékére szakmai tanulmányutat vezettek. A résztvevők a Printz-pihenőtől kiindulva a Deákkút mellett a Fáber-réten, Hérbükkön át, az Ultrák-oldali új feltáróúton értek a Kövesárok-völgybe, Görbehalomra, s a végcélhoz, közben gyönyörködhetek a táj szépségében, viszontláthatták a kedves, hangulatos soproni erdőket. Megismerkedhetek az erdőművelési-erdőnevelési kísérletek eredményeivel. A Kis-Ultra oldalában, az egyik legszebb kilátást nyújtó helyen az egyetem emlékkövet állított Sopronnak. Dr. Igmándy Zoltán rektorhelyettes emlékezett meg az új otthonra találásról, s dr. Ulreich József tanácselnökhelyettes átvette az emlékművet a város részére. Az emlékkő környéke szépen rendezett, a kirándulók számára pihenésre csábító. A hidegvízvölgyi Vadászház melletti réten hangulatos uzsonnával zárult a kirándulás.

A tudományos és szakmai rendezvényeket szervesen egészítették ki a város különböző helyein rendezett kiállítások. Ezek közül elsőként kell megemlékeznünk a központi Erdészeti, Faipari és Geodéziai Gyűjtemény megnyitásáról. A Templom utcában, a Központi Bányászati Múzeum tőszomszédságában, a másik Esterházy palotában, a Tanulmányi Állami Erdőgazdaság jelenlegi épületében 4 helyiségből álló bemutató kíván ízelítőt adni abból a gazdag gyűjteményből, amely az egyetem, közelebről a Központi Könyvtár birtokában és kezelésében van. Erdészeti, faipari és geodéziai szakmatörténeti emlékeket, s általános egyetemtörténeti kiállítást is láthat a látogató. A magyar erdészet és faipar áldozatkészségéből itt alakítják majd ki az épület valamennyi helyiségében az erdészeti, faipari és geodéziai múzeumot, amely

Sopron belvárosának érdekes színfoltja lesz. A jelenlegi gyűjteményes kiállítás is 274-sok érdeklődőt vonzott. Dr. Papócsi László mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszterhelyettes nyitotta meg.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárában reprezentatív műemlék-könyvkiállítás volt. A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárával való együttműködés eredményeképpen bemutathattuk közös műemlék könyvtárunkat. Miskolcra számos bányászati, kohászati, pénzügyi, sőt bányászati szakkönyvet kaptunk, amelynek segítségével a műemléki állomány 12 szakcsoportját be tudtuk mutatni az érdeklődőknek. Az ősi könyvtár legelső, udvari kamarai rendelettel beszerzésre előírt öt szakkönyvét, tankönyvét is kiállítottuk.

A kiállítást dr. Királyi Ernő, a MÉM Erdészeti és Faipari Hivatalának vezetője nyitotta meg. Ugyanekkor felhívta a figyelmet a jubileum alkalmából rendezett fafaragó tábor „késztermékeire”, azokra a kiállításra érdemes faszobrokra, amelyek az egyetem botanikus kertjében nyertek elhelyezést.

Az egyetem KISZ-házában volt látható az „Erdő és vad a képzőművészetben” c., valamint a „Diákélet – diákhagyományok” c. kiállítás. Dr. Tóth Sándor, a MÉM Erdészeti és Faipari Hivatala főosztályvezetőjének megnyitóját követően rendkívül szép és érdekes kiállításban gyönyörködhetek a látogatók. Ez utóbbinak talán külön vonzereje volt, hogy aki megtekintette, visszaidézhetette ifjúságát, Sopronban eltöltött szép éveit és emlékeit. A fiatalságnak pedig jó példát szolgált a jövőre nézve.

A Központi Bányászati Múzeumban a „Bányászati, erdészeti és kohászati felsőoktatás kialakulása” címmel

rendeztek kiállítást, tisztelegve a 175 éves Alma Mater előtt. Bemutatták az erdészeti felsőoktatás bölcsőjét, fejlődését, a szakok életének összefonódását. A megnyitóbeszédet dr. Hegyi Imre kandidátus, a Központi Bányászati Múzeum múzeológusa tartotta.

Az ünnepségsorozat maradandó emlékeként számos kiadvány jelent meg. A Mezőgazdasági Kiadó gondozásában az egyetem jubileumi évkönyve, a „Mindnyájan 275 voltunk egyszer az Akadémián ... Sopron” c. könyv II. kötete (szerkesztette: dr. Hiller István és dr. Igmándy Zoltán.) A történeti áttekintéseken kívül megemlékezik a kötet az 1919–1982 között elhunyt tanszékvezető egyetemi tanárokról, s 1969-től közli a végzett okleveles erdőmérnökök, okleveles faipari mérnökök, okleveles faipari üzemmérnökök, okleveles szakmérnökök, okleveles földmérő üzemmérnökök, okleveles földrendező üzemmérnökök névsorát. 1970-től pedig doktoraink és díszdoktoraink névsorát.

Megjelent „Dr. H. D. Wilckens. Az erdészettudomány első professzora Magyarországon” c. könyv, amelyben Hiller István Wilckens életútját és tudományos munkásságát dolgozza fel.

Az Erdő és a Faipar c. szakfolyóiratok ezévi 7. száma teljes egészében e jubileumnak szentelte tartalmát. A Soproni Egyetem c. egyetemi újság is különszámot jelentetett meg. Az Erdőgazdaság és Faipar c. szakfolyóirat pedig folyamatosan, több számon át szentelt tanulmányokat, szócikkeket a 175 éves Alma Mater történetének.

A Nemzetközi Jubileumi Tudományos Konferencia Előadásainak Összefoglalói címmel jelent meg egy

magyar és egy német nyelvű kiadvány. A szakmai tanulmányút kalauza volt az Országos Erdészeti Egyesület közgyűlésének kiadványaként megjelent Tanulmányút c. füzet.

Dr. Juhász Miklós szerkesztette a második kiadását megért, nagyon népszerű „Barangolások a soproni erdőkben” c. könyvet.

A bányász-kohász-erdész összefogás szép példája a következő két munka:

A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára és a soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára munkatársai készítették el „A selmecbányai akadémia oktatóinak lexikona 1735–1918” c., dr. Zsámboki László szerkesztette 276könyvet. A miskolci egyetemen rendezték sajtó alá, jubileumunkra az érdeklődők kezébe kerülhetett. Több helytörténeti vonatkozása is van a munkának.

A miskolci Péch Antal Miniatur könyv Gyűjtők Klubja gondozásában, a Bányászat-, kohászat- és erdészettörténet c. minikönyvsorozat tagjaként adták ki az 1770. évi Mária Terézia féle Erdőrendtartás magyar és német nyelvű változatát kolligátumként. 1,50 számozott példány is készült.

Az ünnepi alkalomra Renner Kálmán soproni éremművész szép, kétoldalas bronz plakettet készített.

A kétnapos ünnepség alatt fakultatív kulturális programok lebonyolítására – Sopronnak és környékének megismerésére – is volt lehetőség. Baráti találkozók, s egy nagyszabású erdész-faiparos bál tette még emlékezetesebbé a jubileumot.

Ugyancsak megemlékezések voltak erről az eseményről a Magyar Televízióban, s riportok hangzottak el a Magyar Rádióban is. 1983 novemberében közel 60 perces filmet sugároztak az erdészképzésről, az egyetemről, tisztelve ezzel a 175 éves Alma Mater előtt.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK

MEGEMLEKEZÉSEK

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK / Baranyai Lenke: Tóth Ferenc (1915–1984)

Baranyai Lenke: Tóth Ferenc (1915–1984)

Dőlnek az idő baltája alatt az életfák. Üres foltok jelzik a soproni pedagógustársadalom soraiban a nagy tanáregyéniségek hiányát.

Márciusban, szinte egyidőben temettük dr. Augusztinovicz Elemért és Tóth Ferencet, Mindketten generációkat neveltek, mindketten hosszabb ideig tanítottak az Evangélikus Líceumban, majd utódjában, a Berzsenyi Gimnáziumban, a Széchenyi Gimnáziumban is, és az oktatás más terein. Mindketten sajátos, megismételhetetlen színfoltjai voltak városunk életének. Augusztinovicz Elemér markáns színfoltja a

közélet fórumairól hiányzik, Tóth Ferenc pasztell színű alakja az emberi kapcsolatokból. Mi volt a vonzereje személyiségének, erre keressük a választ.

Mindenekelőtt a tisztasága. A mindenkori külső és belső rendezettség, emberség. Mindig, mindenkivel való kapcsolatában tisztelettudó szerénység, másokra orientáltság jellemezte. A másik emberben elsősorban a jót kereste, s mutatta fel. Szinte beteg lett, védtelen, ha mással találta szembe magát. Kedves humor hatotta át, az élet pozitívumai felé fordult. A kis örömeket szinte felnagyította, ezért tudta a szegénység miatt nehéz gyermekora ellenére megőrizni magában a derút. Az örök javító tanárok közül való volt, az értékörző, értékátadó tanárok közül.

Értékei között első helyen az otthonról hozott és haláláig megőrzött tisztesség állt. Ha iskolaigazgatóként (1970–76-ig volt a Széchenyi Gimnázium élén) nehéz ügyekben kellett igazságot szolgáltatnia, nagy pedagógiai tapintattal úgy tette, hogy önérzete, tekintélye a legkevésbé sérüljön az érintetteknek.

Aztán a kötődései: a családjához, amelyből jött (1915. dec. 5-én született Pápán), szülőföldjéhez. Szép gesztussal a pápai öregdiákok meleg szavakkal egy marék anyaföldet hoztak sírjához, az hulljon elsőnek koporsójára. Igaz szeretet hatotta át a családjában és a tanítványaival való viszonyában is. Érdekes, hogyan tudott ő, a halk lényű izzani, ha ezekről a kötődésekről volt szó, de negatív irányban, a rosszal való harcban nem gerjedt benne indulat. Szaktárgyait, a magyar nyelv és irodalmat és a latin nyelvet azért szerette, mert általa tudta népünk és az emberiség közös értékeit továbbadni.

277Értékei között első sorban volt a munka is. Mindig mindent igyekezett pontosan elvégezni. A kis és nagy feladatok között nem tett kivételt. Gondosan készült, ha az oktatásügy kérdéseiről kellett az iskolában végzett megfigyelések alapján a minisztériumnak beszámolnia (1972-ben), vagy ha a televízió játékos vetélkedőjén kellett iskolájának kuglizással pontot szereznie (Májusfa, 1973). Egy hétig készült, hogy rossz dobásával ne rontsa a gyerekek teljesítményét. Felejthetetlen, ahogy csokornyakkendősen, csöppet kikacsintva a szerepből (a játék is életeleme volt) a győzelemhez szükséges pontokat megszerezte!

És igaz demokrata lelkületű volt. Mindenki egyformán az embert tisztelte, és egyforma magatartása volt feletteseivel, beosztottjaival, tanítványaival szemben. Ám – talán mert a képfestőségéd édesapa hat gyermeke közül csak ő jutott kiváló képességei által a szellem emberei sorába –, vonzódásaiban kicsit mindig lefelé fordult, a nehézségekkel küzdők felé, és akkor volt boldog, ha mások útját egyengethette. Erre különösen 1947-ben, a Berzsényi Népi Kollégium nevelőtanáraként nyílt lehetőség. Búcsúztatásakor a soproni öregdiákok nevében erről Györffy Sándor így vallott: „Nagy iskolák erényeit hozta át hozzánk a túlpartra”, és sorolta hosszan, milyen messze, milyen magasra jutottak az őt ma is tisztelő tanítványai, „és a tanár bizonyítványa a tanítványaiban van” – mondta.

Lelkesen foglalkozott felnőttekkel is, nemcsak oktatáspolitikai feladatként, de szíve szerint. 1951-től tanított levelező hallgatókat is a Berzsényi Gimnáziumban, amelynek 1939–1963-ig tanára volt. (Ezután hét évig az Erdészeti Egyetem dékáni hivatalát vezette, de akkor is tanított óraadóként a Gépipari Technikumban, mert gyerekek nélkül, tanítás nélkül élni nem tudott.)

278Államunk kétszer az oktatásügy kiváló dolgozója, majd a Munka Érdemrend ezüst fokozatával tüntette ki.

Már kisdíák korában, a pápai Református Gimnáziumban gyengébb társait tanította. Nem a pénzkeresetnek örült, hanem a tanítva tanulásnak.

A kórházi ágyon, amikor eszmélete a külvilággal már nem tudott kapcsolatot tartani, önkívületében akkor is tanított. Ennyi a pályáíve. 1984. március 10-én Budapesten halt meg. Nem gyűjtögette – Németh László szavaival élve – a maga halhatatlanság-perselyét, hanem szétosztotta magát, a szertehullámzó jót szolgálva.

Szeretetünk őrzi, és jó tudni, hogy sokan vagyunk.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Berecz Dezső: Megemlékezés Frankenburg Adolfról halálának századik évfordulóján

Berecz Dezső: Megemlékezés Frankenburg Adolfról halálának századik évfordulóján

Soraim megírására nemcsak a kultúrtörténeti illendőség ösztönöz, hanem az a felismerés is, hogy egyre kevesebben tudják, ki volt az a Frankenburg Adolf, akinek Sopronban utcája és emléktáblája van. Halad az idő, az ember felejt. Nevét az irodalomtörténet is, a sajtótörténet is számon tartja és valaha gyakran emlegették Sopronban, hiszen ő alapította az itteni irodalmi kört s annak első elnöke volt. Az már véletlenség, hogy első irodalmi zsengejét, a „Der erste April” c. egyfelvonásost a soproni német színészek mutatták be (1834) és Sopronban jelent meg utolsó könyve, a „Bécsi élményeim” 1880-ban, majd a második kiadás 1883-ban. A soproni irodalmi kör adta ki Frankenburg életének és működésének összefoglalójaként Machatsek Lucia „Frankenburg Adolf” című tanulmányát 1938-ban. (Életrajz és bibliográfia.)

Node emlékezünk. Frankenburg Adolf 1811. november 21-én született Németkeresztúrott, előtte egy hónappal október 22-én született Doborjánban későbbi barátja, Liszt Ferenc. Mindkettőjük apja az Esterházyak egy-egy gazdatisztje volt, mindkét család barátkozott egymással úgy, hogy a kis Adolfot Liszt szülei, Liszt Ferencet pedig Frankenburgék kereszteltették. Mindkét családban németül beszéltek.

Frankenburgék fia nyugtalan természetű emberke volt (Lisztéké is), a gimnázium alsó négy osztályát a soproni bencéseknel járta, de nem nagyon szeretett tanulni. Két évet Pécsen töltött, a VII. osztályt pedig Győrött járta, ámde ugyanakkor járta Hivatal Anikó¹⁽¹³⁴⁾ lábanyomát is, s miatta követte a színészeket Komáromba és Esztergomba is. Szombathelyen végezte a VIII. osztályt s onnan ment Egerbe jogásznak, ott ismerkedett meg Vilt Nívával, akit 1835-ben feleségül vett.

Addig azonban még sok minden történt, Frankenburg sok mindenbe belefogott és sok mindent abbahagyott. Többféle hányattatás után elhatározta, hogy megnősül és apja nyomokait követve gazdálkodni fog. Ki is bérelt Somogy megyében egy százholdas birtokot, odavitte az egi Ninát. Saját bevallása szerint a százesztendő kalendárium útmutatásai alapján vitte a gazdaságot. Persze hogy nem sikerült semmi. Azaz, hogy valami mégis történt. Frankenburg Somogyban vált igazán íróvá, elbeszéléseit, tudósításait onnan küldözgette a pesti lapoknak, főleg a Regélő c. folyóiratnak és sikere volt. Vissza is adta a bérletet és visszatért Pestre. Ott íróbarátai szívesen fogadták, írni állást szereztek neki a Magyar Tudományos Akadémián. Szorgalmasan írta tárcáit, elbeszéléseit, humoros karcolatait. Az utóbbiak újdonságnak számítottak az akkori magyar sajtóban. Írásai kötetben is ²⁷⁹megjelentek. A német színház négy darabját adta elő. Majd belső munkatársa lett Kossuth Pesti Hírlapjának. Szabadgondolkodású cikkei nem tetszettek a kormánynak, ezért állami állást kínáltak neki, feltéve, hogy a Pesti Hírlappal szakít. Frankenburg, aki vagyontalan s akkor már családos ember volt, az ajánlatot elfogadta. Így került a kincstári levéltárba. Ugyanakkor megindította irodalmi folyóiratát, amely Életképek címen vonult be az irodalomtörténetbe, s amelyben Jókaitól, Petőfitől, Vörösmartytól kezdve minden akkori magyar író megszólalt és Frankenburg honorálta is őket. Ámde a kormánynak ez sem tetszett. Tehát áthelyezték Bécsbe, az ottani magyar kancelláriához titkárként. Ez 1847 tavaszán történt²⁽¹³⁵⁾ s attól kezdve Frankenburg közel két évtizeden át

Bécsben élt. Nem sok öröme volt benne. A forradalom leverése után gyanúba fogták, hogy része volt a bécsi felkelés kioltásában. Csak nehezen tudott szabadulni s ezt követően hol egyik, hol másik bíróságnál vagy kancelláriánál titkároskodott. Sehol se tudott megállapodni vagy előbbre jutni. Felesége 1850-ben meghalt, egyetlen fiuk ismeretlen okból öngyilkos lett. Frankenburg újból megnősült, egy osztrák báró lányt vett feleségül, ez a házasság azonban nem sikerült, hamarosan különváltak, törvényesen elválni azonban nem tudtak.

Frankenburg pesti barátaival és a pesti lapokkal tartotta a kapcsolatot, sűrűn küldte kéziratait mind a magyar, mind a német nyelvű lapoknak. 1866-ban nyugdíjazását kérte, sietett vissza Pestre, majd 1868 májusában Sopronba költözött. Lakása: Szt. György u. 24. Sopronban maradt egészen 1881 októberéig,³⁽¹³⁶⁾ „amikor Carina Anna operaénekesnővel házasságra lépett. Hogy soproni tartózkodása folyamatos volt-e vagy voltak-e rövidebb vagy esetleg hosszabb megszakítások, ma már megállapítani nem lehet.

Carina Anna 25 évvel volt fiatalabb Frankenburgnál.⁴⁽¹³⁷⁾ Bécsben született (Gschmeidler Katalin) és 1862-ben németországi színpadokon kezdte pályafutását. 1863 és 1867 között a pesti Nemzeti Színház szerződéses tagja volt s nagy sikereket ért el. Egy 1867. április 19-én kelt, Frankenburg kezeírásával írt levelében kéri a Nemzeti Színház igazgatóságától felmentését, mivel a bécsi opera előnyös szerződéssel kínálta meg. Tehát ebből következik, hogy Carina Anna és Frankenburg már 1867-ben ismerték egymást. Frankenburg segítette a levelezésben, bécsi és más külföldi szerződés volt kilátásban, ami érthetővé teszi azt, hogy Frankenburg Sopronba, tehát Bécs közelébe költözött.

Pályája végén Carina Anna is soproni lakos volt.⁵⁽¹³⁸⁾ Hogy mikortól kezdve, arra nincsen adatunk, de az köztudomású, hogy az irodalmi kör megalakulásakor (1877. III.) Sopronban lakott. Podmaniczky Frigyes, a Nemzeti Színház intendánsa 1877. dec. 2-án írt levelet Carina Annának s azt Sopronba, Szt. György u. 24. sz. alá címezte.

Carina Anna 1877. dec. 22-én a pesti. Nemzeti Színház színpadán a Don Juan-ban mondott búcsút a színpadnak 15 éves pályafutása után. Továbbra is soproni lakos maradt egészen 1881 októberéig. Frankenburg második felesége ugyanis ez évben halt meg s Frankenburg Carinával október 10-én Nagycenken oltár elé járulhatott. Ott, ahol Frankenburg szülei is esküdtek. Tíz nap múlva búcsút mondtak Sopronnak, a soproni barátoknak és Budapestre költöztek.

A soproni irodalmi kör alakulásának körülményei, Frankenburg idevágó érdemei közismertek.⁶⁽¹³⁹⁾ Az irodalmi kör 1912. febr. 14-i tanácsülésén Mészáros Sándor főtákos terjesztette elő az elnökségnek azt a javaslatát, hogy Frankenburg születésének száz éves évfordulója alkalmával az egyesület nevét „Frankenburg Irodalmi Körre” változtassák. Az igazgatótanács ezt az indítványt „kegyelettel” elfogadta, majd a jún. 16-i közgyűlés alapszabályba foglalta.

²⁸⁰Kegyeletsértés volna most felvetni azt a kérdést, helyes volt-e ez az elnevezés, amikor körülöttünk Kisfaludy Sándorról (Győr), Faludi Ferencről (Szombathely), Vörösmarty Mihályról (Székesfehérvár) s annak idején Pozsonyban Toldy Ferencről neveztek el az irodalmi köröket, annál is inkább, mert hiszen Frankenburg az irodalmi kör alapításával – és most Mikszáth Kálmán emlékebeszédét idézem: „öregkorában hozzáfogott megmagyarosítani egy ódon német várost”.⁷⁽¹⁴⁰⁾

Frankenburg Adolf 1884. júl. 3-án halt meg a Gráz melletti Eggenbergben, ahol gyomorbajára keresett gyógyulást. Ravatalánál Jókai Mór így szólt: „Te voltál az, aki engem az életbe bevezettél, bocsásd meg nekem, ha én vagyok, aki az életbe bevezettél, bocsásd meg nekem, ha én vagyok, aki az életből kikísérlek.”

Carina Anna tíz hónap múlva, 1885. máj. 7-én 49 évesen követte őt a halálba. A Kerepesi temetőben közös sírban porladnak. A védetté nyilvánított, 34/1–3–11. számú sírt a Fővárosi Tanács gondozza (a Fővárosi Temetkezési Igazgatóság szíves közlése).

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Patek, Erzsébet: Neue Untersuchungen auf dem Burgstall bei Sopron. (Mit einem Beitrag, von Gv. Szádeczky-Kardoss). Sonderdruck aus: Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 63, 1982, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 105–177. lapok. 4 térkép és rajzmelléklet

Patek, Erzsébet: Neue Untersuchungen auf dem Burgstall bei Sopron. (Mit einem Beitrag, von Gv. Szádeczky-Kardoss). Sonderdruck aus: Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 63, 1982, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein, 105–177. lapok. 4 térkép és rajzmelléklet

Mióta Bella Lajos 1887-ben „14 napi kemény munka” után megállapította, hogy a Várhely egy őskori nép lakó- és temetőhelye volt, a Várhely halomsírainak és sáncainak titka szinte folyamatosan foglalkoztatja a tudományos közvéleményt és a soproni honpolgárok fantáziáját.

Ásatási expedíciók indultak a titkok fátylának fellebbentésére, kezdetben Bella gyalogosan, ásóval és csákánnyal, legutóbb az 1970-es években Patek Erzsébet a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetéből jól szervezett sátoztáborokkal, geodétákkal, restaurátorokkal.

Az igen szép kiállítású, gazdagon illusztrált, 70 oldalas tanulmány természetesen nem térhet ki az 1971–78 között folyt ásatások minden mozzanatára, célja, hogy a legújabb eredményeket a nemzetközi Hallstatt-kutatás asztalára helyezze. A munka hét fejezetre oszlik. Az elsőben a Várhely és környéke Hallstatt-kori leleteit ismerteti a szerző nagyon szép kivitelű, de helyenként nem németes alaposággal készült térképvázlatok segítségével. Az 1. ábrán például az erődített telepek, a nyílt telepmaradványok, a halomsírok és halom nélküli temetők (Flachgräber), valamint a szórványleletek térképes ábrázolását látjuk. A Krautäcker lelőhely (23.) feletti patakszakasz Rákpatakként van jelölve. Itt az Ikva folyik, amit a szövegben említ is a szerző. A Rák-patak Sopron K-i határában ömlik az Ikvába, ami a 2. képen, már jól van ábrázolva. 26. számmal feltünteti a szerző egy „Sopron zárda (Kloster)” lelőhelyet. Erről tudni kell, hogy az „Isteni Megváltó Leányai” zárdájából (mai: Óvónőképző Intézet) származnak az itt jelzett fibulák. Leltározásra a „római sírleletek Sopronból” feliratú tábláról leszedett leletekkel együtt kerültek. Tehát egy iskolai gyűjtemény darabjai voltak, pontos lelőhelyük nem ismert. A 281. szövegben (111. l.) a Krautäcker lelőhelytől 1 kilométernyire délnyugatra említi a szerző ezt az „egykori klastromot” a térképen pedig attól délkeletre ábrázolja (1. és 2. kép). Ez és egyes határnevek pontatlan írásai odavezethetnek, hogy „megszaporodik” a hallstattkori lelőhelyek száma, illetve a későbbi azonosítások nehezzé válnak. Így

Kapuvár-Kistölgypuszta helyett (4. jegyzet, 111. l.) Kapuvár-Kistölgyfa (kavicsbánya) lelőhelyet kell értenünk. Magyarfalva-Fillérdő (Pfenningwald) helyett (4. jegy., 110. l.), Magyarfalva-Garasos erdő értendő (így szerepel a soproni térképeken). Marbersatz (2. kép, 111. l.) nem helység (Ortschaft), hanem csak egy dűlő (Flur). A telepmaradványok között pedig az 1. kép. 5. („Fertőrákos, Rákos Bach”) jelű lelőhely mellett feltűnethette volna a szerző a Sopronkőhida-Tómalom dűlőben feltárt korai vaskori maradványokat. Így határozottabban állíthatta volna, Pusztai Rezső és Tomka Péter nyomán, hogy a Fertőrákos-Kőhida dűlői hallstattkori temetőhöz a korabeli telep maradványait pontosan beazonosították (vö. Patek 35. és 36. jegyzeteit) a Rákos patak melletti csatornázási munkák megfigyelésekor és a közeli Tómalom-dűlőben végzett régészeti ásatásnál. S nem csak a felszínen talált cserepek utalhatnak „valószínűleg egy korabeli telepre” (111. l.). E Fertőrákos és Sopronkőhida környéki lelőhelyek térképes ábrázolása is pontatlan. Az 1. és 2. képeken lapos síroknak (Flachgräber) jelöli a Fertőrákos-Kőhida dűlői lelőhelyet s ezt a szövegben is hangsúlyozza (111. l.), holott az ásató határozottan állította: „A temetési rítus és a tárgyi anyag megegyezik a soproni Várhely tumulusos temetőjével” (Pusztai R.: Régészeti Füzetek 24, 1971, 7).

A 2. képen ezt a „Fertőrákos” felirattal jelölt temetőt a Rákosi pataktól É-ra kellett volna jelölni, nem Sopronkőhida helyén. Ezek a valószínűleg rajzoló pontatlanságok és fordítójlag, nyelvtanilag helyes, de helytörténetileg, névtörténetileg hibás topográfiai nevek, mint pl.: a Bécsi domb *Wiener Hügel* fordítása (112. l.) a régi és helyes *Wiener Berg* helyett lényegesen nem érintik a munka értékeit, csak apró szépséghibák, mint a ragyogó új épületen a pici helyen lepergett vakolat.

A fejezetben Patek röviden ismerteti a Várhely környéki egyéb erődített telepeket, így a Váris (Károlymagaslat) sáncairól megállapítja, hogy azok valószínűleg nem épültek ki teljesen, az itteni munkák félbemaradtak (109.). A Várisi 29 lakógödörből Bella ötöt tárt fel, itt tehát a telepet jobban átkutatták, mint a Várhelyen. A hét tumulusból ötöt ásott ki Bella. A további erődítéseknel (Istenszéke, Fertőrákos-Kecskehegy, Magyarfalva-Fillérdő, sic!) a használatos magyar elnevezéseket is megadja a szerző. Sopron-Häuslerberg (Redoutenberg) alatt a Bánfalva (Sopron-Kertváros) feletti Zsellérhegyet (Sánchegyet) kell érteni. A Feketeváros (Purbach) mellett emelkedő Burgstall és egyéb, Ausztriába eső lelőhelyek említése után a terület (Alpokalja, Soproni medence) geológiai, geográfiai és klimatikus viszonyait vázolja fel.

Érdekes megfigyelése: a Borostyánkő út melletti telepek létrejötténél kiemeli, hogy az É-D irányú főút fontos pontjai voltak, ahol K-Ny irányú főutak (a Duna, Rába, Mura, Dráva és Száva völgyében) a Borostyánkő úttal útkereszteződéseket alkottak. S ezeket kapcsolatba hozza a pannoniai városalapításokkal is (113. l.). Kár, hogy ezt a fontos tételt nem fejti ki kissé részletesebben, legalább is a környék vonatkozásában, s az Ikva völgyét, a Soproni medencét, mint a Kisalföld és a Bécsi medence közötti fontos átjárót itt nem említi.

A következő fejezetben a Várhely-kutatás történetét ismerteti. Majd Szádeczky-Kardoss Gyula az erődítmény felméréséről és feltérképezéséről számol be. Az Erdészeti és Faipari Egyetem hallgatói diplomamunka keretében 1974–76 között végezték a felméréseket (1. és 2. melléklet) Szádeczky-Kardoss vezetésével. Mivel a mérési pontokat a szükséges helyeken betoncövekkel jelölték, a továbbiakban a várhelyi kutatások pontosan a korábbi eredményekhez lesznek mérhetőek, ami a jelentős őskori telep ásatásának fontos alapfeltétele. A ma látható erődítményt a felmérés alapján ismerteti. A mérési pontok pontos eligazodást adnak a sáncok, a kapuk helyének azonosításához.

Patek az 1971–78 közötti ásatások ismertetésekor először a telepet és a sáncokat írja le. A sáncokat kilenc

helyen metszették át, négy helyen a hallstattkori sáncokat, 282három helyen a kelta elősáncokat, és két helyen belső osztósáncokat. A telep belsejében egy szelvényt ástak ki.

A sáncok előtti 159 halomsír között feltünteti az 1970-es években kiásott 10 sírt (81., 131., 170., 224., 215., 83., 73., 98., 177., 75.). Eligazodásul mutató szolgál, amely a Bella-féle sírszámozásokat a maiakkal összeveti. Szép, rajzos táblákon közli a legfontosabb leleteket és az időrendről szóló fejezetben külön tárgyalja a sáncok és a telep, valamint a halomsírok leletanyagát.

A sáncok és telep legkorábbi leletei a Hallstatt B/2–3 periódusból, az Urnamezős kultúrából származnak. A Hallstatt C- és D-periódusban is bizonyítható a telep élete. Ez utóbbi korban a Krautäcker lelőhellyel (Jereván lakótelep) egyidejűség is kimutatható a kerámialeletek alapján (154. l.). A Hallstatt D-periódus első fele után egészen a La Tène D-periódusig lakatlan volt a várhelyi erődítés. Ez legalább olyan hosszú idejű települési folytonossági megszakadást jelent, mint a római kori Scarbantia és az Árpád-kori Sopron közötti 300–400 esztendő.

A temető vizsgálatából három fontos következtetést vont le Patek: 1. Eddig nem állapíthatók meg időrendileg elkülönülő sírcsoportok a halomsírok között; 2. A sírokban nagyon kevés fémtárgy található; 3. A sírok edényleletei – típusaikat tekintve – nagyon erősen őrzik az Urnamezős kultúra hagyományait. Az edénytípusokat jól áttekinthető rajzos táblán is közli. Összefoglalóan megállapítja, hogy a Várhelyen a Hallstatt B-periódusban kezdődött a település (170. l.), ekkor már a kő, fa, föld szerkezetű sáncokat is megépítették és a legkorábbi halomsírok is ebből az időből valók. A Hallstatt C-periódusban a sáncokat átépítették és újabb halomsírcsoportokat emeltek. Az elősáncok és a két belső sánc a késői La Tène-korban épültek. Végül a soproni leletek összefüggéseit vizsgálva, rámutat azok Al-Duna vidéki és balkáni kapcsolatai mellett a Dnyeszter vidékig nyúló keleti analógiákra. A délkeleti Alpok korabeli Hallstatt kerámiájával is kimutathatók a kapcsolatok, mind edényformák, mind díszítőmotívumok tekintetében. Patek Erzsébet munkájával egyidőben jelent meg Janez Dular: Halstatska keramika v Sloveniji (Ljubljana 1982) c. munkája, amelyben a délkeleti Alpok vidékének hallstattkori kerámiáját dolgozza fel formai, időrendi, készítéstechnikai, kereskedelmi stb. szempontok szerint vizsgálva a kérdést.

A soproni, a hazai és mondhatjuk európai vaskorkutatás fontos eseménye Patek Erzsébet 10 éves várhelyi kutatásának közzététele, ha egyelőre csak előzetes összefoglalás formájában is. E munka nyomán várhatóan újabb régészeti tanszékek oktatói és hallgatói gárdája kerekednek fel a Várhely megtekintésére, a magányos vaskorkutatók gyakoribb fel-felbukkanásáról nem is beszélve.

Részben az 1970-es évek várhelyi ásatásainak eredményeként vált valósággá az 1913 szeptemberében a Soproni Hírlapban közzé tett terv: „Ligetté varázsolják a Várhely kelta temetőjét. Piramist állítanak két soproni régész emlékének. A Várhelyet a Lövérékkel korszerű úttal kötik össze”. Bella „piramisát” 1957-ben felavathatták a Várhelyen, 1972-ben a liget egy részét is kialakították a halomsírkiállítás megnyitásával. Elkészült a korszerű út is. Az ásatási helyeken magyarázó táblákat helyezett el a Tanulmányi Erdőgazdaság. Ennek a régészeti parknak folyamatos rendbentartása most már még fontosabb feladatunk, mert Patek tudományos publikációi újra az érdeklődés előterébe helyezték ezt a fontos lelőhelyet.

Gömöri János

**1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Eibner-Persy, Alexandrine:
Hallstattzeitliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg). Die Funde der Grabungen 1890–92 in der**

Prähistorischen Abteilung des Naturhistorischen Museums in Wien und im Burgenländischen Landesmuseum Eisenstadt. Eisenstadt, 1980. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland. Heft. 62), 324 oldal, 3 térképmelléklet, 2 rajzmelléklet

283 Eibner-Persy, Alexandrine: Hallstattzeitliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg). Die Funde der Grabungen 1890–92 in der Prähistorischen Abteilung des Naturhistorischen Museums in Wien und im Burgenländischen Landesmuseum Eisenstadt. Eisenstadt, 1980. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland. Heft. 62), 324 oldal, 3 térképmelléklet, 2 rajzmelléklet

A Burgenländisches Landesmuseum igazgatójának, Hanns Schmidnek az előszavával megjelent szép kiállítású, gazdagon illusztrált kötet hézagpótló munka nemcsak Sopron és környéke településtörténeti-régészeti kutatásában, hanem a nyugat-pannoniai vidék Hallstatt-korának megismerésében is. Hanns Schmid az előszó első soraiban kiemeli Bella Lajos közel 100 évvel ezelőtt kezdődött kutatásának jelentőségét a környék Hallstatt-korának feltárásában. Rámutat a magyar és az osztrák kutatók folyamatos együttműködésére a vaskori kultúrák nyugat-dunántúli lelőhelyeinek kutatásában. Ezek közül kiemeli a Burgenländisches Landesmuseum és a Liszt Ferenc Múzeum, valamint Győr-Sopron megye egyéb múzeumai között mostanában megerősödött kapcsolatokat. A vaskori leletek feltárásában konkrétan éppen a Sopron-Várhely-i ásátásokon és a Sopron-Krautäcker lelőhely feltárásában több alkalommal munkatársként dolgoztak a kismartoni Burgenländisches Landesmuseum kutatói is. Eibner-Persy 1966-ban készítette a bécsi egyetem régészeti tanszékén azt a dolgozatát, amelyben az Ausztriában őrzött soproni, korai vaskori sírleleteket dolgozta fel. Ezek az 1890–92-ben előkerült leletek elsősorban Bella Lajos, M. Hoernes, O. Müller és Estei Ferenc Ferdinand ásataiból valók, amelyeknél Bella Lajos végezte a régészeti szakmunkát (Arch. Ért. 1892, 321). A könyv első részében Eibner-Persy a lelőhelyet ismerteti a régi Burgstall-Várhely-i sánccelvezések, valamint Patek Erzsébet újabb publikációiban megjelent térképek átvételével. A 7 c. képen – nyilván rajzoló előírás következtében – a két belső osztsánc és az élősáncok tévesen HaD korúnak vannak feltüntetve, ezek helyesen LTD korúak, ahogy a 8. képen már jelöli is. Ezután leírja a Sopron környéki Hallstatt-kori sáncok (elsősorban a Várhely) és halomsír-kutatások történetét. Itt azonban nem szorítkozik csak a korai vaskorral foglalkozó munkák említésére, hanem igyekszik a környékről bővebb településtörténeti áttekintést adni az új kőkortól a középkorig, kezdve Bella, 1887. júliusi várhelyi kutatásával s befejezve Patek 1975. évi munkájának említésével, bőven kamatoztatva Nováki Gyula (SSz. 1955) összefoglalójának eredményeit a Várhelykutatás történetéről.

A következő fejezetben leírja a várhelyi 4., 14., 21., 27., 28., 29., 34., 50., 52., 53., 59., 65., 71., 89., 92., 103., 116., 139., 144., 148., 149./1891, (dupla megjelölés, valószínűleg 147) és a károlymagaslati második halomsír leleteit, amelyeket a Naturhistorisches Museum őskori részlegében őriznek, Bécsben.

Részletesen foglalkozik a kerámiák típusaival az edényeken kívül orsó-gombok, agyagprizmák, agyagcsövek, agyaggyöngyök tipológiájával, agyagkorongokkal. Tipológiailag osztályozza a bronztárgyakat és gyöngyöket, a kő-, fa és csontdarabkákat. Külön fejezetet szentel az edények díszítési elemeinek, díszítési technikájának vizsgálatára. Az edények felületi kezeléséről, festéséről az inkrusztációról (ez a kémiai analízis alapján valószínűleg a mélyedésekbe dörzsölt fehér csonthamu), a fekete bevonatról, a kannelurázásról (párhuzamos besimítások), a bekarcolt rajzokról, fésűdíszekről,

pecsételésekről, pontdíszítésekről, körzöbekarcolásokról, plasztikus díszekről.

A geometrikus munkákat ebben a fejezetben tárgyalja, a figurális ábrázolásoknak azonban külön fejezetet szentel. Ismerteti az európai hírű soproni bekarcolt urnákra vonatkozó eddigi irodalmat, és a rajzok különböző értelmezéseit. Eredeti méretben közli a 27. tumulus szövőjelenetes, hárfás urnájának rajzát, az öt emberábrázolással, valamint a 28. halomsír kocsijelenetes, vadászjelenetes és birkózókat ábrázoló urnájának rajzát.

A hangszerrel ábrázolt soproni figura analógiáit az egész Hallstatt-körből összegyűjti, s megállapítja, hogy a keleti Hallstatt-kultúra hasonló ábrázolásai görög-ion [284](#)hatásra és a szitulaművészet keletiesedő összetevőinek (Közelvelet, Szíria, Fönícia, Ciprus és az egyiptomi művészet, valamint a 7. századi attikai művészet) hatására jöttek létre. A különböző edénytípusok kombinációjából táblázatot állít össze, amelynek alapján meghatározza a várhelyi telep melletti halomsírok kronológiáját. Az első csoportot a Hallstatt-B, Hallstatt-C fordulójára, a 14. sírt a Hallstatt-C periódusba, a II. csoport korábbi fázisát a Hallstatt-C1, későbbi fázisát a Hallstatt-C2 periódusba helyezi. A 148. halomsírt a Hallstatt-D korszak elejére keltezi. A 89. halomsírban ezektől későbbi, az i. sz. 1. sz. második felére keltezhető, római kori benszülött utótemetkezés található. Ezekután meghatározza Sopron helyét a keleti Hallstatt-kultúra körében. Imponáló az irodalmi anyag felvonultatásában és elemzésében. Végeredményben azonban arra az eredményre jut, amit Patek Erzsébet is kifejtett (SSz. 1974, 55; 1975, 272; 1977, 150; Arch. Ért. 1976, 3).

A könyv második részében közölt katalógusban részletesen leírja a Sopron-Várhely-i és Károlymagaslat-i leleteket, amelyek kisebb részben a Burgenländisches Landesmuseum (korábban a kismartoni Wolf-gyűjtemény és Este-gyűjtemény), nagyobb részben a bécsi Naturhistorisches Museum őskori gyűjteményében található. A leleteket általában 1:2, 1:4 léptékű rajzokkal közli, darabonkénti részletes leírással, leltári számmal és méretekkel.

Külön táblát állít össze az edényeken található rajzok motívumkincséből, és néhány helyen lehetősége van a halomsírok alaprajzának közlésére is. Ferenc Ferdinánd soproni gyűjteményének (most: kismartoni Landesmuseum) ismertetése előtt röviden vázolja a gyűjtemény történetét. 1892-ben Ferenc Ferdinand Sopronban állomásozott és Bella-Lajossal három helyen végzett ásatást. Július elején a várostól ÉNy-ra (Eibner-Persy szövegében hibásan: ÉK-re), a Bécsi dombnál végeztek ásatást, ahol már 1882-ben és 1888-ban a Lőportoronynál nagyobb ásatások folytak (Paur Iván által feltárt nagy kelta temető). Néhány jászpis és tűzkőtöredék, valamint edénytöredéken kívül mást nem találtak. December közepén a Domonkosok kertjében, a Széchenyi tér mögött, a város DK-i részén (Eibner-Persy szövegében hibásan: DNY-i) összesen 8 római sírt ástak ki.

Eredményesebbek voltak a júliusi Burgstall-i ásatások, ahol a főherceg kívánságára két kisebb és két középnagy halomsírt ástak ki. Ezek a leletek a konopisti (Csehország) kastélyba kerültek, a főherceg gyűjteményébe, azután a bécsi Modena palotában voltak kiállítva. A főherceg halála után a gyűjtemény a császári ház tulajdonába ment át (1916).

Később a gyűjtemény a Kunsthistorisches Museumba került más régészeti leletekkel együtt. A soproni edényeket azonban ott nem vették leltárba, hanem 1929-ben Alfonz A. Darb, a Burgenländisches Landesmuseum akkori vezetőjének kérésére kölcsönbe Kismartonba kerültek. Itt 1980-ban leltározták a soproni leleteket. Az ásatás leleteinek egy része azonban a soproni múzeumban maradt. Az eredeti kéziratos leltár az Este gyűjteményről, benne a „Soproni ásatások” c. kézirat ma a bécsi Néprajzi Múzeumban található.

A jelentős várhelyi ásatások leletanyagának ez a szétszórtsága is szükségessé tette e könyv megjelentetését. Bár a Naturhistorisches Museum kiállításában a legszebb soproni leletek láthatók és Kismartonban kézbevehetik a szakemberek a soproni edényeket, mégis csak egy ilyen tudományos igényű publikáció vihethet előre a Sopron-környéki vaskori kutatások ügyét. Hogyha megjelenik Patek Erzsébet kéziratban már elkészült könyve a várhelyi ásatásokról, Jerem Erzsébet tollából pedig elkészül a Sopron-Krautäcker lelőhely vaskori telepeinek ismertetése, kevés olyan vidéke lesz az országnak és a tágabb környéknek, ahol a vaskori kultúrák ilyen jól tanulmányozhatók, mint Sopronban. Ha ezekhez a későbbiekben kapcsolódik még a scarbantiai ásatásokról kiadandó hasonló tudományos pontossággal írt kötet, akkor a településtörténet olyan folytonosságát foghatjuk meg, a Krautäcker (Jereván lakótelep) – Várhely-Scarbantia (Sopron-belvárosa) között (főleg a még nem közölt várhelyi kelta leletek Patek Erzsébet-től várt ismertetésével), amely alapvetően új alapokra helyezheti Scarbantia elődtelepeiről, Sopron kialakulásáról alkotott eddigi nézeteinket. Ezért hasznos tehát Eibner-Persy munkája, amelyben 544 várhelyi és 12 károlymagaslati tárgyat ismertet és értékel.

Gömöri János

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Mollay Károly: Német–magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig. Budapest. Akadémiai Kiadó, 1982, 644 I. (Nyelvészeti Tanulmányok 23.)

285 Mollay Károly: Német–magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig. Budapest. Akadémiai Kiadó, 1982, 644 I. (Nyelvészeti Tanulmányok 23.)

Mollay Károly német-magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig című nagy monográfiája terjedelmét nézve is tekintélyes kiadvány: a kérdés legalaposabb, legkörültekintőbb összefoglalása.

A mű két részre tagolódik, egy tizenegy íves, önmagában is monográfia-méretű tanulmányra, s az ezt követő, lehetőleg minden összefüggést feltáró etimológiai szócikkekre. A jelentős nyelvtörténeti szakaszt elemző mű létrejöttét a szerző csaknem öt évtizedes kutatói munkája, eredményei tették lehetővé. Mollay Károly tudományos munkásságának jellemzője a számos tudományág ismeretanyagát összekapcsoló kutatás. Ennek az imponáló kézikönyvnek a szerzője nemcsak nyelvész-helytörténész, hanem olyan szakember is, aki munkáját kiváló történeti, helytörténeti ismeretek birtokában végzi, erős háttere az alapos levéltári kutató munka. Mollay Károly impozáns életmű-bibliográfiája is megállapításunkat igazolja. (A bibliográfia megjelent a Festschrift für Prof. Dr. sc. Karl Mollay tanulmánygyűjtemény függelékeként. Bp., 1978.)

E könyvek, tanulmányok, cikkek szerzője munkásságában egyesülnek a felsorolt tudományterületek 1935-ben megjelent első írásától kezdve (Három bibliográfia a hazai németsegről), első önálló könyvétől (Középkori soproni családnevek Bp., 1938.) mostani, eddigi életművét összefogó monográfiájáig. Az átlagos művelt olvasó azonban ritkán forgatja a Nyelvészeti Tanulmányok kötetét. Ezért néhány olyan nyelvtudományi összefüggésre utalunk, mely Sopron helytörténete iránt érdeklődők számára meglepően új, egyben értékes ismeretekkel szolgál.

Mollay Károly könyve bevezető részében összegzi a korábbi kutatást, latin nyelvű forrásainkban magyar

scriptor által feljegyzett német szórványemlékek tanulságait, mint pl. Kézai Simont, aki 1285-ben felsorolja krónikájában a Sopron megyében birtokos Nagymartoniakat, de nem magyar, hanem német (*Merteinsdorfer*) nevükön, (*qui Mertinsdorfarii nominantur*), ennek nyomán Mollay fejt meg a német eredetű, -ár végű magyar szavakat (pl. *bognár*, *boglár* stb.). A bevezető tanulmány figyelmeztet arra, hogy ófelnémet jövevényszavaink az udvari és egyházi műveltség köréből valók, Ha magyar scriptor jegyez fel ilyen kifejezést, mint *purcravius* (1256/1339), amellyel összevethető a *porkoláb* szavunk, az több szempontból lehet tanulságos.

Mollay Károly szófejtései akkor kapják majd meg összefüggés-rendszerüket, ha a teljes hazai korai újfelnémet szókincs (1350–1686) szótárrá szerkesztése megindulhat! Különösen érdekessé válnak Mollay Károly kutatásai, amikor beszámol a soproni többnyelvűség kérdéseiben folytatott vizsgálatairól. Ezt 1247-től, a johanniták soproni hiteleshelyének megalakulásától 1604-ig, Lackner Kristóf soproni irodalmi társaságának megszervezéséig végezte el a szerző. Kutatásaiban feltárta a város német–latin, német–magyar, német–magyar–latin, német–magyar–latin–horvát többnyelvűségét.

1365-ig, a bécsi egyetem megalakulásáig a latin írásbeliségben közvetett olaszországi hatást tudott kimutatni. Különösen fontos helytörténetünkre a *deserta civitas = Ödenburg* összefüggések vizsgálata. A szerző kimutatta, hogy ez a latin értelmezés jellegzetesen humanista magyarázat, inkább koholmány (fentiek „A hazai németiség első tömeges bevándorlása” c. fejezetben olvashatók.) Fontos helytörténeti ismeret Mollay azon megállapítása is, hogy az utcanév keletkezésétől, indítékától feljegyzéséig 55–60 évre volt szükség, azaz két nemzedéknyi idő. Lényeges nyelvtörténeti, egyben helytörténeti eredmény Klingebach (magyarul: Kelénpatak) eredeti magyar *Ják* nevének felismerése. Ez magyar névadással keletkezett. (A névtörténet [286](#)azonosításához a szerző a teljes számbajövő oklevélanyagot felvonultatja.) Mollay helyesen mutat rá arra a tényre, hogy német jövevényszavaink magyarázatánál 1342–1526-ig egyre inkább, de 1686-ig nagy mértékben kell a szókincs hazai német forrásaira gondolni. Az utóbbi időszakban a hazai német nyomdászat termékei is hatnak majd!

Fontos helytörténeti ismereteket nyújt Mollay Károly azzal a nyelvtörténeti megállapítással, amikor a hazai latin-magyar szójegyzékeket magyarázza. Rámutat, hogy a *Soproni szójegyzék* társaival együtt nem iskolai célra született, hanem ezek a magyarul nem tudó idegen nótáriusok, klerikusok magyar nyelvre tanítását szolgálták.

A 17. 3. fejezet a soproni német nyelven oktatás első hazai, városi adatait is rögzíti. 1533-ban tart egy soproni német írnok nyilvános német iskolát. A latin nyelvet zsoltárokon tanulták, Sopronban ehhez latin-német glosszariumot használtak. 1300–1350 tájától már működik a plébániai latiniskola, így a magasabb szintű soproni oktatás kezdeteit ettől az időponttól kell követni!

A bevezető tanulmányt záró, 20. szótani vonatkozású fejezet gazdag szócsoportokat rajzol ki. Az integrált szók a magyarban már meglévők jelentését differenciálják. Így népnevek (*korontár*, *stájer*), foglalkozási nevek (*kalmár*, *komptár*, *kufár*) stb., további tizenegy csoportban öltözéknevek, anyagnevek, eszköznevek stb. gazdag tárháza található. Ugyanilyen nagy köröket rajzol ki a műben a szinonimák csoportja (emeljük ki közülük csak a tulajdonságokat) (buta–ostoba: *dõre*; csaló: *ledér*; galád: *lator*; együgyű: *tomb*) stb.

Hogy milyen gazdag művelődéstörténeti anyagot rejt a több száz szócikk, annak példája legyen a *kalandos*. Megtudjuk, hogy a kalandosok észak-magyarországi társulása eleinte csak papokból, majd világiakból is állók vallási szervezete volt, a magyar szó középfelnémet eredetű. Összejöveleiket a hónap első napján tartották, ezért keletkezett német nevük a latin *colere~calendas* alakokból. Előfordul családnévként is,

Kalender alakban (így hívják pl. Jókai uzsorását a Mégis mozog a föld c. regényben). Sopronban viszont a *bruderschaft* (latin *confraternitas*) elnevezés volt ismert. Összegzésünket, a soproni helytörténetnek is nélkülözhetetlen elemzésekre való figyelemfelhívó válogatást még sokáig folytathatnánk. Ehelyett azonban egy gondolatunkat szeretnénk kifejezni, mely akár javaslat is lehet.

Azt szeretnénk, ha ez a gazdag életműösszegzés minél többek kezébe kerülne. Reméljük, hogy az ismertetés nyomán számosan keresni fogják a soproni helytörténet barátai számára is fontos művet. Erre külön indok pl. a könyv függelékében szereplő remek *Balf* szócikk!

De segíthetne ebben maga a tudós szerző is! A nyelvtörténeti kutatás is számos olvasóra találhat, ha közelebb hozzák az olvasóhoz. Erre ma már számos népszerű paperback-sorozat ad lehetőséget!

Mollay Károly számos tanulmányában bizonyítja, hogy mestere az érdekesen olvasmányos fogalmazásnak is. Ebben a művében azonban az életmű-kutatás gondos summázása volt a feladata. Ezért örülnénk annak, ha egyik népszerű tudományos ismeretterjesztő sorozatunkban (Gyorsuló idő, Gondolat zsebkönyvek stb.) olyan olvasmányos, érdekes összegzésre vállalkozna, ahová a nélkülözhetetlenül szükséges szakapparátus mellett minden valóban izgalmas eredményét, fejtegetését is átmentené. Egy ilyen könyv a középkori városi élet hűségese tükré lehetne! Így adhatna minden érdeklődő egyetemista, főiskolás diák, nyelvtörténet iránt érdeklődő kezébe izgalmas, ismeretbővítő kézikönyvet, melyet örömmel forgatna a nyelv történeti fejlődése iránt fogékony olvasó. Kérjük Mollay Károlyt, vállalkozzék erre, és dolgozza bele a mindnyájunkhoz közelálló, gazdag soproni anyagát is.

Kovács József László

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Keszei Dénes: Nagycenk múltja és jelene. Sopron, 1983, 246 lap

287 Keszei Dénes: Nagycenk múltja és jelene. Sopron, 1983, 246 lap

25 éves kutató- és gyűjtőmunka eredményeként adta közre községtörténeti monográfiáját Nagycenk nyugalmazott iskolaigazgatója. Hét fejezetben és a „Függelék”-ben tárja fel mindazt, amit a bevezetésben jelzett célja eléréséhez szükségesnek tart: „Községünk jelenét csak a múlttal való összehasonlítás alapján értékelhetjük igazán”; „Másik szempont volt a lakóhely megszerettetése és az ahhoz való ragaszkodás megteremtése”; „Szeretném továbbá a könyvet iskolásaink kezébe is adni”. A monográfia tehát elsősorban a község lakói számára készült. Ezért található a könyvben a községtörténethez nem tartozó részletek (pl. a Nádasdyak, a Széchényiek, más birtokos családok nem cenki története stb.).

Minden községtörténetnek a középkori fejezet a legnehezebb része: az adatok szórványosak és elsősorban birtoktörténetiek. Éppen a kezdetekre nézve minden község neve szolgáltathat bizonyos felvilágosítással. Mind a két Cenk falu neve személynévi eredetű, ilyen elnevezések azonban csak a XI–XII. században keletkeztek: legalább az első falu eredetét erre az időre kell tennünk, habár mindkét falu nevére az első adatok csak a XIII. század végéről (1291, 1281) származnak. A két falu egymástól való megkülönböztetésére szolgáló jelzők is elárulnak egyetmást (*Cenk*, *Gödörcentk*, *Vámoscentk*, *Nagycenk*, *Németcentk*; illetve *Tótcenk*, *Dánielcentk*, *Dávidcentk*, *Kiscenk*). E jelzők történeti magyarázatát meg lehet kísérelni.

A szerző helyesen hamar túljut a középkoron, a könyv túlnyomó része az új- és a legújabb korról foglalkozik. Bőségesen adatolja a két faluból egyesült község gazdaságtörténetét, a legújabb korban politikai történetét is, külön kiemelendők a „Függelék” egyes fejezetei, statisztikai adatai, a dűlőnevek kimutatása, néprajzi részletek stb. Nagyon tanulságos a „Függelék”-ben a község hat legrégibb utcájának települési jegyzéke 1639-től 1980-ig. Ritka az olyan községtörténet, ahol az utóbbi feldolgozás elvégezhető. Éppen ezért sajnálható, hogy még nem készült el a község társadalomtörténete az anyakönyvek feldolgozása alapján. Soós Imre e folyóiratban már 1939-ben felhívta a figyelmet, hogy „a falutörténetet az anyakönyvek feldolgozásával kell kezdeni” (SSz. 1939, 158). Reméljük, hogy a szerző e könyv megírásával munkáját még nem tekinti befejezettnek.

Két apró megjegyzés: a soproni Ikva ugyan Sopronkertes határában ered, de nem *Tase*, hanem *Merenye* volt az eredeti neve (11; vö. SSz. 1981, 238); a 80. lapon említett „éjjeli éneklés” a halottvirrasztás magyar szokásával függ össze (SSz. 1976, 328).

Mollay Károly

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

LEVÉLSZEKRÉNY

Hajnal János írja: A Soproni Szemle 1984. évi. 1. számában közzétett cikkembe (Siegendorfra emlékezem...) sajnálatos kézirathiba került. A 79. lapon az 1945. február 28-a helyesen március 28-a.

1984. XXXVIII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Varga Imréné levéltáros, Sopron, Pf. 82.

Hárs József statikus szerkesztő, Sopron, Május 1. tér 21/23.

Dr. Horváth Zoltán levéltári igazgató, Sopron, Pf. 82.

Tipity János építésztechnikus, 6721 Szeged, Madách u. 11.

Dr. Hiller István, az EFE Központi Egyetemi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132.

Mastalirné Zádor Márta tud. főmunkatárs, Sopron, Pf. 132.

Baranyai Lenke gimnáziumi tanár, Sopron, Vasvári Pál u. 3.

Dr. Berecz Dezső író, Sopron, Kisfaludy u. 8.

Dr. Gömöri János régész, Sopron, Liszt Ferenc Múzeum

Dr. Mollay Károly egy. tanár, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11.

Dr. Kovács József László főiskolai tszv. tanár, 2072 Zsámbék, Lenin tér 3.

Dr. Hajnal János a Legfelsőbb Bíróság tanácselnöke, 1113 Budapest, Ulászló u. 39.

288 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalthistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis:

Varga, Gyöngyi: Die Kalendersammlung des Ödenburger Stadtarchivs I. Teil

Hárs, Josef: Die Vorgeschichte der Ödenburger Festwochen II. Teil

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Horváth, Zoltán: Glossen zum Buch von Jenő Házi „Ödenburger Bürgerfamilien 1535–1848“ (Akademie-Verlang, Budapest, 2 Bände, 1081 Seiten)

Kleine Mitteilungen

Tipity, Johann: Schmiedeiserne Denkmäler aus Ödenburg III. Teil

Hiller, Stefan: Ergänzung zu Karl Tompa: Enthüllung der Gedenkstätte der Märtyrer der Ödenburger Universität

Kulturelles Leben in Ödenburg

Hiller, Stefan: Bericht über die Tätigkeit des Ödenburger Zweiges der Gesellschaft zur Verbreitung wissenschaftlicher Kenntnisse im Jahre 1983

Mastalir-Zádor Martha: Das 175jährige Jubiläum der Universität für Forstwesen und Holzindustrie in Ödenburg

Nekrologe

Baranyai, Helene: Franz Tóth (1915–1984)

Berecz, Desider: Adolf Frankenburg zu seinem 100. Todestag

Bücherschau

Gömöri, Johann: Patek, Erzsébet: Neue Untersuchungen auf dem Burgstall bei Sopron. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 63 (1983), 105–177 (Sonderdruck)

Gömöri, Johann: Eibner-Pressy Alexandrine: Hallstattzeitliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg). Eisenstadt, 1980

Kovács, Josef Ladislaus: Mollay, Karl: Deutsch-ungarische Sprachkontakte bis zum Ausgang des 16.

Jahrhunderts. Budapest, 1982 (ung.)

Mollay. Karl: Keszei, Dionys: Vergangenheit und Gegenwart von Grosszinkendorf. Ödenburg, 1983 (ung.)

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Középkori soproni naptárak. SSz. 1962, 215.

2 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Sopron megyei Levéltári Igazgatóság Soproni Levéltára (a továbbiakban: SvL.); Számadáskönyv (a továbbiakban: szk.) 1626, 100.

3 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1647, 82.

4 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1665, 50.; 1671, 139.; 1673, 121.; 1674. 125.; 1675, 121.

5 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1683, 77.

6 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1688, 94.; 1689, 80.; 1690, 81.

7 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1692, 64.; 1694, 110.; 1697, 98.

8 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1703, 57.; 1705, 59.; 1707, 52.; 1708, 46.; 1709, 47.; 1711, 62.

9 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1715, 54. – Windt Jacobnál állt alkalmazásban (Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok. Bp., 1982, 2. kötet. 552).

10 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1718, 64.; 1719, 52.; 1720, 51.; 1721, 48.

11 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1723, 60.; 1725, 62.; 1726, 69.; 1734, 59.; 1735, 71.; 1736, 69.; 1746, 60.

12 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1749, 60.

13 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1754, 39.

14 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1756, 47.; 1757, 67.

15 (Megjegyzés - Popup)

Bécsből vallása miatt került Sopronba és itt nyert polgárjogot 1629. május 30-án (Házi i.m. 2. k. 557).
Köszönet Tirnitz Józsefnek a segítségért.

16 (Megjegyzés - Popup)

1651. december 1-én nyert soproni polgárjogot (Házi i.m. 2. k. 256). 25 évig dolgozott szakmájában; halála után özvegye folytatta tovább az ipart. Az üzletet Michael Zakarias, majd 1697-ben Schrabbs Michael vette meg (Csatkai Endre: A leghíresebb régi soproni cég. Sopron vármegye, 1925. jan. 13).

17 (Megjegyzés - Popup)

Volt kőszegi polgár, Sopronban 1686. október 30-án nyert polgárjogot (Házi i. m. 2. k, 825).

18 (Megjegyzés - Popup)

Ingenrletből jött Sopronba és kapott polgárjogot 1688. január 15-én (Házi i. m. 2. k., 949).

19 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. 1771, 374. sz. Matthias Fischer Lőcsén született, apja is könyvkötő volt. 1767-ben engedélyt kért a tanácstól könyvkötőipar üzésére, mivel az elhalt Schrabbsné (Magdalena) örököseitől megvette az üzletet Tanácsjegyzőkönyv 1767, 59.

20 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szk. mellékletei (a továbbiakban szkm.) 1774, 333. sz.

21 (Megjegyzés - Popup)

Uo. szkm. 1792/3, 202. sz. 1776-ban lett polgár (Házi i. m. 1. k., 115).

22 (Megjegyzés - Popup)

Ortutay Gyula: Kalendáriumolvasó magyarok. Tükör, 1936, 1. sz.

23 (Megjegyzés - Popup)

A 2. kép jelmagyarázata: 1. Sopron; 2. Bécs (Wien); 3. Németújvár (Güssing); 4. Graz; 5. Linz; 6. München; 7. Augsburg; 8. Regensburg; 9. Nürnberg; 10. Fürth; 11. Amberg; 12. Frankfurt a. M; 13. Strassburg (Strasbourg); 14. Lipcse (Leipzig); 15. Magdeburg; 16. Prága (Paha); 17. Leitmischl (Litomysl); 18. Olmüc (Olomouc); 19. Nagyszombat (Trnava); 20. Boroszló (Wroclaw); 21. Stettin

(Szceczin); 22. Dancka (Gdansk.).

24 (Megjegyzés - Popup)

Benzing, Josef: Die Buchdrucker das 16. und 17. Jahrhunderts im deutschen Sprachgebiet. Wiesbaden, 1963, 20.

25 (Megjegyzés - Popup)

Wiens Buchdrucker-Geschichte. Wien, 1883, 1. kötet, 175; Benzing i. m. 457.

26 (Megjegyzés - Popup)

Schulek Tibor: Bornemissza Péter 1535–1584. Győr, 1939, 15.

27 (Megjegyzés - Popup)

Az első rendszeres magyar földrajzkönyv írója. Magyar Életrajzi Lexikon 1. kötet. Bp., 1959, 546;
Monsberger R. Ulrik: A hazai német naptáirodalom története 1821-ig. Bp., 1931, 19.

28 (Megjegyzés - Popup)

Zinner, Ernst: Geschichte und Bibliographie der astronomischen Literatur in Deutschland zur Zeit der Renaissance. Stuttgart, 1964, 403.

29 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 280.

30 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 22.

31 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 459.

32 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 459.

33 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 459.

34 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 344.

35 (Megjegyzés - Popup)

A naptár szerkesztői a nagyszombati egyetem jezsuita tanárai voltak, akik naptáraik asztronómiai részét a

bécsi egyetemmel hagyatták jóvá, Monsberger i. m. 40.

36 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 342.

37 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 342.

38 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 244.

39 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 457. Apffelnél tanult Bécsben.

40 (Megjegyzés - Popup)

Benzing. m. 20.

41 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 340.

42 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 342. F. Valentin fia.

43 (Megjegyzés - Popup)

Zinner i. m. 369.

44 (Megjegyzés - Popup)

Zinner i. m. 399.

45 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 458. Wiens Buchdrucker-Geschichte 1. kötet, 200–1.

46 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 62.

47 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 402.

48 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 424.

49 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 462.

50 (Megjegyzés - Popup)

Benzing i. m. 364.

51 (Megjegyzés - Popup)

A 84 + 2 lapnyi katalógus alcíme: „Originalentwürfe und Bühnenmodelle, Gouachen, Druckgraphik und Photos. Alben und Bücher vornehmlich aus den Beständen der Schweizerischen Theatersammlung Bern, sowie aus der Schweizerischen Landesbibliothek Bern und der Zentralbibliothek Solothurn”. Külön említi a vevey-i Winzerfestet, amely 1797 óta egészül ki – a felvonulás mellett – pantomimmal is. Ott ma (1955) már 16 000 ülőhelyes amfiteátrumban 5 nappali és 6 esti előadást tartanak, 3 millió frankos költséggel, de változatlanul amatőr alapon. Vö. a mi szüreti felvonulásunk első jelentkezésével: „Soproni szüret. Bandérium felvonulás”, Soproni Notesz 1932. szept. 18. (Barna-fotó.)

52 (Megjegyzés - Popup)

Az adatokat ld. Josef Kaut: Festspiele in Salzburg. Eine Dokumentation. Salzburg, 1969. Zsebkönyv-kiadása München, 1970, 292 lap. A mintaszerű monográfia – az értékelő fejezeteken kívül – az összes addigi előadás részletes adatait is tartalmazza. Csak sajnálhatjuk, hogy nálunk sokszor annak a megállapítása is szinte lehetetlen, hogy pl. a barlangszínházi előadásokon egyes szerepeket (lemondások, cserék miatt) valójában kik is alakítottak-énekeltek.

53 (Megjegyzés - Popup)

A külföldieket sem a hangzatos címek vonzzák. Egy későbbi példa: a Soproni ünnepi Hetekre 1963-ban a „vasfüggöny” mögé látogató újságírónak a városról a monarchiabeli kisvárosok jutnak eszébe („Mitten im Eisernen Vorhang”. Blick [Zürich] 1963. júl. 27.). 1932-ben is már elég nagy volt a lemaradásunk.

54 (Megjegyzés - Popup)

Kárpáti i. m. 72. lap. A szerző következetesen szabadtérelles. „Csongor és Tünde a Margitszigeten” c., a Színház és Filmművészet 1955. évf.-ban megjelent cikkében (in: Kárpáti Aurél; Színház, Bp., 1955, 239.) a költői mondanivalót, a mélyebb tartalmat félti a látványosságtól: „Majd két évtizede több ízben kifejtettem elvi felfogásomat az akkortájt divatbajótt szabadtéri színelőadásokról. Ma sem mondhatok mást, mint akkor; minden ilyen kísérletet velejében elhibázottnak tartok”.

55 (Megjegyzés - Popup)

Egy tűzbiztos nyári színpad tervét készítette el Wälder Gyula a győrieknek. A Gy. H. 1933. dec. 28. szerint az építmény 30 300 P-be kerülne. Sziklai színigazgató a medencés uszodában akar Aidát, Bizáncot, Cigánybárót játszani. Gy. H. 1934. júl. 4. Szegeden játszottak az uszodában (ld. Szöged hírös város ...11–17. lap). Győrött volt a Rábán amatőr színelőadás: József Ferenc főherceg Columbusát mutatták be 1934. szept. 15., 16-án. Gy. H. 1934. aug. 17., szept. 14., szept. 16. Korábban már megrendezték Baján,

ezt az előadást mint kisgyerek láttam. A Santa Maria mása volt kikötve, s a Sugovica lejtős partján ült a közönség – pallókon, pokrócokba csavarva. A hajó oldala a cselekménynek megfelelően, különböző helyeken kinyílt és megvilágosodott, vagy a fedélzet kapott reflektorfényt. Az ötlet talán Amerikából ered: A Mississippin volt kalandozó színházhajó. Jerome Kern „Úszó színház” c. musicalje, a műfaj egyik klasszikusa, szól erről (1927), ld. Hont Ferenc – Staud Géza (szerk.): A színház világtörténete. Bp., 1972, II. köt. 863. lap. Az esemény győri változata Sziklai malmára hajtotta a vizet: a következő évben már a győri „Margitszigeten”, a Radó téren zajlanak az előadásai, mégpedig nagy sikerrel (rossz idő esetén az Apollo-mozi a menedék). A Montmartrei ibolyá-val kezdtek, a Szép Heléna, János vitéz, Cigányszerelem, Három a kislány, Víg özvegy, Tatárjárás következett (Gy. H. 1935. jún. 15., 27., kk.). 1936-ban a Biesinger-parkban „pompás szabadtéri színpad” várja a Pillangókisasszony közönségét (Gy. H. 1936. jún. 27.). A belügyminiszter döntése 1937-ben: Győr a szegedi színház nyári állomása marad (Gy. H. 1937. júl. 11.).

56 (Megjegyzés - Popup)

Tolnay nyilatkozata: Svm. 1934. febr. 6. Vö. Berecz Dezső: A soproni színészet vergődése a két világháború között. SSz. 1981, 161–171. Sok igazság van abban, mégis igen veszélyes nézet, amit Kóh 1933. jan. 5-ére, „Válasz Frankl Pálnak” címmel a S. H. számára papírra vet: „...egy alkalmas műkedvelő, ki egyéniségének megfelelő szerepet átszellemülve alakít, többet ér az átlagszínésznél”. Ez a későbbiekben gyakran vezetett a hivatásosak indokolatlan lebecsülésére. – Pozsonyban is volt aréna. Vö. Elfriede Müll: Die Familie Megerle und ihre Beziehungen zum Wiener Theater. Wien 1949 (Doktori értekezés. Kézirat.) Idézi a Pozsonyban megjelent Pannonia c. lap cikkeit 1844–46-ból, „Freilichtbühne”-nek jelölve az intézményt, ahol délutáni napfényben játszanak.

57 (Megjegyzés - Popup)

Svm. 1934. márc. 6.

58 (Megjegyzés - Popup)

Ld. Szöged híros város ... Első próbálkozások c. fejezetét (11–17. lap). Eszerint Hont Ferenc 1927. máj. 27-én a Délmagyarországban vetette fel a szegedi szabadtéri játékok eszméjét. Az 1931. évi első előadáson (egy misztériumjáték) 450 főnyi statisztériát mozgattak, 3232 személy nézhette végig.

59 (Megjegyzés - Popup)

Sergio Failoni: Hangfogó nélkül. Bp., 1962, 25. és 28. lap. A Veronában (1890) született karmester évtizedekig a bp.-i Operaház és zenei élet vezető egyénisége. Felesége Klier Nelly balettművésznő, Klier Márkus soproni ékszerész lánya. Failoni Sopronban halt meg (1948). Lányuk, Donatella mint zongoraművésznő többször szerepelt városunkban az Országos Filharmónia szólistájaként (legutóbb 1983. ápr. 26-án).

60 (Megjegyzés - Popup)

Jászai kísérletét ld. Hegedűs Géza–Pukánszky–Stand Géza: A színpalak között. Bp., 1967, 210. Egyesek Justh Zsigmond parasztszínházát (1890–94) is az első kísérletek közé számítják, ott azonban Plautusnál korábbi szerzőket nem vettek elő. Ld. Staud Géza (szerk.): A színház világtörténete II. köt. Bp., 1972, 751.

61 (Megjegyzés - Popup)

A szombathelyiek 1933. évi rendezvényéről: „A szabadtéri ünnepi játékok július 8-án”. Vasvármegye, 1933. júl. 2. 4. p.; Heintz Fülöp: „Kétezer ember tapsolta végig a Cigánybáró előadását”. Uo. 1933. júl. 9. 3. p.: (Szitár): Nagy anyagi veszteséggel végződött a szabadtéri színjáték”, uo. 1933., júl. 12. 2–3. p.; 1934-ről pedig ld. a Gy. H. tudósításait Ujlaki Andor tollából: 1934. szept. 1., aug. 31., szept. 2. A Svm. 1933. jun. 20. hibásan júl. 1-re teszi az előadást. Szombathelyi és kőszegi tervek szerint ott júl. és aug. hónapokban kéthetente, esetleg hetente rendeztek volna operaelőadásokat. ahogy azok 1964 óta megvalósultak. Szombathelyen az Iseumot 1956 után tarták csak fel, tehát ott korábban nem is alakulhatott volna ki Mozart-kultusz a napkorongos Sarastróval.

62 (Megjegyzés - Popup)

Szabadtéri előadás a Kurucdombon: Svm. 1937. aug. 7. Orovits (ld. SSz. 1982, 66–72) rendezésében a Szélmalomlaktanya udvarán táncoltak és előadták Pálfy Magdolna 14 éves kislány „Szellő tündér bűnhődése” c. mesejátékát. A győri hirdetés: „Katona szabadtéri cirkusza (teljesen ponyva nélkül) városunkba érkezett”. Gy. H. 1933. szept. 7.

63 (Megjegyzés - Popup)

A TESZ soproni elnökének levele a Bp.-i Nemzetközi Vásár igazgatójának 1934. okt. 26-i érdeklődésére, nov. 10-én, 18 028/1934. nov. 12. számon. Soproni városi Levéltár XV. 14/932. Vitéz Szepessy-Bugsch Aladár (1867–1938) síremlékét ld. a régi Szt. Mihály-temetőben.

64 (Megjegyzés - Popup)

A tervezetésekről: Svm. 1934. jan. 13., febr. 6.; ne májusban legyen, mert akkor BNV lesz Bp.-en: uo. jan. 16.; bizottság: uo. febr. 1.; Rábaközi Bokréta: uo. febr. 1., 2.; előzetes: Gy. H. 1934. aug. 25., S. H. 1934. aug. 18.: a kereskedelmi miniszter érkezéséről: uo. aug. 19.; a program: uo. aug. 23.; a bécsi vásár hirdetése: uo. aug. 19.; a soproni rendezvény helyszíni beszámoló: uo. szept. 4., 6., 7., 8. stb.; a szombathelyiek „támadásáról”: uo. aug. 19. A sakkversenyéről és azon Szabó László szerepléséről ld. Szabó László: 50 év – 100 000 lépés. Bp., 1981. 30. lap. A könyv függelékének első képe jó felvétel a résztvevőkről. Szabó László 1917. márc. 19-én született Bp.-en, nem sokkal soproni szereplése előtt nyerte el a mesteri címet, nagymester 1948-ban lett (ld. Szabó László i. m. 6. lap.).

65 (Megjegyzés - Popup)

A szentmargitbányaiakról: Bernhard Dobrowsky: Die Passion im Steinbruch. Volk und Heimat 1981. 3. sz. 18–25. A Heves megyei Miliófalva passiójának szomorú példáját említi a stílusos kezdetet lejáratozó mohó üzleti érdekek felülkeredésére Kárpáti Aurél i. m. 72–75. „Népies mysteriumjátékok az augusztusi Vasvár-Szentkúti búcsún”. Svm. 1937. júl. 29. Ezek aug. 14., 15. és szept. 12-én lesznek a „kies erdő mélyén lévő gyönyörű völgyben”. Kultúrvonat indul a szentistváni alapítású kegyhelyre Bp.-ről. – Fertőrákossal kapcsolatban az oberammergau passiót emlegetik: „A fertőrákosi kőfejtő szabadtéri játékának főpróbája”. Svm. 1937. jún. 27. A SÜH előzményeiről ld. még SSz. 1967, 200–201. A farádi passiójátékról: Győri Nemzeti Hírlap 1943. febr. 27.

66 (Megjegyzés - Popup)

Volt még két Fidelio-juk Bp.-en, a Mezőgazdasági Múzeum (Vajdahunyad vára) udvarán, a második jún. 16-án. Ld. A M. Kir. Operaház Évkönyve az 1936–37. évről. Ezután nézhetek nyári mellékkereset után. – Rubányi (ifj. Roubal) Vilmos (1905–1972) sokáig az Operaház repertoárkarmestere, majd Szegeden, Miskolcon, végül Debrecenben működött. A Szegedi Ünnepi Játékok egyes előadásait is vezényelte. Az 1936–37. idényben még korrepetitor, 1937–38-ban a 7 karmester közül a 6. helyen áll (ld. az évkönyveket).

67 (Megjegyzés - Popup)

Kárpáti Sándor zenetanár (1872–1939), a soproni tanítóképzőben tanított, számos zenei tárgyú cikke jelent meg, férfikarokat komponált (ld. Zenei Lexikon Bp. 1965, II. köt., 305.). Nekrológiát Kóh Ferenc írta meg (Svm. 1939. febr. 28.). Az idézetben szereplő énekesekről: Némethy Anna (később, megkülönböztetésül az akkor már híres Némethy Elzától, nevéből elhagyja az y-t) akkor került a kórusból a szólisták közé. Kolozsvárott sz. 1908. „Rövid időn belül a színház első altistája lett. A magyar operajátszás történetének talán legszebb alt hangja”. (Várnai Péter: Operalexikon. Bp., 1975, 315.). Kár, hogy a háború és az azt követő évek elzártsága nem tették lehetővé számára a nemzetközi karriert. Ma orvos férjével és családjával Bp.-en él, s éneket tanít. 1956 tavaszán is szerepelt Sopronban, A trubadúr Azucenájaként. Laczó István (sz. Szombathely 1904. megh. 1965) „egyike volt a legszebb magyar tenorhangoknak” (Várnai Péter i. m. 250.). 1935 óta volt az Operaház tagja. Balogh Máriáról egyelőre még nincs adatunk, Hornról már korábban volt szó.

68 (Megjegyzés - Popup)

Lantos-Kiss Antal Kiss Antoniusként vetetett föl a Schematismus venerabilis cleri aluiae Dioecesis Jaurinensis Pro Anno Domini 1947-be (135–136. lap). 1909-ben született, először 1935–38 között volt Sopronban, előbb a Szt. Mihályról elnevezett városplébánián, majd hitoktatóként. A Kecse-templom igazgatójaként halt meg. Temetése 1972. ápr. 26. (a kat. konvent adatai szerint).

69 (Megjegyzés - Popup)

Fangh Frida sikereiről tudósít a Die Musik IX. évf. 1909/1910., 8. füzet, 113. lapon: „Dresden – ... Als Azucena errege Frl. Fangh vom Zürcher Stadttheater Aufmerksamkeiten”. Itthoni pihenéséről és hangversenyéről az Oe Ztg. 1912. jún. 14-i és 18-i számában olvashatunk. Neve az 1937. jún. 27-i előadásra felkértek között: S. H. 1937. jún. 20. A fertőrákosi statisztériáról: S. H. 1937. jún. 15. A statiszták lelkesedése és Lantos-Kiss Antal által kifogásolt fegyelmezetlensége nem zárja ki egymást. A kevés próba és a darabok ismeretének hiánya éppúgy okozhatta, mint a nézőtéri falubeliekre figyelés. A falu zenei háttere: Rákoson működik egy férfidalegylet és az iparosok, valamint a templom zenekara, ld. Sopron szab. kir. város „Civitas Fidelissima” és Sopron vármegye Címtára 1930–32. 689. A lakosság zöme a kitelepítéskor (1946) kicserélődött (ld. Szülőföldünk a Kisalföld pályázat 1967. és 1969. évi versenyére érkezett helytörténeti munkák átdolgozott gyűjteményes kötetében a Fertőrákos c. fejezetet az 506. lapon). Az énekesnők vlsz. a 22.19-kor Sopronba érkező sebessel jöttek. Erre Győrött a Budapestről 17.20-kor induló személyről szálltak át. (S. H. 1937. máj. 14. A nyári menetrend.)

70 (Megjegyzés - Popup)

9241/1937. 1. (jún. 4.), Soproni városi Levéltár III. 68/934. csomó. Kóh felajánlja, hogy a kiselejtezett díszletfalakat – reklámtáblaként való felhasználásuk után – az eredeti színre átfesti. Ez a határozatban is szerepel (Gálos József 1982-beli visszaemlékezése szerint Kóh maga festette).

71 (Megjegyzés - Popup)

7231/1937. I. sz. akta az előbbi iratcsomóban. A szimfonikus zenekar létszáma feltűnően bizonytalan. Nehéz ezt összeegyeztetni azzal, hogy ugyanakkor kottákat kér a zenekar számára. De hányat? (És mit?)

72 (Megjegyzés - Popup)

A Lövéri Szabadtéri Színpad (állandó használatra megépítve) 1:500 léptékű terve a Soproni városi Levéltár III. 228/937. csomóban, 1937. júl. 3.

73 (Megjegyzés - Popup)

A nagy álmokból egy őszi bemutató maradna: A trubadúr 1937. nov. 18-ra hirdetett előadása azonban Kóh „torokgyulladás miatt” elmarad, S. H. 1937. nov. 18. – A közvélemény inkább a Gyöngyösbokrétát és hasonlót hiányolja. Svm. 1937. ápr. 2. (javasolják a külföldiek számára).

74 (Megjegyzés - Popup)

021/937 (júl. 19.), Soproni városi Levéltár III. 228/937. – Thurner 1934-ben magyarosított. A Gy. H. 1934. ápr. 26-án elégtétellel veszi tudomásul. Thurnerről: Soós Imre: Soproni és Sopronmegyei fejek. Sopron, 1930, 16–17. lap. (Fényképpel.)

75 (Megjegyzés - Popup)

Soproni városi Levéltár IX. 9/37. Az ajánlat a 10 175/1937. I. jún. 16-i és okt. 9-i aktákban, a város döntése uo. a 17 923/1937. I. számon, de 1938. jan. 11-én kelt ügyiratban. A Corvin-ajánlathoz: szemben az ott szereplő 10 P-vel, amennyit egy filléressel érkező utas költene a városban, az Idegenforgalmi Hivatal az 1937. évről szóló jelentésében (Soproni városi Levéltár III. 74/932. csomó) erre a kategóriára 3 P-t hoz ki, ifjúsági csoportokra 2 P-t, a felnőttek csak egy teljes nap itt-tartózkodás esetén költenek átlag 10 P-t. Ez az összeg csak az itt nyaralók teljes költségezését beleszámítva emelkedik 10 P fölé. (Az itt-tartózkodás átlaga 1936-ban 1,75 nap és 13,30 P költségezés, 1937-ben 1,83 nap, 14,68 P költségezés.)

76 (Megjegyzés - Popup)

A Corvin Utazási és Fürdőiroda Bp. VIII. Blaha Lujza tér 1. sz. alatt, az áruház részeként működött. A zsidótörvények életbeléptetése után keresztényesítették. Az IBUSZ (1927 óta Idegenforgalmi, Beszerzési, Utazási és Szállítási Részvénytársaság, ld. SSz. 1967, 104.) viszont – már csak nagy múltjánál fogva is – igényt tartott az ország egész idegenforgalmának irányítására. Soproni városi Levéltár IX. 9137. csomó, 7923/1937. I.-ben.

77 (Megjegyzés - Popup)

Svm. 1938. szept. 10., uo. szept. 11., 15. Az első napon 1500 látogatója volt, filléres vonatok is jöttek, kutya- és mezőgazdasági kiállítást is rendeztek.

78 (Megjegyzés - Popup)

„Tizenöt év után ismét Sopronban Kodály Zoltán”. S. H. 1940. máj. 12. Ezt a látogatást és a három városra vonatkozó tervet részletesen elemzi Nagy Alpár (Kodály Zoltán és Sopron. SSz. 1971, 41–51;

1980, 286.); de a Mester korábbi látogatásáról nem tud.

79 (Megjegyzés - Popup)

„Két nagyszabású szabadtéri játék lesz az idén a városháztéren. Kóh úttörő munkája. Oratóriumok S. H. 1933. márc. 6. Elmaradtak. Nem valósultak meg az 1940-re tervezett rendezvények sem. Kóh a S. H.-ban 1940. ápr. 7-én nyilatkozik róluk, bevéve a sorba a Zeneegyesület VI. bérleti hangversenyének (Beethoven C-dur miséje és Kodály Budavári tedeuma) ismétlését is. Az ismétlésről nem tudunk.

80 (Megjegyzés - Popup)

S. H. 1943. aug. 22., 26., 27., 29., 31. (két beszámoló!), szept. 1. („Paulini Béla irányítása mellett mutatkozik be Sopronban a kétszáztagú Gyöngyösbokréta”), szept. 2. (Frankenburg-est, a rádió viaszlemezen örökíti meg a megnyitót, szept. 7. (ld. fent). Állandó belépő 5 P, napi belépő 2,50 P.

81 (Megjegyzés - Popup)

Friedrich Károly visszaemlékezése (1983. márc.) szerint a babakocsi korzót valóban lefilmezte. Már 1934-ben is (Fábján Lajos közlése).

82 (Megjegyzés - Popup)

Soproni városi Levéltár „Sopron ismertetése” IX. 2/942. csomó. 14 798/943. P. sz. A főjegyző nov. 15-én érdeklődik győri kollégájánál, Kamenszky polgármester 1943. nov. 22-én küldi el javaslatát a vallás- és közoktatásügyi miniszternek. Győrött 1939-ben is tartottak már művészeti heteket. Ápr. 15-től máj. 8-ig kiállítás, irodalmi és zenei est, a Bp.-i Filharmónia Ferencsikkel és az operaház balettkara szerepelt a műsoron. Ld. Gy. H. 1939. márc. 11., ápr. 15. stb. Itt mondok köszönetet az anyaggyűjtés során tapasztalt szolgálatkészségért és segítségért a munkámban névszerint említett visszaemlékezőknek, a soproni levéltár, a múzeum, a városi, az egyetemi és a megyei könyvtár, a Vas megyei könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár, az osztrák Nemzeti Könyvtár, a salzburgi ünnepi játékok sajtóirodája dolgozóinak, valamint Kocsis Józsefnek, Fábján Lajosnak és Farkas Imrének észrevételeikért.

83 (Megjegyzés - Popup)

A lábjegyzeteket kivételesen a cikk végén közöljük.

84 (Megjegyzés - Popup)

Magyar–Zsidó Oklevéltár (szerk.: Scheiber Sándor). A V–XVIII. kötet megjelent az 1959–1980. közti időben. Házi Jenő több szerzővel közreműködött a VII–XIV., XVII–XVIII. kötet anyagának gyűjtésében. Nevéhez fűződik a VI., XV. és XVI. kötet okleveleinek gyűjtése.

85 (Megjegyzés - Popup)

A „Kiadványi Bizottság” a helyi MSZMP városi Pártbizottsága és a Városi Tanács VB. határozatára alakult 1973-ban, hogy várostörténeti munkák kiadásával méltóan ünnepeljük meg a soproni önkormányzati jog elnyerésének 700-ik évfordulóját. Mollay Károly javaslatára a Történettudományi Intézet már 1941-ben szerződést kötött Mollay Károssal és Házi Jenővel a középkori, ill. újkori (1535–1848) polgárcsaládok történetének megírására (Mollay Károly közlése).

86 (Megjegyzés - Popup)

A polgárkönyvek 1849–1850-ben nem tartalmaztak bejegyzést. Az 1851. évben 75 főt vettek fel, Házi Jenő valamennyit közli.

87 (Megjegyzés - Popup)

Példaként említjük meg a hagyatéki leltárak alapján összeállított „Magángyűjtemények Nyugat-Magyarországon (1555–1721)” c. munkát (Szeged, 1982. Könyvtári Füzetek. II. Kiadja a József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára és az I. sz. Magyar Irodalomtörténeti Tanszék). A Vitnyédi Istvánnak vagyonekobjásáról készített jegyzőkönyvben 552 könyv leírása szerepel. Minden szakterületet átfogó könyvanyag.

88 (Megjegyzés - Popup)

Borbély József: Népszabadság 1983. július 19; Szabó Jenő. In: Soproni Füzetek '82. Sopron, 1983, 198–200; Gisela Auer: Burgenländische Heimatblätter 1983, 142–143. Gisela Auer osztrák részről elismerésre méltó, jó ismertetést ad Házi Jenő munkájáról. Mégis kifogásolja, hogy a német polgárok keresztnévét csak magyar fordításban és nem az oklevelekben írt eredeti német formában közli. Például a „Farkas” keresztnévnek több német változata van: *Wolfgang, Wolfhart, Wolf, Wölfel*. Ugyanez áll az eredeti német utca- és térmegjelölésekre is. A folytatás igazán meglepő: „Was der Verfasser damit beabsichtigt, liegt auf der Hand”. Miért kellene a keresztnevet, utcák, terek nevét németül is közölni? A példák egész sorával azt is lehetne bizonyítani, hogyan lett a városi jegyző tolla nyomán magyar személynév és helynévből jó hangzású német. A polgárkönyveket német nyelven vezették, az egyéb iratanyag zöme is német és latin nyelvű. Milyen „kézen fekvő” szándéka lehetett Házi Jenőnek? Minden bizonnyal a kötetek német nyelvű kiadása esetében a névmutató a *Wolf* név valamennyi változatát tartalmazná. Továbbá Házi Jenő azt írja, hogy Sopron vármegyén kívül 782 polgár vándorolt be Magyarország egyéb területéről, majd részletezi, hogy Pozsony megyéből 121, Moson megyéből 91, Vas megyéből 335, Horvátország területéről 21, Magyarország egyéb részéből 214 fő. Gisela Auer pedig így vette át: „Különösen vonzóerőt gyakorolt a város a nyugat-magyarországi térség lakosságára, kapcsolva Pozsony megyét is. Magyarország egyéb részéből 214 polgár jött”.

Ez utóbbi igaz. Sőt szerintünk a 214 polgár egy része szintén német ajkú, „másodlagos áttelepülő”, elődeik egy vagy több nemzedékkel korábban érkeztek hazánkba, pl. Ulein Antal Bátaszékről (Tolna megye), aki Sopronban saját költségén készíttette el Deák Ferenc ülőszobrát. Viszont az is igaz, hogy Vas, Moson és Pozsony vármegyéből nem kizárólag német anyanyelvű áttelepülők érkeztek.

A nyugat-magyarországi (der westungarische Raum) térség hangsúlyos szembeállítását Magyarország egyéb területével részben még elfogadható. De a hozzáfűzött következtetés már a két ország népének példamutató, baráti együttműködésének, kölcsönös megértésének szellemét sérti: „Diese geringe Zahl spricht für sich, was die nationale Zugehörigkeit des Ödenburger Bürgertums betrifft”. Tény, hogy a középkor óta, már a XIV. század elejétől a magyar városok (Buda, Győr, Székesfehérvár stb.) lakosságának jelentősebb része német nyelvterületről származott, tehát „nemzeti hovatartozása önmagáért beszél”. Az is tény, hogy Sopron német ajkú lakossága a XVI–XVII. században az evangélikus vallás szabad gyakorlása miatt ragaszkodott a rendi Magyarországhoz. A szabad királyi város önkormányzati jogával 1848-ig háborítatlanul élhetett és attól éppen a Bach-korszak fosztotta meg. Az osztrák városok önkormányzati jogát az abszolút császári hatalom a XVIII. században felszámolta, a magyar városoké

1848-ig megmaradt. A XIX. század második felében Sopron kereskedelmét és iparát elsősorban az osztrák verseny tette tönkre.

A soproni népszavazáskor 1920-ban Sopronban a magyar anyanyelvűek számaránya 48,7%, a németeké 48% volt. Magyarországra szavazott 12 327 fő (72,75%), Ausztriára 4620 fő (27,25%). Csak a 21. életévet betöltött személyek szavaztak. Viszont 1941-ben Hitler „hódításainak zenitjén”, a 42 255 lakosból 7698 fő (felölt és gyerek) azaz 18% vallotta magát német nemzetiségűnek, ugyanakkor a német anyanyelvűek számaránya kb. 35–40% volt. Valójában nem többen akartak az ún. „Német Birodalom”-hoz tartozni 1941-ben, mint Ausztriához 1921-ben. Ha ugyanis az 1921. évi 4620 felnőtt szavazóhoz hozzászámítjuk a gyermekeket, megközelítőleg az 1941. évi adatokat kapjuk.

A karintiai népszavazási terület déli zónájának lakosságából 1920-ban 31,4% német és 68,6%, szlovén anyanyelvű volt. Az 1920. október 9-i népszavazás eredménye: Ausztriára esett 22 025 szavazat (59,4%), Jugoszláviára 15 279 szavazat (40,96%). Vö. Fogarassy László: A soproni népszavazás. SSz. 1971, 346.

A népszavazás végeredményét a birtokon belülség lényegesen meghatározta. Így Karintiában az osztrákok, Lengyel-Sziléziában a németek és Sopronban a magyarok győztek. A Nyugat-Magyarország területéért vívott küzdelemben egyik ország polgári kormányát sem érdekeltte, hogy a német, a magyar és a horvát anyanyelvű lakosságnak mi a véleménye a nemzeti és a népi hovatartozásról.

Ausztria 1919–1921 között nem tudta birtokba venni a St. Germain-ben neki ítélt Nyugat Magyarországot, ezért Velencében 1921. október 13-án egyezsége és titkos megállapodásra kényszerült Sopron sorsát illetően. Ezt az egykorú nyilatkozatok és események bizonyítják.

Bethlen István, a tárgyalások magyar résztvevője írta a velencei tárgyalásról Prónaynak: „...biztosítottuk a megegyezés rendjén, hogy Sopron és környéke, formailag népszavazás útján, de tényleges magyar birtok fog maradni ...”, a népszavazás „magyar közigazgatás alatt fog nyolc napon belül végrehajtani, amint az Ausztriának jutó területekről a felkelők visszavonulnak”. Schober kancellár azt is megígérte, hogy a magyar részről javasolt határkiigazítást a nemzetgyűlésben elfogadtatja. A fentiek szerint történt a népszavazás és a határkiigazítás. Ausztria népszavazás nélkül tíz falut, 4303 lakossal visszahagyott Magyarországnak A határban a Halál kaszál... Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből. Budapest, 1963, 288; Horváth Zoltán: Három ország küzdelme Nyugat-Magyarországért (A népszavazás ötvenedik évfordulójára). Kisalföld, 1971. december 14–15. Schober kancellár a tárgyalások osztrák vezetője, 1921. november 30-án: neki más, mint „a diplomáciai eszközök rendelkezésre nem állottak, s ha ezen eszközök már előbb nem voltak elégségesek, hogy Burgenlandot birtokba vegyük, úgy nekem a Velencébe való meghívás visszautasításával, az entente-hatalmaknak, főleg az olasz királyi kormánynak súlyos rosszállásával kellett volna számolnom”. (gr. Sigray Antal beszéde a nyugat-magyarországi ellenállásról. Bp., 1922, 15. Elhangzott 1922. jan. 19-én a nemzetgyűlés ülésén.) Walheim tanár, az Oedenburger Heimatsdienst, korábban karintiai szervezet vezetőjének nyilatkozata 1921. december 18-án a bécsi városháza népcsarnokában, nyolcszáz résztvevő előtt (az osztrák rendőrség jelentése szerint): „Elsőként Walheim tanár szólalt fel, aki Burgenlandban a jelenlegi politikai helyzetet ismertette, miközben a kormánynak szemrehányást tett, hogy Velencében Burgenland érdekeit elárulta. Az osztrák kormány képviselői, midőn Velencébe utaztak, már Sopronnak a feladását elhatározták. Most, amikor Burgenland osztrák birtokban van, ezt nyugodtan mondhatja és ez adott esetben be is bizonyítható”. Dr. Ursin különösen támadta az antantot, magatartását a burgenlandi kérdésben és szövetségi tolvajbandának nevezte: „Als erster Redner ergriff Professor Walheim das Wort, der die gegenwärtige politische Situation im Burgenland besprach und hiebei der Regierung den Vorwurf machte, dass sie in Venedig die Interessen des Burgenlandes verraten hatte. Die Vertreter der Österreichischen Regierung waren nämlich, schon als sie nach Venedig fuhren, zur Preisgabe Oedenburgs entschlossen gewesen. Jetzt, da das Burgenland in österreichischem Besitze sei, könne er es ruhig sagen, und werde es gegebenen Falles auch beweisen. Dr.

Ursin polemisierte vornehmlich gegen die Entente, die er „eine interalliierte Gaunerbande“ nannte ... (Hof-Haus und Staatsarchiv. Wien. Neues Politisches Archiv. Fasc. 910–9/10–325–326. Polizeil. Direction in Wien – das Bundesministerium für Äusseres. Wien, 19–12. 1921.)

Dinghoffer dr. 1921. december 30-án Linzben tartott beszédében megvédte Schober kormányát: „...arra a szemrehányásra, hogy a nagynémet párt nem utasította vissza kezdetől fogva a velencei egyezményt, azt feleljük, hogy nem akartunk kormányválságot előidézni, mert máskülönben Ausztria Nyugat-Magyarországból előreláthatólag semmit, sem Sopront, sem a terület egyéb részét nem tarthatta volna meg” (Sigray i. m. 15.).

A formai népszavazásra Ausztria polgári kormányának volt szüksége, mert egyébként Sopron feladása miatt a nacionalisták elsöpörték volna, és félt a munkáshatalom uralomra jutásától is.

Végül a velencei tárgyalásokon Schober kancellár és Bethlen külügyminiszter biztosították „a megegyezés rendjén, hogy Sopron és környéke formailag népszavazás útján, de tényleg magyar birtok fog maradni”.

Egyik ország polgári kormányát sem érdekelte, hogy Nyugat-Magyarország német, magyar és horvát lakosságának mi a véleménye a nemzeti és a népi hovatartozásról. (A határban a Halál kaszál ..., Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből. M. Tört. Társulat. 1963. Szerk.: Szabó Ágnes és Pamlényi Ervin. 288.)

89 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: A soproni polgárjog megszerzésének története. SSz. 1941. 269–279. A közgyűlés (*Communitas*) 1687-ben a tanács figyelmébe ajánlotta, hogy helytelen, miszerint „a nem iparosok is polgári jogokat szereznek” (Sopron szab. kir. város monográfiája Sopron, 1894. II. k., 172).

90 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Sopron megyei Levéltári Igazgatóság Soproni Levéltára (továbbiakban: SVL.): Acta politica et oeconomica, fasc. XXV. nr. 6913.

91 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Conscriptiones 66–68.

92 (Megjegyzés - Popup)

Uo. fasc. XVIII. nr. 195.

93 (Megjegyzés - Popup)

Uo. fasc. XXV. nr. 6918; Horváth Zoltán: A jobbágyvilág alkonya Sopron megyében. Bp., 1976, 15.

94 (Megjegyzés - Popup)

Uo. fasc. XVIII. nr. 195. A Szent György utca 11. sz. ház Szentgyöngyi Horváth Zsigmond tulajdona volt. Helytörténetünk mindmáig adós azzal, hogy Sopronban kimutassa a magyar nemesség városépítő tevékenységét. Szerintünk a magyar nemesek építették Sopron legjelentősebb, XVII–XVIII. századi házait, ill. reneszánsz és barokk palotáit.

95 (Megjegyzés - Popup)

Oedenbunger Intelligenz- und Anzeige-Blatt IV. Jahrgang Nr. 1. (1858. jan. 4.). Hirschenhofer Lipót háza

1850–1869 között. SVL. fasc. XVIII. nr. 195; nr. 48. Vö. Sopron város Adóhivatala 1858. évi Adókivetési Lajstrom 9. sz.

96 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 7. lap (számításunk szerint).

97 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: Sopron város a 13. században Sopron, 1939. 147.

98 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: Adatok a száz év előtti Sopronról és 1848. évi népességéről. Sajtó alá rendezte: Thirring Lajos (SSz. kiadványainak új sorozata: 1. szám) 47. Vö. Szab. kir. Sopron város összes Polgárainak 1847. évi Névlajstroma. 1848. jan. 18. Hochecher János számvevő s birtokkönyv vezetője (SVL. Acta pol. et. oec. fasc. XVIII. nr. 261.

99 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

100 (Megjegyzés - Popup)

Horváth i. m. 181.

101 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m. 993.

102 (Megjegyzés - Popup)

SVL. lad. XXVI. et LI. fasc. I. Példa: Reversales Demetry Káldy de Felső Káld, super assumta obligatione Civili (1569. jún. 28.). Lad. XXXVI. et LL. nr. 12. A magyarok panasza Kassa és Sopron szab. kir. város ellen (a koronázás előtt), II. Mátyás. 1608. évi törvény 14. cikkelye.

103 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Sopron városa 236.

104 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 147.

105 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Sopron házai i. m. Néhány példa a XIX. század eleji háztulajdoncserére: Ferencz József tér (Fő tér); Szent György u. 11., 5., 18., 22. sz.; Új utca 5. sz.; Kolostor u. 3., 9. sz.; Templom u. 5., 14., 16., 18., 21., 26. sz. stb.

106 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Tudományos Akadémia Pécsi és Veszprémi Akadémiai Bizottságának értesítője: A Dunántúl településtörténete. IV. 1867–1900. Veszprém, 1982. A siófoki településtörténeti konferencián elhangzott előadások, korreferátumok szövege (1980. május 22–23).

107 (Megjegyzés - Popup)

Thirring: Sopron város 155.

108 (Megjegyzés - Popup)

Sopron sz. kir. város Monográfiája; Póda Endre: A soproni plébánia története 9.

109 (Megjegyzés - Popup)

Házi: Soproni polgárcsaládok 994–995.

110 (Megjegyzés - Popup)

Előadás formájában elhangzott a Soproni Helytörténészek Baráti Köre ülésén (1984. március 13-án): Sopron XIX. századi vagyonos polgárainak betelepüléséről.

111 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán: A soproni sertéskereskedelem a XIX. század második felében. Vö. A fentebb említett MTA. PAB-VEAB. értesítőjét, 79–93. Részletesebben: Wie aus Waidhofener Schweinhändlern vermögende Bürger von Sopron (Ödenburg) und ungarische Grundbesitzer wurden. Burgenländische Forschungen Sonderband VII: Burgenland in seiner pannonischen-Umwelt. Festgabe für August Ernst. Eisenstadt. 1984, 162–186.

112 (Megjegyzés - Popup)

Házi: Soproni polgárcsaládok 997.

113 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: Emlékezés Doktor Lackner Kristófról (1571–1631). Sopron, 1932; Kovács József László: Lackner Kristóf és kora (1571–1631). Sopron, 1972.

114 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Becht Rezső: Évfordulók a Storno-házban. SSz. 1972, 269. Hartner Jánosnak a ma is élő Hartner-családhoz való rokonsági kapcsolatához nem fér kétség. Feltételezhető, hogy Becht Rezső tévedése Storno Gábor tájékoztatásán alapul.

115 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán: Sopron legtöbb adót fizető polgárainak rokoni csoportjai és körei a XIX. század második felében (kézirat). Előadásként elhangzott a Soproni Helytörténészek Baráti Köre ülésén (1982. november 2).

116 (Megjegyzés - Popup)

Horváth: Wie aus Waldhofener Schweinhändlern stb. 170.

117 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Bauer Mihály leszármazottai: 3., 13., 14., és 19.

118 (Megjegyzés - Popup)

Az 1830-as évektől rendelkezésre állnak: gyászjelentések, 1857-től nekrológok (újságok); árvaszéki iratok a régebbi időktől.

119 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m. vö. 7807., 9382. irányítószámmal. Thirring G. így írt: „A régi házassági és halálozási anyakönyvekbe jegyezték be a nőket csak a keresztnévükön, és így további kutatásnak még a lehetősége sem forog fenn” (A soproni Thirring-nemzetség 300 éves múltja. Sopron, 1934, 6).

120 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1058. és 1076. irányítószám.

121 (Megjegyzés - Popup)

Loksa Dániel házasságkötését (szüleinek adata) ld. evang. anyakönyv: 1859. jún. 21; – Házi 3563. irányítószám.

122 (Megjegyzés - Popup)

A három polgár: 1570-ben (7662. irányítószám); 1584-ben (10 731); 1587-ben (8783).

123 (Megjegyzés - Popup)

Házi 62; Sopronban. özvegyet vett feleségül: 2588., 3908., 4173., 5159., 10 667, stb. irányítószám alatt.

124 (Megjegyzés - Popup)

Uo. irányítószám: 514., 546., 572. (Bauer János); 86. Amtmann János 1769. II. 15. (lakó fia); 88. Amtmann György 1793. I. 23; 1211. Plank Péter 1777. V. 23.

125 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Landwirth: Gallovics Ignác 1809. II. 21. (5308.)

126 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: Wirtschaftsmann apja Wirtschaftsbürger (7917., 5048., 4910.) vagy Wirtschaftsmann (5047). A jelölt Wirtschaftsbürger és apja is (3323., 1758. irányítószám).

127 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: 1015. irányítószám.

128 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: 1016. irányítószám.

129 (Megjegyzés - Popup)

Uo.: 1015. irányítószám. A 4870 ismeretlen polgár között: iparos, kereskedő stb. foglalkozású is volt.

130 (Megjegyzés - Popup)

Thirring G.: Adatok a száz év előtti Sopronról 41.

131 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Sopron Város Adóhivatalának iratai: Adókvetéssel kapcsolatos könyvek 1738–1848.

132 (Megjegyzés - Popup)

Sopron város szőlőterülete lényegesen csökken, főképpen Sziléziának Poroszországhoz való kerülése után: 1757-ben még 1822 kat. hold, 1784-ben 1537, 1852-ben 1148 kh., 1857-ben 1001 kh., 1860-ban 1155 kh. (Thirring G.: Sopron városa 181; Mühl Nándor: A soproni szőlészet története 1845–1945. A Soproni Szemle kiadványainak új sorozata, 5. szám. Sopron, 1964, 84).

133 (Megjegyzés - Popup)

A Világosság című lapot *Balogh Edgár* alapította és szerkesztette. Ezeket írja: „Az én feladatom Világosság” címen új napilap megalapítása és szerkesztése volt. Az újság egy héttel a felszabadulás után, 1944. október 18-án jelent meg, szerkesztésében részt vett *Nagy István*, *Jékely Zoltán*, a Magyar Népi Szövetségben azonnal szerepet vállaló *Kós Károly*, később *Benedek Marcell* és a tábornok-kormányzó lágeréből kiszabadított *Kacsó Sándor*.” (Balogh Edgár: Kolozsvár, 1944 őszén. Népszabadság. 1984. augusztus 25. 13.)

134 (Megjegyzés - Popup)

Hivatal Anikó (1814–1891) később a Nemzeti Színház népszerű tagja, id. Lendvay Márton felesége. A Dunántúli Színjátész Társaságról van szó, melynek vezetője Komlóssy Ferenc volt.

135 (Megjegyzés - Popup)

Az Életképek szerkesztését Jókai Mór vette át.

136 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: Frankenburg búcsúja Soprontól. Soproni Hírlap 1928, VII. 1.

137 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: Frankenburg Adolf harmadik felesége. SSz. 1941, 280–290.

138 (Megjegyzés - Popup)

Az előző jegyzetben említett tanulmányomban ezzel a kérdéssel nem foglalkoztam bővebben.

139 (Megjegyzés - Popup)

Augusztinovicz Elemér: A Frankenburg Irodalmi Kör hét évtizede. SSz. 1982. 289–301.

140 (Megjegyzés - Popup)

Berecz Dezső: Frankenburg arcvonásai. SSz.. 1955. 3–4. sz. 114–116.